

Siis äkki kostis kuskilt
salapärase korin.

Poisid jäid jahmunult kuulatama.
Korin kordus. Kuid poisid ei saanud aru,
kust see tuli, kas õhust,
veest või koguni jalge alt maa seest.
Jälle kostis see kummaline korin.
Nüüd polnud poistel enam aega.
Nad lippasid nagu jalad võtsid too juurde.
Isa istus alles aidaesisel ja
seadis uut vikatit löe otsa.
Kaugel see heinaaeg enam oli.
„Isa! Meie kuulsime koplis imelikku häält.
Nagu laisk koer oleks kuskil urisenud.
Kuid ligilähedal ei olnud ühtki koera,
seletas Sassa hingeldades.
„See oli hästi kole hääl. Hirm tuli peale,
väristas Värdi õlgu ja
vaatas üle öla tagasi lombi poole.

Kristjanile

13. nov. 1988.a

Vaheema Mar

Riho Lahi

**LAADI
PIIP**

Tallinn „Eesti Raamat“ 1988

Pildid joonistanud Raivo Järvi

Lugejale teadmiseks

„Tänavu on palju oravaid. Vanarahvas ütleb, et kui on palju oravaid, siis tuleb sõda.“

„Kübisõda,“ naeris isa. „Oravaid on sellepärast palju siginenud, et tänavu on hea pähkلياasta.“

Mõlemal oli õigus. Sarapuud lauda taga olid pähklite raskuse all lausa lookas. Ja järgmisel, 1914. aastal algas Esimene maailmasõda.

Selles raamatus kirjeldatud lood olid aga sellal juba möödas.

Kristjan

Kristjan oli suur ja kondine vanamees. Kandiline nägu oli nagu kasepahast kirvega välja tahutud. Nina all ilutsesid tal pikad punakad vurrud. Nende alt ulatus välja kõvera varrega vanntoosi piip. See haies hullusti. Kui Kristjan vanntoosi tühjaks kalas ja orgiga piibutorusid puhtaks urgitses, levis kirbe pigihais kogu köögis.

Kristjan oli Sepal nagu oma inimene. Ta elas sepikoja lähedal saunas oma õe Madliga. Mõlemad käisid taludes päevilisteks. Aga pikkadel sügise- ja talveõhtutel oli Kristjanil oma kodus igav. Pea iga õhtu videvikuhakul tuli ta Sepale, istus pliidi ette väikesele järile ja hakkas kõigepealt oma piibuga tegelema. Kui piip puhas ja tassama pandud, toksis Kristjan kiiniga hagusid peeneks ja sättis pliidi all tuld parajaks.

Kui perel välistööd tehtud ja kõik kööki kogunesid, hakkas Kristjan oma jutte veeretama. Tal oli neid nii palju, et ei kordunud kunagi ega saanud ka otsa. Tema jutud olid peamiselt tontidest ja nõidadest, mõrtsukatest, röövlitest, hobusevarastest ja muudest „pasatskitest“.

Sel puhul kogunes kogu pere pliidi lähedusse. Pirdu ahju-prakku põlema ei pandudki, sest kuulata võis ka selles nappis valguses, mis pliidi alt kumas. Niisuguste jututundide ajal oli Värtil hea, sest kui midagi nokitseti, põles pird ja Värtil oli määratud „nuuskajaks“ ning pirruvahetajaks. „Nuuskamiseks“ nimetati

põleva pirru otsast pika kooldunud sõe äramurdmist. Nüüd aga võis poiss kogu tähelepanu pöörata Kristjani kuulamisele.

Nende õudsete kohtade peal, kus vaimud või muud ebaloomulikud olendid inimestele liiga kippusid tegema, tundis Värdis värinaid üle turja jooksvat. Vahel tõusid isegi juuksed sõna tõsisel mõttes püsti. Ega nad tegelikult tõusnud, kuid just niisugune tunne oli. Kuigi Kristjani jutud olid õudsed ja läbi põimitud inim-mõistusele arusaamatute seikadega, olid nad siiski nii põnevad, et neid oleks mõnikord võinud söömata kas või hommikuni kuulata.

Värdis ootas alati Kristjanit. Kui väljas läks videvikuks ja Valdis hakkas õues vihaselt haukuma, siis oli teada, et Kristjan on kohal.

Valdis oli suur kollaka karvaga koer. Isa tõi ta laadalt. Siis oli ta alles pisike ja naljakas pontsu. Vänderdas kõõgi põrandal ringi ja tegi oma loigukesi, kuhu aga juhtus. Siis ema pahandas Valdiga. Kuid Valdis vaatas emale oma süütute silmadega otsa ning väntas sabajupatsit. Aga vitsa ta endale anda ei lasknud. Läks vihaseks ja asis vitsa otsast hammastega kinni. Üldse pidas Valdis juba kutsikana endast lugu. Kui keegi teda narrima või torkima kippus, ajas Valdis nina kirtsu ja naksas hammastega. Ja ikka nii, et veri taga. Ema ütles siis, et kutsikale tuleb kere peale anda. Aga isa ei olnud sellega nõus.

„Mis koer see on, keda igaüks käperdada võib. Õige koer peabki tige olema, muidu pole talt mingit kasu,“ ütles ta.

Eriti armastas kutsikat narrida Kristjan. Pliidi ees istudes õrritas ta kutsikat vitsaraoga. Valdis haaras hammastega vitsa otsast kinni, lõrises ja sikutas, kuid lahti ei lasknud. Kui Valdis mõnikord enda Kristjani lähedusse unustas, haaras see kutsika süle ja määris rabeleva ja lõriseva kutsika ninale piibupigi. Siis läks Valdis õieti vihaseks. Ta viskles ja pures, nii et Kristjani käed hakkasid kriimustustest ja hammustustest veritsema. Lõpuks ei suutnud Kristjan kutsikat enam kinni pidada. Siis kargles Valdis ringi ja röökis Kristjani peale kui meeletu.

Kuigi Valdis kutsikaiga oli nüüd juba ammugi seljataga ja „lapsepõlvvetembud“ kaugel minevikus ning nende unustamiseks oli küllalt aega olnud, polnud Valdis neid siiski unustanud. Ta ei sallinud Kristjanit. Iga kord, kui vanamees silmapilrile ilmus, hakkas

Valdis erakordse ägedusega haukuma. Isegi siis, kui Valdis juhtus toas olema ja Kristjan alles ukse taga jalgu puhastas, läks niisuguseks kisaks, et igaüks võis aru saada, et Kristjan on liikvel. Valdis oli valmis Kristjanile kas või kõrri kargama. Kui koer parajasti ketis ei olnud, ei pääsenud Kristjan muidu kööki, kui pidi kaasa võtma paraja tükika, mida keerutades ta koera endast eemal hoidis, kuni sai mahti kojauksest sisse lipsata. Valdis aga hüppas põnts ja põnts vastu kinnitõmmatud kojaust. Alles siis jäi ta rahulikumaks, kui isa välja läks ja Valdis kuudi juurde ketti pani ning tal vagusi käskis olla. Isa sõna oli Valdile seaduseks.

Kristjan aga istus pliidi ette, võttis tubakakotist „pinutagust“, toppis piibu täis ja pistis pitsiotsa piibupigist pruuniks parkunud vuntside alla. Siis tõmbas pulgaga pliidi alt söetüki pihku, hüpitask seda, et süsi käenahka ei põletaks, ning sättis sõe piibule. Et see seal hästi püsiks, vajutas Kristjan hõõguva sõe põidlaküünega allapoole ja kohe hakkasid vägevad suitsupahvakud õhku lendama.

Nüüd kohendas Kristjan tuld, pistis pliidi alla hagusid, kõhatas korraks ja asus jutustama. Esimesteks lugudeks olid külas kuulud päevakajalised uudised. Neid aga ei jätkunud kuigi kauaks. Varsti oli jutujärg jälle tontide, haldjate ja nõidade maailmas. Näidki jutte rääkis ta alati kui tõestisündinud lugusid, mis enamasti ikka tema endaga või harvem ka mõne tema tuttavaga oli juhtunud. Kord ajanud tondid Kristjanit teed mööda taga, teinekord eksitanud haldjad ta oma sauna õue ära, nii et ta enam toaust üles ei leidnud, enne kui Madli selle talle kätte juhatas. Tema tuttavaid oli näkk järve elama meelitanud. Tema endisel peremehel olnud kratt, mille ta ise valmistanud. Selle eest olevat aga vanapagan peremehe pärast selle surma põrgusse viinud. Vanapaganal olnud selleks tuline õigus, sest krati valmistamisel oli peremees temale nimetissõrmest kolm tilka verd andnud.

Kõige õudsemad lood juhtusid alati öösel, tavaliselt kella kaheteistkümnene ja ühe vahel. Seda aega nimetati vaimude tunniks. Siis tantsisid surnute hinged kalmistul, vanade ahervaremete asemel kerkisid uhked lossid, kus kunagised peremehed pidusid pidasid. Kalmulepikus põiesid rahapajad, taeva all lendasid kratid ja kandsid oma peremeestele rikkust ning vara aitadesse, vete-

vaimud aga korisesid järvedes ja meelitasid möödujaid veealustesse paleedesse elama.

Värdi kuulas neid lugusid ammuli sui ja uskus neid. Ta ei julgenud pimedal ajal õuegi minna. Ometi oli see paratamatu, sest inimlikud hädad õiendati ikka õues, oli siis pime või valge. Kui oli tegemist lihtsa veelaskmisega, siis võis selle kohe kiiresti kojaukse kõrval ära õiendada, ise teraselt ümbrust uurides, et hädaohu korral kähku uksest sisse lipsata. Aga suurema häda puhul tuli minna kapsamaale ja seal püksid alla lasta, oli ilm nii pime ja külm kui tahes. Mõnigi kord jättis Värdi selle töö pooleli ja lippas toa uksest sisse nii ruttu kui jõudis, püksid rebadel, sest selja taga oli keegi õudset häält teinud või oli saladuslikku astumist kuulda. Siis tõmbas poiss alati ukse suure mürtsuga enda taga kinni. Ukse „lõhkumise“ pärast sai ta alati tõrelda, kuid sellest ei olnud midagi, Värdil oli ääretult hea meel, et ta „seekord veel eluga pääses“.

Kristjan aga õpetas:

„Alati, kui tontide ja vaimudega hädas oled, tõmba kepiga või vitsaraoga enda ümber ring ja loe tagurpidi „Meie isa palvet“. Siis vaimud ligi ei pääse. Nad kogunevad ringi taha, laksutavad hambaid ja lõrisevad su peale, nagu see Valdi siin alati minu peale lõriseb. Kuid kallale nad ei pääse. Aga niipea, kui ringist välja astud, oled neil käes.“

„Kui kaua seal ringi sees siis peab olema? Võib-olla need vaimud ja tondid ei lähegi ära ja ma suren sinna ringi sisse nälga,“ päris Värdi.

„Küll nad lähevad. Kui enne ei lähe, siis hommikusel aajal kaovad nad kes kuhu oma urgudesse. Ja kukelaulu kardavad nad ka kui vanapagan välku. Niipea kui nad kas või versta maa pealtki kukelaulu kuulevad, on plats puhas. Eks mu lellepojaga juhtus niisugune lugu. Tema ei saanudki pimedal ajal kusagile minna, kohe olid igasugused vaimud, kuradikesed ja muud põrgupoisid kallal. Mitu korda pääses ta tänu headele jalgadele eluga. Ma siis ütlesin talle, et iga kord kui pimedale peale jääd, võta kukk kaasa. Kui siis vaimud kimbutama tulevad, pigista kukke, nii et see laulma hakkab.“

„Kas aitas?“ küsis ema vahele.

„Surmkindlalt! Sellest ajast peale, kui poiss kukega hakkas käima, ei olnud tal enam vaimudega mingit pistmist. Aga pärast panid nad mu armsa lellepoja ikkagi tuksi.“

„Kuidas see juhtus?“

„Eks ükskord sattunud poiss linnas teiste semudega veidi pidutsema. Jäi kojutulemisega hilja peale. Kus tal siis see kukk võtta oli. Oli teistele ütelnud, et eks ma astu hästi tasa, nii et vaimud ei kuule. Teised keelitanud küll ja pakkunud isegi öömaja. Aga kus Aadu, nii oli mu lellepoja nimi, olnud purjus peaga kuraasi täis. Ütelnud teistele: „Saagu või sandimat, aga minemata ma ei saa jätta. Kui ma alles hommikul koju lähen, siis Anni arvab, et olin jälle Salme pool. Kus selle näägutamise ots, mis siis tuleb!“ Ja Aadu hakanudki kikivarbil astuma. Aga teisel päeval leiti Aadu tee äärest järvest. Oli ära uppunud. Eks näkid meelitasid poisi ära, mis muud. Need on noorte meeste peale maiad.“

Niisuguseid jutte võis Kristjan Sepa köögis lõpmatuseni rääkida, nagu ei saakski need kunagi otsa. Aga seda ka ei olnud, et ta üht juttu oleks mitu korda rääkinud.

Ühel kargel märtsihommikul tuli Madli Sepale ja ütles, et Kristjan on haige. Toodud hommikul oimetuna koju. Kui Värdi seda kuulis, lippas ta kohe sauna juurde. Oli ju Kristjan tema hea sõber.

Kristjan oli lavatsil pikali, lambanahkne kasukas peal. Ta punetas näost ja oigas tasakesi.

„Mis sul viga on?“ küsis Värdi ja võttis Kristjani käest kinni. See oli tüline nagu kuum kartul. Oli kohe näha, et Kristjanil oli raske rääkida.

„Haige olen,“ lõõtsutas ta. „Seekord said vaimud mu lõpuks ometi kätte.“

Värdil hakkas kõhe. Ta vaatas poolhämarias saunas ringi ja tundis, nagu hakkaks turjapealne higistama.

„Kus? Mismoodi?“ habises ta.

„Eks kõiges ole süüdi see neetud viin.“

„Ah nüüd alles saad aru, kui paha see viin on. Aga kui vähe tervemaks saad, tinutad jälle et hoia ja keela,“ pragas Madli, kes kohe Värdi järel oli sisse tulnud. Ta tõi Kristjanile Sepalt kruusi-

taie, keema piima. „Joo see ära, siis lähuvad rinnad lähedamaks!“

Kristjan ajas enda ägiseses istuli ja jõi tulise piima nägu kent-sakalt krimpsutades ära. Pühkis siis vuntsid kuivaks ja heitis oia-tes pikali. Natukese aja pärast hakkas ta köhima. Köhis tükk aega. Kui ta siis veidi puhanud oli, hakkas ta katkendlikult rääkima:

„Ära sa, Värdis, seda vanakuradi linnupiima eluilmaski mek-kima hakka. Eks ma eile õhtul linnas jäingi selle küüsi. Nüüd ma saan aru küll, et see oli vanapagana vingerpuss. Kukkusin tuttava-tega timmima. Alles poole öö aegu sain trahterist tulema. Ilus sume öö oli nagu märtsikuus ikka. Päeval sulatab ja öösel külme-tab. Seekord oli juba tublisti kahutanud. Lumi krigises jala all. Mäletan, et kirikukell lõi just üksteist pauku. Jõudsin Tammikust läbi. Astusin kiiresti, et saaksin enne kella kahtteist surnuaia väravast mööda. Eks seal ole sel ajal ikka kummitusi nähtud ja igasuguseid hääli kuulnud. Mõnda on kooljad tagagi ajanud.

Nojah, olin juba päris surnuaia ligidal, kui äkki näen — Lepna mõisa poolt tuleb üle välja maailmatu suur valge kuju otse minu poole. Ma jäin seisma, nagu oleks tee mu enda külge kinni imenud. Tundsin, et juuksed tõusevad koos mütsiga peas püsti ja higi lah-vatab üle kere... Hüüdsin mitu korda kõvasti Issanda nime. Aga ei see aidanud ühtigi, vaim muudkui tuli ja tuli. Eks see tule nüüd mu patuse hinge järele, mõtlesin suure hirmuga ja langesin põlvili. Panin käed kokku ja lugesin issameie palve kiiresti ära.“

„Ise rääkisid, et peab tagurpidi lugema, muidu ei aita,“ õien-das Värdis.

„Ei tulnud hirmuga peripidigi kõik sõnad meelde, tagurpidi oieks mul sellest üks puder ja kapsad välja tulnud, mis ei aita ühegi vaimu eemalepeletamiseks.“

„Missugune see vaim oli?“

„Või ma teda nii täpselt nägin. Niisugune sume öö oli. Kuu oli vist pilvede taga. Aga muidu oli Tõrma küla nagu peopesa peal ja Lepna mõisa tallid olid selgesti näha, kuigi sinna oli otse üle välja vähemalt kaks versta.“

„Kui suur see vaim oli?“

„Või mina teda mõõta sain, aga hästi suur oli. Umbes nagu tuuleveski, aga valge. Vahepeal lehvitas tiibu. Ja kiiresti tuli. Ei

inimene nii kiiresti jõua joosta. Ma ei jõudnud veel issameiet lõpe-tadagi, kui ta minu juurde jõudis. Jäi seisma ja tõstis kaks maail-matu pikka lehvivat kätt üles, nagu tahaks mind sülle haarata. Siis ei mäleta ma enam midagi...“

Kristjan oli jutustamisest väsinud. Ta pööras enda selili ja hin-geldas tugevasti. Siis pani silmad kinni ja oigas.

Äkki tundis Värdis, et keegi võttis tal selja tagant tasakesi kinni. Poiss võpatas: nüüd siis on vaimud juba minu kallal. Ta kargas püsti. Kuid vaimude asemel tõmbas Madli teda Kristjani süngi juurest eemale:

„Nii pikk jutt pole talle praegu hea. Las ta puhkab. Lähme välja päikese kätte! Ma saadan su koju, mul on teie ema juurde asja.“

„Aga tädi, kuidas Kristjan koju sai?“

„Näe, Silga Jüri hobune on teie õues. Las ta ise räägib, kuidas see lugu oli.“

Silga Jüri istuski Sepa köögis ja jõi kalja.

„Kust sa selle Kristjani üles korjasid?“ küsis Madli Jürilt. „Hommikul oli sul kiire, ei olnud aega rääkida.“

„Kiirustasin jah. Tahtsin veel turule jõuda,“ seletas Jüri. „Läksin hommikul hästi vara turule, et saan kraamist lahti, enne kui kaugemalt maamehed kohale jõuavad. Jõudsin just surnuaiast mööda, kui näen — tee ääres on inimene pikali maas. Pidasin hobuse kinni ja astusin juurde. See oli Kristjan. Kohkusin hirm-sasti, sest arvasin esimese valuga, et on surnud. Aga kui käega katsusin, sain aru, et hingab. Kõvasti külmetanud oli ta küll, kes teab, kui kaua lume peal lamanud. Suure sakutamise ja nügimise peale tegi ta silmad lahti, aga rääkida ei saanud. Muud kui mõmi-ses midagi, nagu oleks tahtnud appi hüüda. Ei aidanud siis muud, kui tõstsin teise rekke, viskasin oma kasuka peale ja kihutasin nii kuidas Miira võttis. Mis see viis versta hea hobusega ära ei ole. Sedasi see lugu oligi. Kuidas tal nüüd on? Eks ta ole muidugi halge, oli külmast kange nagu pulk.“

„Mis ta on, muudkui ähib ja lõõtsutab, ise tuline kui tuletukk,“ seletas Madli.

„Peaks tohtri tooma,“ arvas Värdis ema.

„Millega sa tood. Tohter nõuab niisugust raha, et minusugusel pole seda kusagilt võtta. Eks ma vaata paar päeva, kui ikka ei parane, eks siis pea selle karistuse kuidagi kanda võtma. Ega inimest saa lasta käte vahel ära surra.“

„Aga kas sa vaimu ka nägid?“ sikutas Värdis Silga Jüri kaskakäist.

„Mis vaimu?“

„Eks ikka seda, kelle kätte Kristjan öösel jäi,“ ütles Madli ja rääkis, mis Kristjan oli jutustanud.

Jüri hakkas naerma:

„Võib-olla on see vaim praegugi seal tee ääres alles. Ma nägin seda küll, kuid ei olnud aega temaga õiendada. Nähtavasti oli Lepna mõisas keegi märja pesu välja kuivama pannud. Eks tuul puhus ühe särki täis nagu põie. See külmus kõvaks ja pääses kuidagi nõõri pealt lahti. Tuul hakkas siis seda mööda lumekoorikut enda ees ajama. Ise teate küll, Lepna mõisa ja surnuaia vahel on täitsa tasane põld. Eks Kristjan nägi, kui särk tema poole veeres, ja arvas, purjus peaga, et ongi vaim väljas. Särk jäi aga tee äärde kuivanud takjavartesse kinni. Tuul lehvitas särgikäiseid ja Kristjan vaeseke arvas, et nüüd on vaimul temaga tõsised kavatsused. Kristjan kukkus maha ja minestas hirmu pärast. Eks purjus pea teinud ka oma töö. Hea, et ta seal päris surnuks ei külmunud.“

„Aga Kristjan rääkis, et see vaim oli suur nagu tuuleveski.“

„Eks hirmul ole ikka suured silmad,“ vastas Jüri.

Kristjani tervis aga läks halvemaks. Kui paari päeva pärast arst toodi, ütles see:

„Hilja! Inimese abi siin enam ei aita. Kahepoolne kopsupõletik. See viib harilikult ära.“

Nädal hiljem kanti Kristjan sellesama surnuaia väravast sisse, mida ta oma eluajal nii hirmsasti oli kartnud.

Kannel

See oli haruldaset ilus laupäevaõhtu. Jaanipäevaeelsed ilmad olid sel aastal erakordselt soojad ja päikeserikkad. Koplis ja veskimäe nõlval oli kogu maapind üksainus suur õitemeri. Õhk oli lilledelõhnast lausa paks.

Emma saatis Värdis Siimule kangasuga tooma, aga Värdis ei jõudnud kuidagi edasi. Ta pidi tihti põlvili laskuma, et pääsusilmade kaunikujuulisi kroonlehti imetleda või nurmenukkude uimastavat lõhna sisse hingata. Ta ei raatsinud ühtki lille noppida, sest ema kinnitas alati, et iga lill on kõige kaunim ja lõhnab kõige paremini seal, kus ta kasvab — jalgupidi mustas mullas. Alati, kui Värdis lilli vaatas, juurdles ta, kuidas küll loodus suudab mullast nii ilusaid värvilisi ja keerulisi asju välja võluda. On inimesi, kes suudavad lilli paberile maalida, need on kenad vaadata, aga sellist värskust ja lõhna nagu lilledel looduses, ei suuda ükski võlur neile juurde lisada.

Kui Värdis käpuli maas lilli imetles, kuulis ta äkki muusikat. Kuski mängiti pilli. See oli kannel. Värdis kodukandis kandle nimetust ei tundud, seal oli simmel. Lugu, mida mängiti, sobis haruldaset selle õitseva, lõhnava ja sooja õhtuga. Hiljem koolis sai Värdis teada, et see oli Rootsi rahvaviis „Lehtedes kahin, salalik sahin, kaugele kõlab lauluviiis orus, mäel...“

Värdis polnud enam aega Siimu aia ääres kasvavate sirelite

juures peatuda ega nende õiekobaratest õnne otsida. Teda huvitas, kust see muusika tuleb. Kes mängib nii ilusasti?

Ta piilus sirelipõõsa tagant. Siimu aidatrepil istus tundmatu noor tütarlaps. Ta põlvedel lebas kannel, millest ta sõrmed selle kauni viisi välja võlusid. Võõra tütarlapse kõrval istus Siimu Olga ja vaatas üksisilmi, kuidas tütarlapse sõrmed kandlekeeltel liikusid.

Kui lugu lõppes, astus Värdis põõsa varjust viivitamisi välja. Olga märkas teda ja hüüdis:

„Mis sa seal eemal seisad, silmad nagu tõllarattad peas! Ära häbene, tule lähemale! See on meie sugulane Selma Rutjalt. Ta tuli meile appi heinale. Neil endil kodus heina teha pole, seal on kõik kalamehed.“

Värdis läks tüdrukute juurde ja andis võõrale vanainimeselikult kätt. Selma naeratas:

„Kas tahad, ma mängin sulle meie tuttavaks saamise puhul ühe pilliloo?“

Värdis tahtis. Kuid lugu, mis nüüd tuli, ei olnud enam õrn ja unistav nagu eelmine, vaid särtsakas polka. Nüüd ei seisnud ka Värdis silmad enam mujal kui tütarlapse lippavatel sõrmedel. Kui lugu lõppes, küsis poiss:

„Kas on ka raske niiviisi mängima õppida?“

„Küsi Olga käest! Tema on juba kolmandat päeva minu õpilane. Noh, näita, mis sa oskad!“ pani Selma kandle Olga süle.

Olga punnis algul vastu:

„Ma ei oska veel midagi. Teen ainult timm-timm-timm!“

„Proovi! Ega sinust muidu pillimängijat saa, kui ei harjuta. Proovi labajalavaltsi! Seda sa ju natuke oskad.“

Olga kattis vasaku käe sõrmedega osa kandlekeeli kinni ja tõmbas teise käe nimetissõrmega üle keelte. Algul tulid helid kobamisi ja arglikult, kuid varsti hakkas sellest segadikust Värdisle hästi tuntud tantsuviis välja kostma.

„Mis sa veel tahad, alles kolmandat päeva õpid. Ja ära nii arg ole! Algul kipub igaühel ikka midagi sassi minema. Pärast läheb nagu iseenesest,“ julgustas Selma.

Värdis mõtles, et ega see sõrmedega keelte helisema tõmbamine

viist nii raske olegi, kui isegi kleenuke plikaõhtu tütarlaps sellega kergesti hakkama saab.

„Ka-kas mina ka võiksin kandlemängu ära õppida?“ kokutas Värdis arglikult.

„Miks mitte, kui sul endal tahtmist ja püsivust jätkub,“ kostis Selma. „Tule mõni õhtu siia! Ma õpetan. Näita, missugused sõrmed sul on.“

Selma tõstis kandle Värdis põlvedele, näitas, kuidas vasak käsi peab keeli katma ja kuidas parema käe sõrmed tõmbavad keeled helisema.

„Oota!“ katkestas Selma äkki poisi katsetused. „Sul on sõrmed alles nõrgad ja harjumata. Võta see puutikk näpuvahele ja tõmba sellega!“

Värdis häbenes hirmsasti, et tal sõrmed nõrgad, kuid tegi, nagu kästud. Kohe hakkasid keeled kõlama. Tükk aega püsis ta labajalavaltsi alguse kallal, sest Selma ütles, et alustuseks on see kõige kergem ära õppida.

Varsti hakkaski veidi tantsuloo moodi tulema. Vahepeal proovis jälle Olga. Siis uuesti Värdis. Selma muudkui õpetas kannatlikult.

„Ah siin sa lullitadki tüdrukutega, ja mina oota kangasuga, nii et mine või lolliks. Mõtlesin juba, et ei tea, kuhu sa kadusid, kas uppusid lompi või murdis Siimu Muri su ära.“

Värdis tõstis silmad. See oli ema. Suures muusikavaimustuses oli ta kangasoa hoopis ära unustanud.

„Nüüd aitab! Marss koju!“

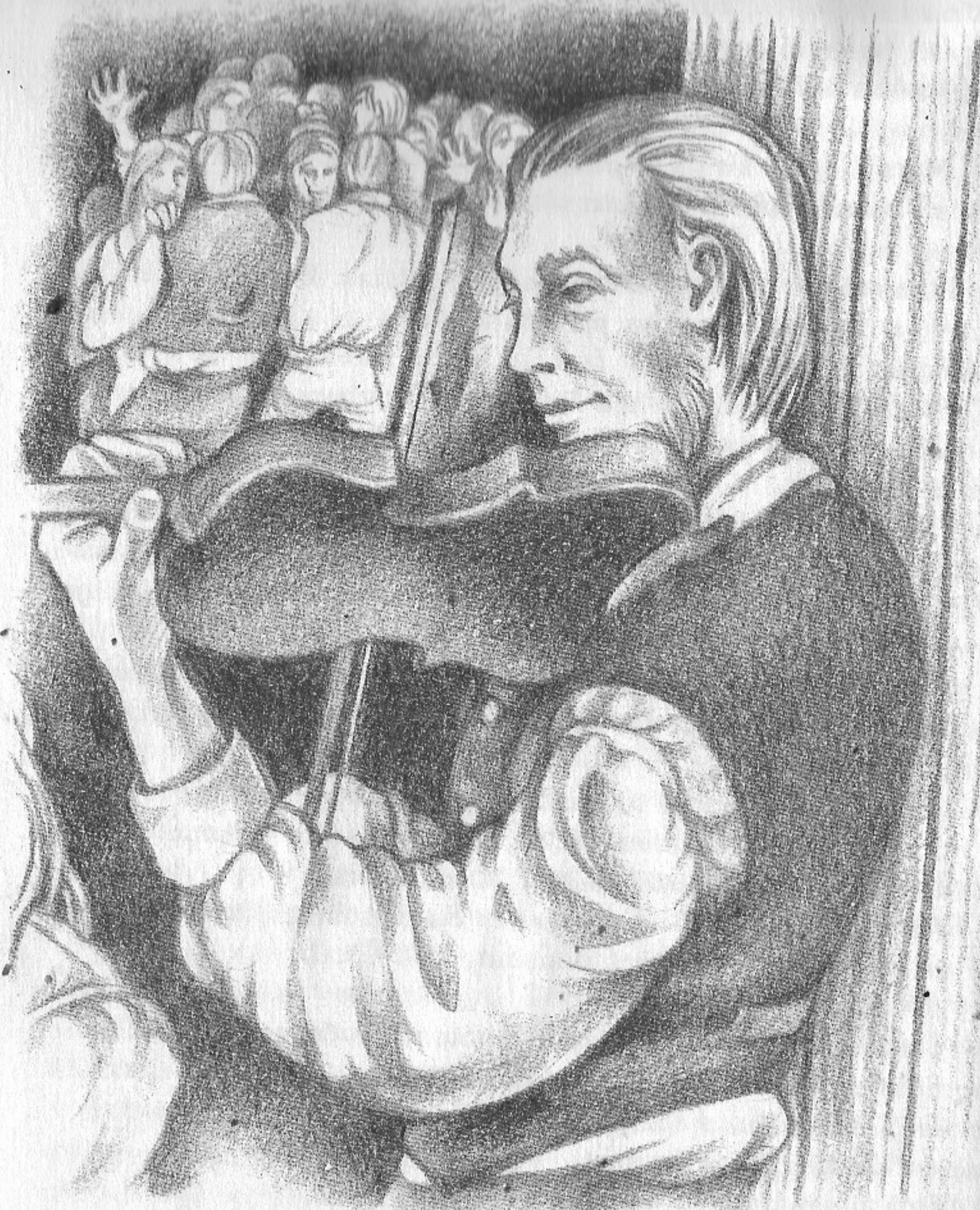
Värdis lonkis ema järel kodu poole. Ta võttis kangasoa oma kaenlasse, et natukenegi oma süüd hüvitada. Teel aga seletas ta emale ohinal, kuidas see kõik oli. Ja et nüüd ta hakkabki Selma juures kandlemängu õppima.

Ema naeratas:

„Selle vastu ei ole kellelgi midagi, kui sa pilli mängima õpid. Isa oli sul pillimees, eks ta sellega mu ära meelitaski.“

Isa oli noorpõlves tõepoolest olnud päris hea pillimees. Käis pulmades ja simmanitel mängimas. Ema ütles ikka, et kui Ants lõotsa tõmbas, siis oli hästi kerge tantsida. Nüüd isa enam ei män-

ginud. Ei olnud enam pilligi. Ta ütles, et sõrmed on sepahaamri varre ümber kangeks ja kõveraks jäänud, ei taba löötpillil enam õigeid klahvisid.

Aga mõnikord, kui noored Sepale särudele tulid, võttis isa löötpilli, proovis seda tükk aega siit ja sealt, tõrtsutas bassidega ja äkki pajatas kõva häälega:

„Kas olete kuulnud marssi, kuidas rantsus Muskus käis?“
Ja tuligi vägev kiire marss. Ainult ruttu lõppes ära.

„Pagan võtaks, küll vanainimese sõrmed on ikka kangeks jäänud,“ vabandas ta pilli kõrvale pannes.

Teinekord, kui tal hea tuju oli, mängis ta jälle mõne valsi või polka pillimehe suureks rõõmuks. Sai ju pillimees siis ise ka tant-sida. Pärast siis kiitis, et isa mängu järele käivad jalad nagu ise. Küllap tahtis, et isa veel mängiks, kuid isa pani pilli ära ja ütles:

„Ei noh, aitab naljast! Sõrmed ei käi nagu vaja.“

Et ta muusikamees oli, näitas seegi, et kui ta kusagil viiuliga silmitsi sattus, tõstis ta selle lõua alla ja siis läks lahti lustakas polka, millele ta ise kaasa laulis:

„Ai siu-sau-sau, siga rukkis,
siga rukkis ja saba väljas...“

Kuid peagi pani ta pilli käest ja ohkas:

„Ei tule välja. Sõrmed ei taha enam sõna kuulata.“

Kui Värdis emaga koju jõudis, nikerdas isa parajasti köögis hõõvelpingi juures. Värdis käis tükk aega selle ümber nagu kass ümber palava pudru, kuni lõpuks sõandas öelda:

„Isa! Sa oled iga asja peale meister. Tee mulle simmel!“

„Mis sa sellega teed? Tahad moosekandiks hakata?“

Ena ruttas pojale appi. Kahe peale seletati isale see kandleõppimise lugu ära. Isa sügas habemetüügast:

„Mn-jaa... Ega simmel ole taburet, et võta lauadükid ja tao õhtuks kokku. Simmel võtab nii kaua aega, et see Selma on seda aega ammugi Rutjal tagasi silku soolamas. Kandle jaoks tuleb metsast sobiv puu otsida ja eriti targu kõlalauaks kuivatada. Sellele ei tohi ühtki kriimu ega pragu sisse jääda. Keeled peab linnast ostma. Simlitäis keeli maksab kõva raha. Seda raha pole nüüd kevadisel ajal kusagilt võtta.“

Värdi jäi nukraks. Talle kippus nutt peale. Isa harali sõrmed sasisid ta juukseid

„Mn- jaa... Silga Jüril seisab tagatoas kapi otsas simmel. Ma pole veel kuulnud, et keegi sellel mängiks. Ju ta on kellestki sinna seisma jäänud. Ma käin homme Silgal. Ehk müüvad odavalt või annavad mõneks ajaks kasutada.“

Nii pikka päeva kui järgmine, polnud Vårdil vist varem ega hiljem olnud. Isa läks kohe pärast lõunasööki külasse, aga pühapäeva tõttu oli tal aega küllalt. Kojutulemisega ei olnud tal kiiret. Päike oli juba päris madalal metsalatvade kohal, kui isa viimaks tuli, simmel kaenlas.

„Võta ja mängi! Aga hoia hoolega! Anti päriseks. Lubasin selle eest neile sepatööd teha, kui vaja tuleb.“

Värdi rõõmul ei olnud piire. Ta haaras seismisest pruuniks tõmbunud kandle kaenlasse ja lippas otse läbi kopli Siimule.

Tüdrukud istusid aidatrepil ja lõkerdasid millegi üle naerda, kui Värdis sirelipuhma tagant oma kalli pilliga välja astus.

„Vaata, kas selle siimliga saab mängida!“ ulatas ta kandle Selmale.

Tüdruk uuris kannelt eest ja tagant, tõmbas tininal mõned korrad üle keelte ja lausus:

„Täitsa häälest ära. Ma toon toast võtme. Timmimine pilli ära, eks siis näe, kas tast asja saab või ei.“

Vårdil käis südamest külm jutt läbi. Mis siis, kui sellest kandlest ei saagi asja. Pole millegi peal mängima õppida. Aga mängima tahaks õppida küll. Aegagi oli õppimiseks üsna vähe jäänud. Selma läheb Rutjale tagasi, siis pole õpetajat ega kedagi.

Selma tuli toast, tõstis kandle põlvedele ja hakkas timmima. Iga keel tuli läbi proovida, võtmega trammimale või lõdvemale keerata. See kestis Värdis arvates hirmus kaua. Ikka piu-piu-piu ja piu-piu-piu...

Lõpuks ometi oli kannel timmitud. Selma lõi sellel mõned akordid.

„Noh?“ küsis Värdis kannatamatult.

Selma ei lausunud sõnagi. Ta kohendas kandle paremini põlvedele ja siis läks lugu lahti, mahedalt ja vaikselt „Lehtedes kahin,

salalik sahin...“ See kõlas nüüd Värdis arust hoopis ilusamini kui Selma oma kandlel tol õhtul. Poisi süda lausa paisus rõõmust, et tema kannel nii hästi mängib, ilusasti ja mahedalt.

„Kõla tal just kõige parem ei ole ja keeled on ka natuke kõvad, kuid õppimiseks on ta hea küll,“ avaldas Selma loo lõpul Värdis kandle kohta oma arvamuse. Poisil oli seda küll natuke paha kuulda, aga head meelt tegi seegi, et sellel saab mängimist õppida. Kui mängimine selge, siis saab ehk pikapeale uue ja parema kandle.

Nüüd algasid hoogsad õppimise päevad. Õhtuti Siimu aidatrepil, päeval kodus või karjas, kuhu Värdis nüüd raamatu asemel kandle kaasa võttis. Tinistas tuttava laulu- või tantsuviisi ühe sõrmega välja küll, aga see polnud ikka päris mäng. Niisuguse ühe keele peal pinistamise oleks väike õdegi varsti selgeks saanud, kui teda ainult pilli ligi oleks lubatud. Saateakordidega ei tulnud Värdis iseseisvalt kuidagi toime. Õhtuni oli aga alati palju aega, mil oleks heilmalt nõu ja abi saanud küsima minna.

Võttis aega mis võttis, aga paari nädala pärast olid Vårdil mõned lood juba päris hästi käes. Kõigi akordidega. Algul „Lehtedes kahin, salalik sahin...“ ja labajalavalts. Neid mängis ta alati sõrmede soojenduseks. Paari tantsuviisiga sai ta ka patuga pooleks hakkama. Asi läks isegi nii kaugele, et mõnikord särudel tõsteti pill Värdis põlvedele ja kästi mängida, nii kaua kui pärispillimees puhkab. Ta siis mängis. Mõnikord läks lugu küll veidi segi, kuid tantsijatel polnud aega seda pisikest apsu tähelegi panna.

Head mängijat Vårdist ei saanud. Varsti sõitis Selma oma koju ja asjatundja juhendaja puudumisel ei võtnud uute lugude õppimine vedu. Värdis ei saanud ikka nende neetud akordidega hakkama. Andis enne tükk aega kobada, kui sõrmed õiged keeled üles leidsid.

Õppimise aega kippus aga järjest vähemaks jääma. Varsti lisandus karjaorjusele rehepeks. Vahel ei saanud kannelt päevade kaupa katsudagi. Ja kui juhtuski natuke aega olema, siis oli poiss päevasest tööst nii väsinud, et ei viitsinud enam kandlega jandama hakata.

Kui algas kooliaeg, jäi Värdis kannel koju kapi otsa tolumuma, nagu ta omal ajal Silga tagakambris kapi otsas oli tolmunud.

Viimnepäev

Oli juba päris pime, kui isa tuli. Temaga koos astus sisse võõras mees. See oli kuidagi isevärki olemisega. Tema teretaminegi oli kuidagi kentsakas, kui ta mütsi peast võttis, selle kahe käega rinnale surus ja sügavalt kummardades lausus:

„Issanda õnnistus olgu kõigiga, kes kojas on!“

„Imelik,“ mõtles väike Värdis. „Kes seal kojas veel on? Miks nad sinna jäid ja sisse ei tule?“

Sepal kutsuti esikut kojaks. Värdis oleks läinud ja ukse vahelt piilunud, kes seal on, kuid kartis. Kojas oli külm ja pime.

Võõras võttis palitu seljast ja riputas isa eeskujul ukse kõrvale nagisse. Siis tõmbas ta kahe käega üle pikkade tumedate juuste ja istus seina äärde pingile.

Tükk aega valitses köögis vaikus. Keegi nagu ei osanud jutuotsa lahti teha. Lõpuks tõmbas võõras peoga üle habemetuti.

„Armsad õed ja vennad! Ma näen, et kõikide silmad vaatavad minu peale. Sellepärast pean ma oma kohuseks enda kohta seletust anda. Minu nimi on Normann ja ma olen suure baptisti koguduse hingekarjane. Praegu olen ma teel Kadila küllasse, kus ma homme jumala armust palvetundi pean ja sealsetele koguduse liikmetele eelseisvate raskete katsumuste puhul hingekinnitust ja õpetussõnu jagan.“

Kõigi suud vajusi lahti. Sepa peres polnud varem kunagi ühtki lahkusulist jutlustajat käinud ja keegi polnud ka nende pal-

vetundidest osa võtnud, kuigi neid kuulu järgi külas vahel peeti. Ja ega nende külas pärisbaptiste olnudki, kuigi vahel kogunes mõnesse peretuppa uudishimulikke, et kuulata kaugemalt tulnud jutlustajaid. Isa nimetas baptiste „särgivahetajateks“, sest rahva jutu kohaselt vahetasid baptistid oma palvetundides särke. Muudu ei pääsevat äravalitute hulka ega tohtivat üksteist õeks ega vennaks nimetada.

Isa sai nähtavasti aru, et ta võlgneb perele seletuse, miks ta nüüd ühe usuvenna koju kaasa on toonud.

„Härra Normann oli linnast hoopis vale teed mööda välja tulnud...“

„Nii see oli,“ võttis võõras jutuotsa üle. „Mulle pidi Kadilast keegi raudteevaksalisse vastu tulema, aga otsimise ja järelepärimise peale vaatamata ei leidnud ma kedagi, kes sinnapoole oleks läinud. Hakkasin siis jalgsi astuma, et küll ma jumala abiga oma tallekete juurde jõuan.“

„Nähtavasti jäi see abi väheseks, sest surnuaia juures keerasite hoopis teisele teeharule, mis meie külla toob. Seal te mind kinni pidasite, seletasite, et olete ära eksinud, ja palusite öömaja juhatada,“ seletas isa.

„Nii see oli. Aeg on juba hiline, nii et ma omal jõul pimedas enam täna Kadilasse ei jõua. Kui armas perenaine pahaks ei pane, siis oleksin siinsamas pingil hommikuni pikali.“

„Taevake, teil jäävad ju kondid haigeks. Hommikul olete kange nagu puuhobune, ei pääse Kadilasse ega kuhugi,“ naeris ema.

„See kõik on nagu üks sinepiiva nende hädade ja katsumuste kõrval, mis Issand peagi kõigi inimeste peale paneb. Õnnis on see, kes oma risti nurisemata kannab.“

Võõras pani käed kokku ja lasi pea rinnale. Isse pomises ta midagi omaette. Arvatavasti pöördus usumees palves oma jumala poole.

„Mis rasked katsumused need on, millest te täna õhtul juba teist korda räägite?“ küsis ema pliidi juurest.

„Oo, taeva arm! Kas teie siis ei teagi, et juba selsinatsel neljapäeval on viimnepäev, mil kogu maailm peab hukka saama.“

Ainult äravalitud pääsevad igavesest põrgutulest ja viiakse taevase isa lossi elama.

Sauna Madli, kes oli tulnud videvikku pidama, kiljatas ja kukkus kolksti põrandale põlvili. Ta oli ikka usklik olnud: luges hoolega piiblit ja laulis kodus üksinda olles kirikulaule. Ta käis iga pühapäev kirikus, kui ta just haige ei olnud. Kuid haige oli ta tihti. Jooksvavalude ajal ei pääsenud ta saunalävest kaugemale.

„Oh püha vägi ja võimus!“ halas Madli, käed ristis. „See on siis ikka õige, mis Kutsari Paula rääkis. Aga mina, vilets patune, ei uskunud, sest möödunud pühapäeval ei rääkinud kirikhärra viimsestpäevast sõnagi. Manitses ainult kasinalt elama ja nuri-semata kandma, mis inimeste peale pannakse.“

„Tema ei võinudki seda teada,“ seletas võõras. „Issanda teed on ainult vähestele teada antud. Mina olen üks nendest äravalitutest. Minu kaudu on see salaasi meie kogudusele avaldatud ja minu suu kaudu saab see õdedele ja vendadele teada antud. Ka teil siin kojas pole veel hilja minuga koos käed palveks kokku panna, ennast Issanda ees alandada, oma pattu kahetseda ja veel täna õhtul äravalitute sekka astuda, et siis, kui neljapäeval viimne kohtupäev kätte jõuab, võiksite puhta südamega ja lapseliku meelega Issanda palge ette astuda.“

Vend Normann langes nüüd ka ise Madli kõrvale põrandale põlvili ja pani käed kokku. Ise kiikas silmanurgast, kas ka teised tema eeskujule järgnevad. Kuid kõik jäid istuma. Ainult vana Madli oli veel põlvili. Küllap temagi ehk oleks selle aja peale püsti tõusnud, kuid jooksvahaiged kondid ei lubanud.

Väike Värdis haaras ema käest kõvasti kinni:

„Ema, mis moodi see viimnepäev on?“

Kuigi poiss sosistas peaaegu ema kõrva sisse, kuulis palve-vend ometi poisi küsimust. Enne kui ema vastata jõudis, tõusis ta istuma ja seletas:

„Kallis laps! Viimnepäev on kõikide asjade lõpp. Taevas hakkab üleni leegitsema nagu elus tuli. Selles tuleleegis ilmub Issand ise ja lahutab sikud lammastest. Oma tallekesed juhatab ta paradiisi igavese õndsuse sisse. Aga sikud, nende all mõtleb püha-

kiri patuseid, saadetakse põrgupõhja, kus nad igavesest ajast igavesti elusas tules põlevad ja mitte ära ei põle.“

„Aga loomad? Kas need ka jaotatakse kahte leeri?“ küsis isa, kes pliidi ees pakul istus ja koera pead silitas.

„Loomad ja maa ja metsad ja majad ja kõik, mis seal sees on, saavad hukka. Nii on Issanda tahtmine.“

„Mina olen küll nii rumal, et ei oska ära arvata, kumma poole peale mina passin. Ei tea, kas panna selleks päevaks puhas särk selga ja ajada habe ära või minna niisama kõrge kohtu ette. Kui täpselt teaks, mis seal üleval patuks arvatakse, siis oleks asi selgem,“ sügas isa habemetüügast ja muigas, nagu ta seda oma nõgamiisjuttude puhul alati tegi.

„Eks iga inimese teod on taevas kirja pandud,“ õhkas jutlustaja ja vaatas uurivalt isa otsa.

„See peab ikka üks vägev ja suur raamat olema, palju suurem kui kaupmees Viiderkommi võlaraamat,“ arvas isa. „Ei tea, mis seal minu kohta kirjas on? Kas seda kuskilt teada ei saaks?“

„Eks iga inimene tea ise, kuidas ta on elanud. Pärispatud on valetamine, varastamine, petmine, tapmine, hooratöö, oma jumala ärasalgamine, loomade piinamine ja ülemustele vastuhakkamine.“

Värdis hakkas äkki üle kere värisema nagu külma käes. Peaaegu kõik, mis Normann pärispattudeks nimetas, lasus ka tema hingel. Ta oli oma vanematele mõnigi kord valetanud. Ta oli naabri aiast õunu varastanud, sahvrist ilma loata saia võtnud, varesepesi lõhkunud ja kadaga oravaid tapnud. Pea iga päev oli ta mõne suurema või väiksema patuga hakkama saanud. Nüüd oli kindel, et tal pole mingisugust lootust koos äravalitutega taevariiki saada. Teda ootas põrgus igaveses tules põlemine. Värdis teadis, et hirksamat asja ei saagi olla. Juba üksi sõrme põletamine vastu kuuma pliidi on nii põrgulikult valus, et ilma seepi peale määrimata kannatada ei või. Muud kui keksi tuba mööda ringi ja vingu valu pärast. Mis siis veel sellest rääkida, kui tuleleegid kogu aja su keha noolivad...

Värdis hakkas kiljudes nutma. Ta tundis, nagu hakkaksid tuleleegid juba praegu ta keha kõrvetama. Ema haaras poisi süle:

„Mis sul nüüd hakkas, pojake?“

Värdi viskles ema süles ja rabeles, nagu tahaks kusagile põgeneda. Ema kandis poja voodisse, kattis vaibaga ja valmistas kähku suhkruvett. See oli igasuguse ehmatuse puhul alati hästi mõjunud. Köögikapist suhkrut võttes paiskas ta palvevennale pahase näkku:

„Mis te sellest saate, et inimesi niimoodi hirmutate? Häbi peaks olema laste kuuldes niisugust lora suust välja ajada!”

Ema tõmbas köögiukse kinni ja istus Värdis juurde voodiservale. Ema hellitava paituse mõjul rahunes poiss varsti, kuid aegajalt kippus talle ikka nutt peale ja üle keha käisid kramplikud tõmbed.

„Jää nüüd rahulikult magama! Ma jätan vaheukse irdakile, eks sa hüüa, kui midagi vaja on.”

„Ä-ära mine, ema!” haaras Värdis ema käest kõvasti kinni.

„Hea küll, ega ma siis lähe.”

„Ema, kas ma saan oma patud andeks, kui ma Normanni koguduse liikmeks astun? Ma nüüd neljapäevani muud ei teegi, kui palun. Kas ma siis saan viimsel päeval taevasse?”

„Rumal laps, mis pattusid sinusugusel ka on.”

„On küll, ema. Ma olen valetanud, õunavargil käinud, varesepäsi lõhkunud...”

Ema silitas poisi pead:

„Mine oma rumala jutuga. Eks lapsed ole kõik veidi üleannetud ja teevad, mis päris õige pole. Ega niisukesti asju pattudeks arvata. Kui mõni inimene meelega kurja teeb, siis see on patt.”

Värdis jäi juba rahulikumaks.

„Ema, aga miks siis jumal saadab viimse päeva?”

„Jää nüüd ometi vagusi! Pole seda viimset päeva kusagil. See onu ajab niisama hullu juttu. Ainult hirmutab inimesi, et need siis tema kogudusesse astuksid ja temale rohkem raha ja head-paremat kokku kannaksid.”

„Aga mis ta selle raha ja varaga teeb, kui viimse päev tuleb ja kõik otsa saab?”

„Küll ta teab isegi, et mingisugust viimset päeva ei tule. Kui neljapäev möödab ja inimesed näevad, et viimset päeva ei tulnudki, küll ta siis mõne vale välja mõtleb. Ütleb näiteks, et jumal mõtles

ümber. Nägi ära, et inimesed on meelt parandanud, ja jätab nad karistamata. Või ütleb, et viimse päev lükati edasi. Mis tal viga niimoodi elada, muudkui sõida ühest kohast teise, hulluta inimesi ja pargi kere head ja paremat täis, mis usuõed talle pakuvad. Ei temal ole vaja lillegi liigutada.”

„Miks need inimesed teda siis usuvad?”

„Eks lolle leidub igal pool. Vanasõnagi ütleb, et lolle ei künta ega külvata, nad kasvavad ise. Jää nüüd ilusasti magama!”

Ema kattis poja hoolikalt vaibaga, silitas tal pead ja rahustas:

„Ära selle tühja loba pärast oma väikest pead vaeva!”

Hea öelda, et ära vaeva, kui mõte jookseb ikka ja jälle viimsele päevale ja põrgutulele. Värdis kujutles, kuidas neljapäeval sikkusid lammastest lahutatakse ja kuidas siis kõik ära põleb. Nende maja, laut ja õunapuud. Ja mets lauda taga ja Siimu maja ja aidad ja tiik koos kokredega... Aga kogred jäävad ju alles ja Siimu tiik jääb ka alles, sest vesi ju ei põle. Siis jäävad konnad ka alles. Mina lähen neljapäeva hommikul Siimu tiiki, et siis, kui viimse päev tuleb, ei põle ära. Olen vee sees ja ainult vahetevahel pistan pea veest välja. Konnad pistavad ka vahetevahel pea veest välja, et hingata.

Mõte järgnes mõttele, uni ei tulnud ega tulnud. Poiss veerles ühelt küljelt teisele. Köögis oli juba ammugi vaikseks jäänud. Isa ja ema tulid tasakesi tuppa ja heitsid oma voodisse. Nad sõistasid tikk aega, kuid Värdis ei saanud sõnadest aru. Näis, et isa oli millegi pärast pahane ja vandus vahetevahel kurja. Ema püüdis teda tasakesi rahustada. Varsti hakkaski isa valjusti norskama. Nüüd tuli Värdisilegi uni. Kuid see ei olnud niisugune uni, nagu igal öösel. See oli rahutu. Värdis oleks tahtnud hirmu pärast kusagile põgeneda, kuid jalad olid nagu maa külge kinni tinutatud. Ta tahtis karjuda, kuid häält ei tulnud, kurgus oli nagu mingi tomp... Siis kadus kõik...

Akki märkas Värdis, et ta enam ei maga. Ta ei saagi magada, sest teda häiris see tohutu vaikus ümberringi. Kui ta mõnikord öösel ärkas, siis kuulis ta teisest süngist, kus isa ja ema magasid, hingamist ja mõnikord isa norskamist. Nüüd oli kõik vaikne. Värdis kuulas, nii et kõrvadel hakkas valus, kuid ta ei kuulnud vähimatki

kahinat. See oli kummaline. Kas ta siis tõesti nii kaua magas, et ei kuulnud, millal teised tõusid ja välja läksid. Ta avas silmad ja karjatas õudusest...

Kogu tuba oli punane, nagu tuld täis. Kõik asjad toas hõõgusid punases kumas, mis voogas sisse aknast. Ka tema voodi, käed ja tekk olid punased.

„Viimnepäev!“ karjatas Värdis. „Ema, ema, ema!“

Ta karjus kõigest jõust, kuid keegi ei vastanud. Poiss hüppas süngist välja ja nii, nagu ta oli, nabani paljas, lühike särgijupats seljas, tormas ta uksest välja.

„Ema, ema, ema!“

Kui toas oli punane kuma, siis väljas oli lausa punane lõõm. Katused, aiad, puud ja isegi lumi olid nagu tules, Taevas oli üleni punane, nagu põleks seegi.

Värdis langes keset õue lumme.

„See ongi viimnepäev. Ma magasin ega märganudki, kui teised kõik taevasse viidi. Aga minu pattude koorem oli nii suur, et mind jäeti siia igavesse põrgutulle põlema.“ Ta sulges silmad ja viskus karjades lumme pikali...

Ema lüpsis parajasti laudas lehma, kui õues kisa kuulis. Ta pani lõpsiku maha ja jooksis punasest koiduvalgusest hõõguvasse õue. Seal nägi ta lumel peaaegu alasti Värdis, kes meeletult karjus. Kui ema poisi sülle haaras, lõtvus see äkki ja sellisena, meele-märkusetult ema ta tuppa voodisse kandiski.

Ema oli nii ehmunud, et algul ei osanud midagi ette võtta. Siis aga istus ta voodi äärele, ja hakkas Värdis külma keha hõõruma.

„Poeg, pojake, mis sul ometi on? Nagu surnu.“

Siis pani ta tähele, et poiss hakkas aegamisi korrapäraselt hingama. Ema seadis Värdis paremini lamama, kattis vaibaga ja ruttas plüdi juurde. Vaja oli kiiresti valmistada vabarnavarre teed. See aitab külmetuse vastu.

Kui ema kuuma teekruusiga poisi voodi juurde tagasi tuli, magas see ikka veel.

„Värdis, Värdikene! Võta nüüd kuuma teed, siis sa ei jää haigeks!“ silitas ema tasakesi poisi pead ja katsus seda kõrgemale tõsta, et poisil oleks nii kergem teed juua. Värdis avaski korraks silmad ja vaatas segaselt ringi. Punane kuma toas oli asendunud kahvatu-roosa aovalgusega. Näis, et Värdis hakkab uuesti karjuma, tal oli nii hirmunud nagu ja ta värises üleni. Äkki aga langes ta uuesti lõdvalt voodile ja vajus letargilisse unne. Ema silitamine ja meelitamine ei toonud teda enam ärkvele.

„Las magab! Uni on kõige parem rohi. Lõpetan lehmälüpsmise,

küll ta seda aega toibub," otsustas ema.

Kuid Värdis ei ärganud ka siis, kui ema loomi talitamast tuppa tuli. Ei äratanud magajat hüüdmine ega raputamine. Värdis magas.

Lõuna paiku tegi Värdis siiski korraks silmad lahti, kuid ta ei märganud ilmselt midagi, mis ta ümber toimub. Nagu tühjade silmadega vaatas ta ringi. Kui ema asetas käe poisi kuumaks muutunud laubale, vajusid haige silmad uuesti kinni ja ta magas edasi.

Järgmisel päeval hakkas Värdis sonima.

„Poiss on mõistusest ja kuum kui tuletukk. Taat, me peame linnast tohtri tooma.“

„Aga raha? Sa ju tead, mis tohtri kojutoomine maksab. Mul pole praegu niisugust raha kusagilt võtta.“

„Kui katsuks Siimu peremehelt laenata.“

Isa laenaski naabrilt raha ja vedruvankri ning sõitis linna arsti tooma. Sinna oli kaksteist versta.

Kui arst pärast lõunat kohale jõudis, ema jutustuse ära kuulas, poisi põhjalikult läbi vaatas ja käed puhtaks pesi, ütles ta:

„Minu arvates on poisil meningiit ehk ajukelme põletik. Rahvas kutsub seda ka peaaegu põletikuks. See on väga raske haigus. Kuid loodame kõige paremat. Näib, et tegemist ei ole kõige raskema juhusega. Noor organism võib sellest jagu saada. Ainult hoolikat arstimist ja minu antud juhustest kinnipidamist, siis võib poiss paraneda. Kuid see võtab kaua aega.“

Värdis haigus võttiski kaua aega. Lumi oli juba läinud ja kased hiirekõrvul, kui ema ühel päikesepaistelisel päeval Värdis soojalt riidesse pani ja õue talutas. Seal seadis ta poisi trepi kõrvale pingile istuma.

Sellest päevast peale paranes Värdis jõudsalt ja paari nädala pärast võis ta juba koduümbruses oma lemmikpaiku üle vaadata.

Perekonnatüli

Toa taga oli puhtast kollasest liivast kungas. Talvel oli seal tore liugu lasta, kevadel varakult hakkasid selle lõunapoolsel nõlval paiselehed oma kollaseid õienuppe päikese poole sirutama. Sügisel aga veeti künkale kartuleid. Künka ühte äärde oli kaevatud sügav auk. See pandi kartuleid peaaegu täis ja kaeti õlgedega ning mullega, et külm kallale ei pääseks. Kevadel kaevati kartulikoobas lahti ja kartulid võeti välja. Auk puhastati õlgedest ja muust prahist puhtaks. Järgmist sügist ootama.

Ühel hommikul nägi Värdis augu põhjas kaht konna. Ilmselt olid need suures hüppamise hoos kogemata auku kukkunud. Auk oli aga konnade jaoks liiga sügav, vähemalt kaks Värdis pikkust. Värdis oli juba seitsmeaastane ja oma arust päris suur. Konnad hüppasid meeleheitlikult vastu koopa seinu. Nende väljahüppamise üritused olid lootusetud.

Värdis hakkas konnadest kahju. Kui need teisel päeval ikka veel augu põhjas ukerdasid, tõi poiss aida räästa alt pika oksliku rotka ja laskis selle otsapidi auku. Seda mööda oli lihtne alla ronida. Augu põhjas nägi Värdis veel sitašitikat ja mingisuguseid pruune tõukusid, kuid need teda ei huvitanud. Neid oli mujalgi. Värdis püüdis rabelevad konnad kinni ja pistis need sargipõue, sest roigast mööda august välja ronimiseks oli mõlemat kätt vaja. Ta viis konnad august tükk maad eemale sarapuupöösaste alla, kuhu

need oma pungis silmadega ringi vahtima jäid. Nagu ei taipaks et on vabaduses ja võivad minna, kuhu tahavad.

Suure pingutusega tassis Värdis roika aida seina äärde tagasi. Kuid mitte kauaks. Paari päeva pärast nägi ta augu põhjas mingi musta looma. Jälle tõi Värdis roika ja ronis alla auku. Augus olis surnud mutt. See oli juba täitsa kange. Värdis uuris mutti põhjalikult. Sel oli tore süsimust sametine nahk, pisi-pisikesed silmad, mis karvasest näost hästi välja ei paistnudki. Kõige imelisemad olid aga muti käpad. Need olid kahele poole laiali ja seestpoolt roosad nagu inimese peopesad.

Värdis tõi surnud muti august välja ja näitas seda Liidele. Liide oli Värdis õde, kes oli kogu aja augu kaldal kannatlikult Värdis askeldusi pealt vaadanud. Liide ei teadnudki, mis elukas see mutt on. Ta oli ju alles nelja-aastane. Värdis siis seletas, mis ta isalt oli kuulnud. Et mutt elab maa sees, tal on seal oma pesa ja pikad käigud. Kui ta kogemata välja värske õhu kätte tuleb, sureb ta ära. Ega seegi mutt osanud arvata, et tema elupäevad kartulikoopas lõpevad.

Kui Liide kuulis, et mutt surnud, ütles ta vanainimeselikult: „Matame ta maha. Ega surnut või maa peale vedelema jätta.“

See mõte meeldis Värdisile. Ta tõi labida ja kaevas liivakünka jalamile haua. Liide laotas augu põhja lehti, mida ta samast sara-puupõõsast oli kitkunud. Muti surnukeha asetati lehtedele, kõht ülespidi. Liide tahtis muti käppi rinnale risti panna, nagu vanaema käedki, kui see kirstu pandi. Kuid muti käpad olid nii kanged, et ei paindunud. Värdis ajas siis haua niisama kinni. Käepale istutati nurmenukke ja mõned mailased. Värdis meisterdas paarist puupulgast ristigi, mis haua päitsisse püsti torgati.

„Kas nüüd laulame kah?“ küsis Liide. Tema oli vanaema matustel surnuaial käinud ja näinud, kuidas pärast haua kinnijamist matuselised haua ümber laulsid. Matuste ajal ikka lauldakse.

Kuid Värdis ei osanud laulda. Ta mühkas:

„Eks sa laula, kui tahad!“

Liide üritas siis üksinda. Pani käed kõhule risti, pea viltu ja hakkas mingit joru ajama. Varsti sai ta isegi aru, et see pole laul

ega midagi. Viis ei tule kuidagi välja. Jättis siis järele. Mindi hoopis liivaauku matusesööke sööma. Nagu ikka.

Õhel hommikul nägi Värdis augu põhjas looma, kes sibas kiiresti ühest auguseinast teise. Iga kord, kui ta küüned auguseina lõi, varises liiv ta käppade alt ja ta kukkus augu põhja selili.

„See on hiir,“ hüüdis Liide, kes Värdis kõrval kõhuli alla auku vaatas.

„Ei ole. Nii suurt hiirt ei olegi.“

„Siis on ta mõni hiirte vanaema või koguni hiirte kuningas.“

„Hiirekuningad on ainult muinasjuttudes, see seal all võib olla hoopis mõni roti poeg,“ arvas Värdis.

„Too ta välja! Näe, kui haleda näoga ta siia üles vaatab. Too ta välja!“

Ega Värdis südagi kivist olnud. Ta tõi roika ja ronis auku. Kuid rott ei lasknud ennast kinni võtta. Muudkui sibas nagu meeletu ühest auguseinast teise. Kui Värdis teda haaras, libises loom poisi käe alt ära. Lõpuks ometi õnnestus poisil rott vastu augu põhja suruda ja sõrmed kähku kokku pigistada. Samas aga karjatas ta valu pärast — rott oli oma pikad hambad talle kätte löönud. Kuid Värdis oli vapper, ta ei lasknud rotti lahti. Nüüd aga hammustas see meest. Ta lõi poisi põidla ja sõrme vahelisest lihast hambad läbi, nii et veri pritsis.

Värdisil sai süda täis:

„Mina tulen teda päästma, aga tema tuleb hammastega kallale.“

Ta virutas roti kõigest jõust vastu maad ja trampis sellel jaladega nii kaua peal, kuni rott enam elumärki ei avaldanud. Siis viskas ta laiba sabapidi august välja ja ronis ise järele.

„Kas matame selle hiire ka maha?“ küsis Liide süütult.

„Ma ju ütlesin sulle, et see pole hiir, vaid rotivolask.“ ütles Värdis tigidalt, võttis roti laiba sabapidi näppu ja viis aida juurde. Seal viskas ta roti kemmergugaugust alla.

„Seal on su matused,“ parastas ta ise.

Kuid liivaaugu juurde tagasi ta ei jõudnud. Liide tuli emaga toauksest välja.

„Mis sul juhtus? Tüdruk tuli suure nutuga, et üks hirmus loom hammustas sul käe katki,“ küsis ema.

Kui Värdis haav oli üle vaadatud, mindi tuppa. Kõige enne võttis ema kapist pudeli ja kallas haavale kampripiiritust. Oh sa jutas, kus Värdis röögatas. See oli nii põrgulikult kibe, et võttis silmad sirinal vett jooksmas.

„Kannata ära! Mis tantsu sa siis tantsiksid, kui haav mädanema läheb?“

Ema puhastas käe verest, tupsutas veel kord kampripiiritust haavale ja sidus käe puhta lapiga kinni. Siis lõi poisile laksti turjale:

„Küll see paha paraneb, enne kui noore naise saad! Minge nüüd jälle mängima! Vaata, et sa haava sisse mustust ei aja. Öhtul seome uuesti.“

„Kas siis paned jälle kampripiiritust?“

„Kuidas siis muidu. Niikaua peab panema, kuni haav ära paraneb.“

„See on kole valus. Kas muidu ei parane?“

„Mis mees sa ka oled? Kui kuskil veidi kibe on, pistad kohe karjuma. Olge siis head lapsed, mina pean heinamaale loogu võtma minema.“

Ema võttis aida räästa alt reha ja läks.

See oli alati nii, et kui heinaaeg kätte jõudis, ei olnud enam kellelgi aega. Ema küpsetas vähemalt nädalaks ajaks leiva valmis, isa keeras sepikoja ukse lukku ja kogu pere läks heinale. Värdis ja Liidegi käisid vahel heinamaal, kuid neil ei olnud seal midagi teha. Töötajaid neist ei olnud. Enamasti mängisid nad aga kodus liivaaugus. Isa arvas, et nii on paremgi, kodus ikka elavad inimesed, kui keegi juhtub tulema. Ega vargaid kardetudki. Külal ei mäletatudki, et mõnes kodus oleks inimeste äraolekul midagi varastatud. Aga koduhoidjat oli sellepärast vaja, et siis on, kes oskab võõrale juhatada, kus vanemad inimesed parajasti on.

Harilikult läks isa poistega juba hästi vara heinamaale. Kastege oli kerge niita. Ema jäi esialgu koju, talitas loomad, söötis sead, siis lõi kas hapupiimakausi leivakuubikuid ja hõikas lapsed üles.

Värdis ja Liide! Kobige nüüd voodist välja. Hakake sööma! Hapupiimapudi on laual. Olge siis viksud lapsed!“

Ema võttis oma reha ja läks.

Värdis ja Liide pikutasid veel veidi. Lõpuks ajas Värdis enda vanainimeselikult püsti ja sirutas selga:

„Oeh! See aelemine võtab kondid kangeks.“

Ta ajas püksid jalga ja pesi ukse kõrval väikeses vannis silmad puhtaks. Nii oli Sepa peres kombeks. Sedaaega ajas Liide endale ka pitskleidikese selga. Kuna Liidest ei olnud veel silmapesijat, viis Värdis õe pesuvanni juurde, kastis kareda käteräti nurga märjaks ja nõhkis sellega tüdruku näo üle. Siis istuti laua taha ja hakati piimapudi sööma.

Pärast söömist läksid lapsed toa taha liivakünkale, kus neil oli terve majapidamine sisse seatud. Seal oli igasuguses suuruses puupulki, seal oli vanu roostes pleknõusid, totsikuid ja katkisi tassid. Seal oli karja viisi pulga otsast isa meisterdatud lehmi, lambaid ja hobuseid. Oli atru ja äkkeid, seal oli kuusekäbisid ja lepaaurbi, teokarpe ja kirsikive. Igal oma nimi ja otstarve. Puhastõre liiv kõlbas suurepäraselt suhkruks või saiajahuks. Oli ainult vaja kaevu juurest totsikuga vett tuua ja tainas valmis segada.

Täna ei olnud Värdis asja. Mis tööd sa ühe käega ikka teha saad. Sidemes kätt peab hoolega hoidma, sellega ei tohi igal pool sobrada. Mustus võib sisse minna. Ema ütles. Nüüd hoidiski Värdis haiget kätt särgikaeluse vahel.

„Mängime nüüd, et mina olen koolmeister ja sina oled Kooli-Mann!“ ütles Värdis.

Koolimaja asus Sepa talu naabruses. Nii lähedal, et viska või kiviga. Sellepärast oli lastel hästi teada, kuidas koolimaja juures elatakse. Koolmeister Mikson oli rohkem põllumees kui õpetaja. Ta sai valla poolt aastas ainult sada rubla rahapalka. Mõisa poolt oli tal kasutada koolitalu. See ei olnud küll kuigi suur, kuid sellepärast pidid koolmeistril olema oma lehmad, sead, lambad ja hobused. Kui põllutööl oli vaja teist hobust, siis laenas Mikson healt Miira oma Kõrvile paariliseks. Sepal kasutati omakorda Kooli hobust, kui mõne töö juures ühest hobusest väheseks jäi.

Kooli-Mann oli poissmehest koolmeisteri juures juba aastaid

virtinaks. Tema ja Sepa perenaise vahel oli tihe läbikäimine. Ek perenaistel ole vahel ikka vaja teineteiselt nõu küsida või midagi laenata. Sellest tuligi, et Liide ja Värdis olid koolirahva eluga hästi kursis.

„Mina olen nüüd haige ja sina pead kõik ära tegema, loomade talitama ja süüa keetma,“ ütles Värdis ja osutas seejuures oma seotud käele.

„Kas mina pean lapsi ka õpetama, kui sina haige oled?“ küsis Liide süütu näoga.

„Loll, ega siis lapsed suvel koolis käi.“

Liivaaugus seati nüüd kõik nii nagu koolitalus. Pandi paika loomalaut, seati sinna sisse kaks puupulkadest lehma. Värdis aitas oma terve käega nii palju kui võimalik. Liide läks sarapuupõõsaste alla, kitkus sealt pehmet rohtu ja andis loomadele ette. Värdis tõkaevu juurest loomade joogikünast vett. Liide segas plekkotsikusse liivast ja veest koogitaigna valmis ja hakkas lauatuki peal mis seekord pliidi eest oli, pannkooke küpsetama.

Värdis otsis koluhunnikust kõvera toruga roostes kohvikannu. See oli küll toru kõrvalt katki, kuid põhja peale jäi ikka veel natuke vett pidama. Värdis ulatas selle Liide kätte ja käsutas:

„Pane kohvivesi tulele!“

„Ei pane. Sina oled haige. Ema ütles ükskord, et haigest peast ei tohi kohvi juua.“

„Mina jälle ütlen, et võib küll!“ sai Värdis pahaseks.

„Koogi peale raputa suhkrut!“ tegi Liide teist juttu ja lasi liivasorinal läbi sõrmede. „Peale rüüpa hapupiima, mul siin mitu pütt hapupiima täis,“ näitas Liide paari vikskarpi, mis ääretasa peenikest liiva täis.

„Ah! Sa oled nagu puu otsas üles kasvanud. Ei tea sedagi, et suhkruga kook ja hapupiim ei passi kokku. Kas sa ise oled kooki söönud hapupiimaga? Ütle, noh! Muidugi ei ole. Ma ütlen sulle, et pane kohvivesi tulele!“ kärkis Värdis.

„Ei pane!“ raius Liide vastu.

„Pane küll!“

„Ei pane!“

Värdis läks näost punaseks. Miks siis Liide ei taha tema eest hoolitseda! Ta karjus:

„Sina oled minu palga peal ja pead tegema, mis kästakse. Pane kohvivesi tulele!“

„Ei pane!“ kõpsutas Liide jalaga vastu maad.

Ta pööras Värdisle selja ja hakkas hoopis kooke teisele küljele pöörama.

Nüüguine vastuhakkamine teenijast inimese poolt oli liig. Värdis haaras kohvikannu torupidi pihku ja virutas Liidele vastu pead.

Liide vaatas Värdisle suurisilmi otsa. Ta ei taibanud nii äkki, mis oli juhtunud. Siis aga vajus ta suu aeglaselt lahti ja sealt tuli nii kõva kisa, et Värdis ehmus. Ta nägi, et Liide otsaest hakkas nääle verd nõrguma. Seda tuli veel rohkem, kui Liide kõvemini karjuma hakkas.

Värdis ei osanud ähmiga midagi ette võtta. Siis aga kargas ta püsti ja pistis heinamaa poole jooksu. Nii kiiresti kui jalad võtsid. Heinamaale oli karjamaa kaudu ligi verst maad, kuid lühemat teed ei olnud. Värdis jooksis, nii et hing kippus rindu kinni jääma, kuid ta jooksis kõigest väest.

Kui ta heinamaal loogu võtvat ema nägi, hakkas ta juba kaugelt karjuma:

„Ema, ema, tule ruttu! Liide jookseb verest kuivaks. Tule!“

Ema viskas reha kaarele, haaras Värdis tervest käest kinni ja hakkas poisil kõrval kodu poole jooksmas. Teel päris ta hingeldades:

„Mis teil seal juhtus? Mis Liidel viga on?“

Värdis kokutas:

„Tal on peas kole suur haav. Mina kogemata löin. Ema, jookse ruttu, kuule, kuidas Liide karjub.“

Liide röökis tõepoolest nii kõvasti, et seda oli juba poolele heinamaateele kuulda. Ema hingeldas kõvasti, kuid ta jooksis vapralt edasi.

Kui nad toa taha künkale jõudsid, istus Liide ikka liivaaugus, kuhu ta Värdis oli jäänud. Ta karjus täiesti kõrreist ja oli kätega oma näo ja rinnaesise verega kokku määrinud. See oli kole pilt. Ema kahvatas ja langes tütre kõrrele põlvili.

„Tütreste, mis sul ometi on? Kas on hästi valus?“

Kuid Liide ei vastanud, vaid hakkas veel kõvemini karjuma. Ema püüdis tütre nägu põllenurgaga puhastada, kuid asjata. Veri oli paiguti juba kuivanud. Ei aidanud muud, kui ema haaras tüdruku süle ja kandis kööki. Hirmunud Värdis käis nende kannul nagu vari. Ta kartis, et Liidega on asjad väga pahasti. Nüüd oli tal ükskõik, kas ta saab isalt kõva keretäie või mitte, peaasi et õde elama jääks. Kui õde ära sureb, siis pole tal ju enam kedagi, kellega mängida.

Köögis kallas ema trumlist leiget vett kaussi ja pesi tüdruku näo hoolikalt puhtaks. Alles nüüd oli näha, et Liide juustepiirdel oli kaunis pikk, kuid madal nahahaav.

„Ära nüüd enam nuta, tütreke! See kriimustus paraneb varsti. Näed, verd enam peaaegu ei tulegi. Ega nüüd enam valuta?“

„Vaa-luu-taab!“ vingus Liide.

„Varesele valu, harakale haigus, mustale linnule muu tõbi!“ lausus ema ja puhus haavale. „Näe, valu jääbki üle. Seome haava ilusti kinni, siis võite jälle Värdis mängima minna.“

„Mina Värdis ei mängi. Tema lööb,“ nuuksus Liide ja tegi nagu ei näekski, et vend seisis sealsamas tema kõrval.

„Ei löö, õeke,“ ütles Värdis alandlikult. „Palun andeks!“ lisas ta nutuga pooleks. Ta püüdis seejuures arglikult Liidele pai teha, kuid tüdruk lükkas ta käe tõredalt eemale.

„Ma enam ei tee. See tuli kogemata. Palun andeks!“ nurus pois ja hakkas päris kõva häälega nutma.

Emal oli tükk tegemist, enne kui lapsed rahunesid. Liidele anti suhkruvett, nagu ehmatuse puhul ikka. Värdis oleks ka suhkruvett tahtnud, kuid ei julgenud küsida. Ema nähtavasti unustas talle seda pakkuda.

Nüüd viis ema Liide kambrisse voodisse ja kattis tekiga kinni.

„Katsu nüüd magama jääda! Värdis, mine heinamaale ja ütle isale, et ma niipea loole ei tule.“

Värdis lippas uksest välja. Esialgu oli tal isegi hea meel, et pääses ema ja õe silma alt minema. Kuid mida lähemale ta heinamaale jõudis, seda aeglasemaks muutus ta samm. Isa hakkas muidugi järele pärima, mis juhtus ja kuidas juhtus. Mis ta siis ütleb? Värdis

astus nüüd juba päris aeglaselt, et halba aruandmist võimalikult kaugemale nihutada. Ise mõtles ta pingsalt, kuidas kogu lugu isale ette kanda, et sellest supist kergema karistusega pääseda.

Ta ei jõudnud veel midagi mõistlikku välja mõelda, kui leidis end küüniesisel lagedal, kus isa heinu kaarutas. Värdis märkas, et ema reha oli küüni seina najale tõstetud.

Pilk maas, lähenes pois isale:

„Ema, ee... käskis öelda, et tema niipea siia tagasi ei tule...“

Isa toetus rehavarrele ja vaatas poisile otsa:

„Mis teil seal kodus juhtus?“

Värdis ei leidnud sõnu. Ta vahtis maha ja vaikis.

„Noh, kas sul on vesi suus, et rääkida ei saa.“

Värdis suu venis viltu ja tahtmatult hakkasid ta silmist suured pisarad heinakaarele kukkuma.

„Räägi siis ometi! Seisad ja tilgutad siin kuiva loo märjaks. Noh, suu lahti!“

See oli juba niisuguse tooniga öeldud, et enam ei võinud vastamata jätta. See oli käsk. Värdis võttis arglikult isa käe ja kogeles:

„Isa, ma kogemata... Ma ei tea isegi, kuidas see juhtus... Ma läin Liide pea lõhki.“

Nüüd jutustas pois kogu loo, nagu see oli olnud. Siis hakkas ta haledasti nutma.

„Kas Liide sai kõvasti haiget? Kas see on suur haav?“

„On küll!“ habises Värdis. „Palun andeks, ma enam ei tee!“

„Eks me näe!“

Isa pani oma reha ema reha kõrvale küüni seina najale.

„Lähme!“

Ta hakkas astuma, Värdis kätega silmi pühkides tema kannul. Tee peal ei räägitud sõnagi. Alles kodu lähedal meenus Värdis Liide üleni verine nägu ja riided. Ta jooksis isa kõrvale ja püüdis selle käest kinni võtta:

„Isa, ma palun andeks! Ma ei tee Liidele enam kunagi haiget.“

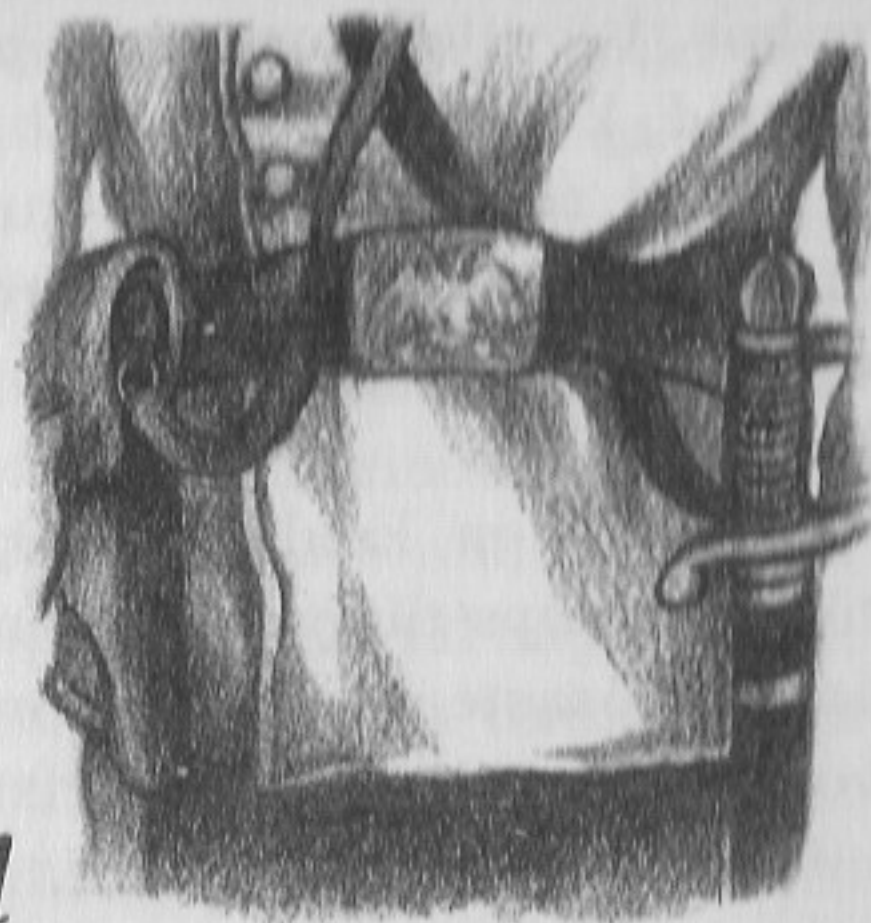
„Eks kodus näe!“ ütles isa ja astus edasi.

Kui nad kodus köögiukse avasid, jäid nad mõlemad tummalt seisma. Ühel pool söögilauda istus Liide ja sõi võileiba. Ema istus ta vastas ja naeratas sisseastujatele vastu.

„Issi! Mul polegi enam valus. See polegi Värdis süü. Mina ise olin ka paha!“ siristas Liide isa otsa vaadates. Oli näha, et sellal kui Värdis heinamaal käis, oli ema jõudnud tublisti kasvatustööd teha. Enadel on ju niisugune imetegev võim halbu asju heaks käämata, kui nende laste heaolu kaalul.

Mundrimehed

Värdis oli igav. Kõik olid kusagile läinud, kes karja, kes tööle, kes asja pärast külasse. Ainult ema talitas köögis oma padade ja pannidega. Värdis tuiutas õues, käis aida taga vaatamas, kas kana pole jälle nõgesepõõsasse munenud nagu paar päeva tagasi. Ei olnud. Siis ronis ta kirsipuu otsa, et vast juhtub ladva pool mõni kirsimari juba punane olema. Aga ei olnud, roosakad olid. Siis tuligi Värdisle pähe, et mis siis, kui läheks taha heinamaale. Seal on lodu ääres kunagi iseenesest kasvama hakanud suur sõstrapõõsas. Nüüd peaks seal küll juba mõni kobar punane olema. Kui ta paar päeva tagasi seal käis, olid mõned päikesepoolsed marjad juba rüpsad. Värdis proovis neid süüagi, kuid siis olid need veel hirmus hapud.

Tagumisele heinamaatükile pääses jalgsi läbi karjamaa. Seal kulges põõsaste vahel kõvaks tallatud jalgrada, mis vonkles küll ümber sarapuupõõsaste ja kohati läbi tiheda lepavõsa, kuid oli ikkagi palju lühem kui vankritee, mis kulges ümber Sandri põllumärga.

Värdis oli aega küll. Ta astus aeglaselt ja tasa, sest nii nägi ta teel palju rohkem kui robinal minnes. Nüüdki võis ta jälgida remmelga otsas hullavaid oravaid, nägi, kuidas üks pisike kirju lind kiikus lepa ladvas ja siristas. Siis kuulis ta põõsa taga imelikku pööinat ja turtsumist. Vaikselt ligi hiilides nägi ta siili. See popsus ja turtsumis, ajas vahetevahel nina püsti ja aevastas, nagu oleks ta

nohus. Vårdile kippus naer peale, sest ta ei olnud veel kunagi siin näinud, kes sedasi aevastab.

Äkki tõstis siil nina, kuulatas hetke ja tõmbus kerra, nagu läheneks mingi hädaoht. Vårdit ta ei võinud karta, sest poiss oskas tarbe korral hingegi kinni pidada, et vaadeldavat looma mitte heidutada.

Nüüd aga kuulis Vårdigi, et keegi astub jalgrajal raskelt tümps- tümps- tümps... Ja enne kui Värdis jõudis silmaga pilgutada, astus põõsaste vahelt välja turske mees, kel oli punase kraega must vormikuub seljas, rihmad risti üle rinna. Ühe rihma küljes rippus pikk kõver mõõk, mida tulija teise käega kinni hoidis, et see käimisel jalgu ei jääks. Teise rihma otsas oli nahast tasku, kuhu ulatus mundrimehe kaela ümbert väikese sõrme jämedune punane nõör, hiljem isa seletas, et selles taskus oli nõõri otsas revolver. Nagaan.

„Kõigil politseimeestel, kordnikkudel, urjadnikutel ja sandarmitel on nagaanid. See on hirmus tapja riist, kuue pauguga,“ seletas isa.

Oleks Värdis seda juba siis teadnud, oleks ta hirmu pärast minestanud. Juba nüüdki oli ta ehmatusest nii kange, et ei pääsenud paigastki ära. Ta oleks tahtnud jooksu pista, põõsastesse peitu pugeda, maa alla vajuda, kuid ta jalad ei kuulanud sõna. Värdis kartis nii hullusti, et põlved värisesid ja hambad hakkasid suus lõgisebma, kuigi ta püüdis kramplikult lõuapärasid koos hoida. Mundrimees aga tuli otse Värdis poole, ikka tümps- tümps- tümps...

Mundrimehi Värdis kartis. See hirm oli talle siis sisse kasvanud, kui isa, Sauna-Kristjan ja vahel ka mõni naabrimees videvikutundidel köögis pliidi paistel istusid ning hirmu- ja õudusjutte rääkisid. Kui nõidadest, kodukäijatest, röövlitest, näkkidest ja koerakoonlastest jutud otsa said, siis võeti kõneaineks 1905. aasta mäss ja sellele järgnenud sündmused. Kõik need hirmsad ajad, mil mõisnikud, sandarmid, tsaariohvitserid ja muud mundrimehed rahvast taga kiusasid, peksid ja maha lasid. Värdis oli kindel, et kõik paha tuleb igasugustest mundrimeestest ja parem on neist eemale hoida.

Nüüd siis oli üks niisugune otse Värdis ees, nii et katsa võl käega. Värdis värises juba üle kere ja tõmbus kõssi nagu hoobi

ootel. Talle torkas äkki meelde, et teda oli õpetatud kõiki inimesi teretama, olgu nad tuttavad või võõrad. Nüüd sai ta vaevu kuuldavalt kokutada:

„Te-tere!“

Ta tahtis mundrimehe vastu hästi viisakas ja alandlik olla, siis vast on toogi heatahtlikum. Kuid mundrimees ei teinud raja kõrval lõdisevast poisist väljagi. Vilksas korra nokata mütsi alt poisi poole ja nookas vaevu märgatavalt peaga. Nägu oli tal nagu rauast, seal ei liikunud ükski lihas. Ta astus säärsaabastega tümpsutades poisist mööda.

Kui mundrimees juba tükk maad edasi oli jõudnud, tulid Värdis jalad maa küljest lahti. Ta lippas kodu poole, nii et hing rinnus kinni. Ta ei peatunud enne kui sepikojas. Kui isa Värdis jutu oli ära kuulanud, seletas ta, et see oli „uräädnik“, kes oli käinud sepi-kojas teed küsimas. Temal olevat käsk Laskja Juhan linna ülekuulamisele viia. Mõisa metsast jänese laskmise pärast.

„Eh-hee! Ei vii ta kedagi,“ naeris isa „Sass lippas sellal, kui ma siin kroonamehega pikka juttu püüdsin ajada, Juhanit hoiatama, et see jõuaks enne mundrimehe tulekut ära kaduda.“

„Ikka loll see Juhan. Kes käskis tal seda jänest minna turule müüma. Eks söönud kodus oma perega ära,“ arvas ema, kes vahepeal oli sepikoja uksele tulnud isa sööma kutsuma.

„Aga inimesel on ju igasugusteks maksudeks raha vaja, kust ta seda võtab,“ ühmas isa ja viskas nahkpõlle pingile.

Bandarmeid nägi Värdis suvel. Talle anti vask-viiekopikaline taskuraha ja kästi ronida vankripärasse heinamärsile. Algas sõit koos isa ja emaga Tõrma surnuaiale. Sinna tuli igal jaanipäeval palju rahvast kokku. Käidi omaste haudadel ja viidi sinna lilli. Hääsed kuulasid suure hardusega mälestusjutlust, mida pastor kabeti juures kõrgeast kantslist pidas. Mehed aga kolasisid surnuaia väravate ees kaubaputkade vahel. Seal saadi kaugemalt tuttavatega kokku, kuulati uudiseid ja tehti „polidiikat“. Kaubaputkade juures saalis jutluseajale vaatamata alati suur rahvasumm.

Äkki märkas Värdis päris enda lähedal kaht ratsameest. Need istusid sadulas uhke hoiakuga, sinakashallid mundriküüed seljas ja suure vasktärniga mütsid peas. Rihma otsas rippus neilgi pikk

...kõrbi hobuse alla. Ühe käega hoidsid nad ratsm
...kaks. Ratsanikud vehkisid sellega inimeste peade kohal ja a
...hobuse kas või rinnutal inimestele otsa, kui kusagile oli rahva
...tühedamini kogunenud, kes sandarmite kisa peale laiali ei läinud.

Värdi kartis ratsanikke. Nad olid just niisugused, nagu isa
Kristjani juttudes: nad ei hoolinud inimestest. Värdis puges val
selt surnuaia müüri taha, ratsanikud surnuaeda sisse ei tulnu
Värdis piilus sealt, mis edasi juhtub. Kuid ei juhtunud midagi. Ra
vas läks laiali, sandarmid kappasid kaugemale ja pöörasid üm
müüri nurga Palermo mändide vahele. Alles nüüd julges Vär
müügilettide juurde tagasi minna ja oma taskuraha eest prääniku
ning klaaskompvekke osta.

Mundrimeestega tuli Värdis varsti hoopis tõsisem kokkupu
tumine. Ühel õhtupoolikul läks ta Juhanirahva karjamaale to
omingamarju sööma. Temale toomingamarjad maitsevad. Koda
toomingamarjadest ei hoolitud, sest need olid mõrkjad ja tegi
„suu paksuks“. Aga Värdis kloppis marju enne söömist mõnes top
sikus, või kui muud käepärast ei olnud, siis oma hallis sonimütsi
Klopitud toomingamarjad olid isegi maitsevamad kui metsiku sõ
rapõõsa marjad toa taga võserikus.

Muidugi ei olnud toomingamarjad igal pool ühtemoodi hea
Näiteks selles toomingapõõsas, mis lauda taga kasvas, olid marjad
tõesti mõrkjad ka siis, kui nad päris küpsed olid ja tegid „suu pak
suks“ ka siis, kui nad hoolega olid läbi klopitud. Kuid Juhanirahva
karjamaal teadis Värdis üht suurt toomingapuud, millel olid häst
suured ja magusad marjad. Neid võis isegi kloppimata süüa.

Selle puu juurest Värdis parajasti kodu poole astuski, kui tal
äkki kitsal metsateel uhke kaless vastu veeres, kaks kõrbi hobu
ees ja kutsar pukis. Tagaistmel istusid kaks mundrimeest, kuldpa
gunid õlal.

Värdis ise jutustas sellest kohtumisest kodustele, kui ta hirm
sasti ähmi täis ja jooksupu hingetuna koju jõudis:

„See kaleska tuli käänu tagant nii äkki välja, et ma ei jõudnud
enam jooksupu pista. Hea veel, et jõudsin hobuste eest kõrvalt
hüpata. Otse minu kohal tõmbas kutsar ohjadest ja kaleska jäi

ma. Ühel mundrimehel olid mingisugused paberid käes. See
es mulle: „Dorugaless!“ Ma sain aru, et see oli vene keeles.
ik mundrimehed rääkisid vene keeles. Ja mis see muud võis
endada, et: „Istu kaleskasse!“

Mul jäi hirmu pärast süda seisma, et nüüd viiakse mind vangis.
ikka sellepärast, et käisime Sandri Tommiga vallavanema aias
navargil. Ju siis ikka mõni nägi või lobises Tommi ise välja.
ma on niisuke laterdaja, et ei saa ilmaski suud pidada, olgu nii
ajane asi kui tahes. Eks see ole teada, et varguse eest muud
stust ei olegi kui vangikong. Või kui on suurem vargus, siis
letakse Siberisse. Ma arvasin, et need kroonumehed käisid
d kodus otsimas. Siin muidugi öeldi, et poiss läks vist Juhani-
aya karjamaale toomingaid sööma. Nii nad mulle järele sõit-
li.

Ma ei saanud paigastki ära, muud kui lõdisesin hirmu pärast.
üks mees käratas: „Nuu!“

Mis mul muud üle jäi, ronisin meeste vahele kaleskasse. Aga
muudkui pärisid ikka midagi ja vehkisid kätega siia ja sinna.
ei saanud sõnakestki aru ja hakkasin nutma. Siis teine mees
as käega, et roni maha! Tal endal oleks käsi nagu revolvr tasku
e liikunud. Mul ei tulnud muud mõtetki, kui et nüüd nad minu
maha lasevad. Tuli meelde, kuidas isa ja Kristjan rääkisid,
das ükskord soldatid viinud ühe moonamehe metsa ja lasknud
maha. Selle pärast, et moonamees oli mõisniku kohta teistele
vasti öelnud. Eks minagi ütelnud ükskord Tommile, et need
adi mõsnikud on igavesed tõprad, muudkui peksavad ja tapa-
inimesi. Küllap Tommi rääkis seda teistele ka, kust need
ndrimehed muidu teadsid mind taga otsida. Ja ega tea, võib olla
evad nad nüüd minu ka selle ütlemise pärast maha nagu selle
onamehe.

Vaatasin ringi, paremat mahalaskmise kohta ei olegi, üksik
ht ja hoonetest kaugel. Koer ka ei haugu. Pärast leitakse surnu-
ha. Siin pole põgeneda ka kusagile, niikuinii saavad kätte. Kuul-
ab mitmesaja sammu peale.

Mul hakkas elust koledasti kahju. Kukkusin kaleska kõrvale
vili maha, panin käed kokku ja hakkasin paluma, et jätku

elama. Viigu vangi, kui teisiti ei saa. Ma alles laps, mul aega vangis
olla ja väljagi tulla, kui aeg täis saab. Mehed vaatasid, vaatasid
ja hakkasid suure häälega naerma. Teine võttis taskust hõberubla
ja pistis mulle pihku. Näe, siin see on. Ise sõitsid edasi ega vaada-
nud enam minu poolegi.“

„Laps ikka loll,“ hakkas isa selle jutu peale naerma. „Eks sa
näe, kus mul mässaja ja tsaarikukutaja välja tuli, kellele peab jahti
pidama. Ära sa niisugust lolli juttu kusagil mujal räägi! Ma arvan,
et need olid kroonu maamõõtjad. Oli kuulda, et siit tahetakse
Levala peale uus tee teha. Sõjaväe vooride jaoks. Küllap need
mehed seda asja uurisidki, maakaardid käes.“

„Aga miks nad siis mind käskisid kaleskasse istuda?“

„Ei käskinud nad midagi. Sinu „dorugaless“ pole muud, kui
vene keeles „Dorooga“ ja „less“, mis tähendab metsateed,“ sele-
tas Sass. Tema käis koolis ja oskas nii palju vene keelt, et neist
sõnadest aru sai. „Mehed küsisid sinult, kuhu see metsatee viib,
sina aga arvasid, et kästakse kalessi istuda.“

Värdil oli nüüd piinlik, sest teised kõik itsitasid. Aga hea meel
oli ikka ka, et kõik nii hästi lõppes.

Kaerasori

See maiõhtu oli erakordselt soe ja sume, mil kogu loodus idanes, võrsus, õitses ja pakatas. Õhkki näis olevat täis elulusti, sest kogu ümbrus sumises ja helises.

Siis aga hakatakse loodusele aegamööda just nagu vaipa peale tõmbama. Saabub videvik. Linnud, kes koduaias ja koplivõsas käivad läbi täiel häälel on hõisanud, jäävad üksteise järel wait. Ainult õõbik karjamaal õitsvas toomingapõõsas laksutab edasi. Kuid temagi peab nüüd vahetevahel lühikesi pause, nagu kuulataks, kas kuskil on veel mõni tema kunsti imetlemas. Mida hämaramaks ilm läheb, seda valjemini hakkab koplise kostma konnakontsert, mis kohati muutub nii valjuks, et kostab õue, kus isa ja poisid veel üiskeldavad. Niisugusel kevadisel õhtul nagu ei raatsiksi magama minna.

Igal kevadel koguneb koplisse lumesulamise yesi, moodustades seal nagu järve, millest siin ja seal kasvavad välja saledad, praegu küll alles vaevalt hiirekõrvus kased. Sellisel õhtul võib peegelsiledal veepinnal näha kümneid ja sadugi tumedaid kuppusid.

„Vees elavad vetevaimud nagu pistaks oma pöidlaotsad veest välja värske õhu kätte,“ mõtleb Värdis, kui ta sellal lombi äärde satub. Need on konnad, kes pistavad oma pea veest välja ja krookuvad võidu. Üks tõmbab bassi, teine baritoni, kolmas veidi hele-

damat alti. Nii tuleb välja tõeline kontsert: krooks-krooks, uaak-uaak, krooks-krooks...

Ka sel õhtul läksid Värdis ja Sass lombi kaldale konnakontserti kuulama ja hämaruses veepinnal paistvaid konnapäid imetlema. Krooks-krooks, uaak-uaak, krooks-krooks...

Kui natuke aega vaadeldud ja kuulatud, võttis Sass kivi ja viskas vette. Silmapilk oli kontsert katki ja veepinnal ei paistnud enam ühtki kuppu. Ainult kivi vettekukkumise kohalt hõljusid eemale laineringid. Mida kaugemale, seda madalamaks need jäid, kuni kalda ääres kustusid hoopis. Nüüd valitses ümbruses peaaegu täielik vaikus, mida segas ainult hästi kaugelt kostev üksiku ööbiku lauluharjutus.

Siis äkki kostis kuskilt salapärane madal korin. Poisid jäid jahmunult kuulatama. Korin kordus. Kuid poisid ei saanud aru, kust see tuli, kas õhust, veest või koguni jalge alt maa seest. Jälle kostis see kummaline korin.

Nüüd polnud poistel enam aega. Nad lippasid nagu jalad võtsid toa juurde. Isa istus alles aidaesisel ja seadis uut vikatit löe otsa. Kaugel see heinaaeg enam oli.

„Isa! Meie kuulsime koplise imelikku häält. Nagu laisk koer oleks kuskil urisenud. Kuid ligilähedal ei olnud ühtki koera,“ selendas Sass hingeldades.

„See oli hästi kole hää. Hirm tuli peale,“ väristas Värdis õlgu ja vaatas üle õla tagasi lombi poole.

Isa muigas:

„Olete ikka kanged mehed küll! Konnad krooksuvad ja teil hakkavad kohe püksid püüli sõeluma.“

„Kas me siis konnade krooksumist ei tunne. Ei, isa, see oli isemoodi saladuslik hää. Tule kuula!“

Isa pani nagu vastumeelselt töö käest.

„Oh teid oma uudishimuga! Nagu harakad!“ jorises ta vaikselt. „Lähme siis, kui te ilma minuta konna ei tunne!“

Hanereas sammuti nüüd koplisse lombi äärde. Sass viskas vehepeal krooksuma hakanud konnad vaikseks. Jäädi kuulatama. Tükk aega ei olnud midagi kuulda, siis aga kostis jälle see korigev heli. Täitsa selgelt, nagu oleks kuskil mõni imeelukas raskelt

olnud. Seekord oleks poisid võinud vanduda, et hää! kostis maa seest, kuskilt nende jalgade alt.

Poiste suureks pettuseks lõi isa käega:

„See ju va kaerasori. Ei selle pärast maksa lõdisema hakata. Ei see tule kellelegi kallale.“

„Mis loom see kaerasori on? Kuidas ta välja näeb?“ pärisid poisid õhinal. Niisuguse looma nime kuulsid nad esimest korda.

„On nagu suur kilk. Laiad käpad ja pikad koivad. Kui tahate teda näha, siis võtke labidas ja tulge siia tagasi. Kui kuulete seda korisemist oma jalgade juures, lööge labidas kähku selle koha peal maasse ja pöörake mätas üles. Kui teil õnne on, võite heal juhul selle sitika kätte saada. Ainult täpsed ja kiired peate olema.“

Seda ei lastud endale teist korda ütelda. Isa lonkis oma töö juurde tagasi, poisid olid aga varsti labidatega lombi kaldal tagasi.

Sel õhtul kaebasid Sass ja Värdis hulk mättaid asjatult üles. Kohe, kui lähedal maa sees korin kostis, löödi labidas maasse ja keerati mätas kummuli. Kuid peale mulla ja rohujuurte ei leidnud nad sealt midagi. Näis, et kogu see ettevõtmine on üks tühi töö ja vaevanägemine. Kuid põnev oli. Mine sa tea, millal kummalgi näkkab...

Kui juba päris pimedaks läks, mindi pettunult koju puhkama.

Ebaõnnest hoolimata olid poisid järgmisel õhtul jälle labidatega kohal. Ja seekord poistel vedas. Sass kuulis otse enda varaste juurest maa seest tuttavat korinat ja kähku keeras ta mätta üles. Mullal liigutas miski. Poisid hakkasid põlvili maas seda imeelukat lähemalt uurima.

See oli kollakaspruun sitikas, peaaegu Värdis väikese sõrme pikkune. Tal olid pikad koivad nagu kilgil või rohutirtsul.

Ettevaatlikult lükati sitikas labidale ja mindi toa juurde uuesti isa jutule.

„Kätte saime, kätte saime!“ hüüdsid nad võidurõõmsalt.

„Ma ju ütlesin, et kaerasori,“ ütles isa rahulikult, kui oli poiste jahisaagile silma peale heitnud. „Ega seda elukat nii kerge kätte saada olegi.“

„Isa, miks ta nimi kaerasori on?“

„Kust mina tean. Mõnel pool hüütakse teda ka maavähiks. Vist

küll sellepärast, et tal on niisugune kõva kate selja peal nagu vähilgi.“

„Vähk on ju must ja suur,“ hüüdis Värdis.

Vähki Värdis tundis, kuigi nende kodu lähedal ei olnud jõge ega järve, kus vähke oleks võinud näha. Kuid ühel õhtul oli Kusti teiste külapoistega vähil käinud. Kümne kilomeetri kaugusel Papiaru jõel. Värdis tahtis kangesti näha, mismoodi vähid välja näevad, kuid Kusti ei tulnud ega tulnud koju. Kui juba nii pime oli, et akna kohtagi enam hästi ei paistnud, võttis väsimus võimust ja Värdis uinus.

Hommikul ootas teda üllatus. Ema oli käpuli põrandal ning vaatas hoolega igasse nurka ja voodialusesse. Kusti oli öösel koju tulnud, aga polnud viitsinud väsimuse tõttu vähkidega muud ette võtta, kui pani Miira kaeratorba, kus vähid nõgestes nagistasid, kööginurka põrandale ja heitis magama. Öösel olid vähid koti ümber ajanud ja mööda kööki laiali roomanud. Ema neid nüüd otsiski.

Siis nägi Värdis vähki esimest korda. Isal oli õigus: kaerasoril oli seljal tõepoolest samamoodi kõva kilp nagu vähil. Maavähiks nimetati teda sellepärast, et ta maa sees elas.

„Isa, miks kaerasori maa sees elab? Mida ta seal sööb? Näe, tal on pisikesed tiivad ka, mis ta nendega teeb? Kas lendab? Maa sees ei saa ju lennata. Isa, kui suureks kaerasori kasvab?“

Poiste küsimustele ei paistnudki lõppu. Isa lõi käega:

„Kui ma kõigile teie küsimustele vastata oskaksin, siis oleksin linnas professor, aga mitte nõgine külasepp. Ma lihtsalt tean, et on olemas niisugune putukas, kelle nimi on kaerasori. Poisikesepõlves käisin isegi teda välja kaevamas. Rohkem ma temast ei tea. Küsi kooliõpetaja käest, tema on targem.“

„Mis me temaga nüüd teeme?“

„Te võite isegi arvata, et koduloomaks ta ei kõlba. Kahjulik pidi olema. Tehke, mis tahate!“

Poisid nügisid sitika uuesti labidaterale ja läksid lombi kaldale. Seal viskasid nad kaerasori vette. Hästi kaugele. Et siis upub ära. Ega nemad teadnud, et kaerasori on hea ujuja ja mõned neist oskavad isegi lennata.

Edaspidi poisid enam kaerasori vastu huvi ei tundnud. Kui vahel õhtuti kostiski konnakontserdi vahele maa seest salapärast kõrisevat häält, siis löödi käega:

„Va kaerasori joriseb jälle.“

Aga lahtikaevatud mättad lombi kaldal tuli isa käsul jälle õigetpidi pöörata, rohukamar ülespoole.

Linnareis

Ühel õhtul tuli isa vallamajast.

„Marie käest on kiri,“ ütles ta ja võttis taskust sinise ümbriku, mis oli teel kaunikesti kortsunud.

„Ometi viimaks annavad need ka endast elumärki!“ hüüdis ema rõõmsalt, pühkis käed põllenurka kuivaks ja tuli laua juurde. Isa andis kirja Kustile ja ütles:

„Noh, koolipoiss, loe, mis nad kirjutavad!“

Kusti võttis kirja, uuris seda kahelt poolt, et kas on ka pikk kiri. Aga ei olnud, kirjapaberi teine pool oli täitsa tühi. Kusti veeris aegamööda, sest kiri ei olnud just kõige parema kirjakunsti nõuetele vastav:

„Kallid sugulased kodus!

Tuleme teid teretama oma pisikese kirjaga. Meie ei tahtnud varem kirjutada, et siis saadakse teada, kus meie elame. Siis viiakse Villem ei tea kuhu Siberi kolkasse sunnitööle. Aga nüüd oli kuulda, et nende vanade asjade pärast inimesi enam taga ei otsita. Meie elame nüüd juba neljandat aastat Saraatovi kubermangus, kus rentisime omale kaksteistkümmend dessatiini maad. Meie elame hästi. Siin on head põllumaad. Kes korralikult harib, võib kaks saaki aastas saada. Aga see teeb inimesed laisaks. Mõned viskavad seemne maha ja sorgivad labidaga ehk teiba otsaga veidi mulda peale. Sellegipärast kasvab vili ilus. Kui siin nii maad harida, nagu meil kodus, siis võib lausa rikkaks minna.

Koduigatsus on suur. Aga ega me siit ära tule, enne kui kopi-

kas kotis, millega kodumaal jalad alla saaks. Kangesti tahaks teid näha. Kui võimalik, saatke meile oma perekonnapilt, et näeksime, kui suured poisid juba on. Meil siin ei ole päevapiltniku lähemal kui Saraatovis. Aga sinna on meilt kuuskümmend versta.

Loodame, et olete ikka tervise juures, niikaua kui ükskord silmast silma näeme. Nüüd aga jumalaga ja jääme teie kirja ja pilti ootama.

Tädi Marie ja tädimees Villem

Tädimees Villem oli 1905. aastal käinud koos teiste külameestega mõisa aidast vilja toomas. Mõisnik ja opman olid mässajate kartusel linna põgenenud. Mõisa vara oli peaaegu valveta. Aga külas oli leivavilja puudus suur. Mõneski peres kippus nälg kallale. Siis murti mõisa viljaaida uks maha ja igamees võttis vilja, nii palju kui kanda jaksas. Pärast hakati aidalõhkujaid kinni võtma. Õnneks ei olnud Villem esimeste areteeritute hulgas. Villem ja Marie võtsid kiiruga kaasa nii palju, kui kahekesi kanda jõudsid, ja sõitsid öösel vargsi minema. Keegi ei teadnud, kuhu. Alles nüüd tuli neilt esimene sõnum.

„Küll on ikka inimeste eluteed keerulised,“ ohkas ema. „Hea ikka, et elavad ja neil nii hästi on läinud. Mõtles ikka, mitu pikka aastat sellest möödas on, kui viimati nägime. Ei oska ette kujutada, mis moodi nad nüüd välja näevad. Ei tea, kas Villemil on ikka see suur punane habe ees?“

„Kes teab. Võib-olla ajas maha, et keegi ära ei tunneks,“ arvas Kusti.

„Ma arvan, et laseme oma perest ikka pildi ära teha ja saadame neile. Eks poistel endil ole ka kunagi hea vaadata, mis moodi nad praegu välja näevad. Mis sa arvad, isa?“ küsis ema.

„Hakka nüüd selle pärast linna sõitma, kui muud asja ei ole,“ pomises isa enesele habemesse. Aga see oli öeldud niiviisi, nagu polekski tal pildistamise vastu midagi. „Eks järgmisel turupäeval või perega linna sõita, saab kaks kärbest ühe hõobiga,“ lisas ta vaikselt juurde.

„Jah, mul on mõnikümmend muna ka kogunenud ja paar naela võid saab ka turule viia.“ pani ema asjaarutamisele punkti. Turupäeva hommikul oli veel päris pime, kui Värdis üles hüüti.

Ega ta maganudki. Tal olid ammugi silmad lahti. Sõiduärevus oli suur. Värdis ei olnud veel kunagi linnas käinud, kuigi sinna oli ainult seitse versta. Ta kujutas endale ette, mis moodi see linn võiks olla. Teiste jutust teadis ta, et linnas on palju, palju maju, mõni koguni kivist ja mitmekordne. Nagu mitu maja oleks üksteise peal. Ja et majad on tihedalt kahel pool uulitsat ja mõnes majas on pood. Nüüd saab ta ometi kõike seda oma silmaga näha.

Nagu välk oli poiss voodist väljas. Kähku otsis ta kapi alt jänsekäpa ja viksikarbi. Kui saapad määritud ja villase lapiga hästi läikima hõõrutud, tahtis ta neid kohe hakata jalga panema. Kuid ema võttis poisi ise käsile. Kõigepealt pesti Värdis silmnägu ja kõrvad sooja vee ja seebiga põhjalikult puhtaks. Siis aitas ema talle uued põlvpüksid jalga ja puhta sinisetriibulise pluusi selga.

„Siin on hari. Tee õues oma müts tolmust puhtaks!“

Värdis oli riides, kuid ega sellepärast veel minema hakatud. Emal näis olevat veel tuhat tegemist ja koduhoidjaks jäävale Madlile lõpmata palju õpetussõnu jagada. Isa määris vankrit, toppis heinu võrku ja seadis hobuseriistad vankrile valmis. Alles siis asus pere hommikueinet võtma.

Värdisil ei olnud isu. Ta näksis ainult leivatüki küljest raasukesti ja limpsis kausist natuke hapupiima peale. Ta ootas, millal isa ometi hobuse vankri ette paneb.

Kui isa lauast tõusis, lippas Värdis kohe õue ootama. Ta vaatas päikest. Tema arvates hakkas päike juba lõunasse jõudma.

Kui isa hobuse vankri ette oli rakendanud, tuli ka ema välja. Isa aitas ema vankrile. Värdis ja Kusti istusid vankri tagumisse otsa, seljad ema ja isa selgadega vastakuti. Lõpuks ometi sõideti väravast välja.

„Tänavu pole veel teetegemise käsku toodudki,“ ütles isa, kui vanker külavaheteel nii hullusti kägises ja kahele poole kaldus, et sõitjatel oli tegu vankril püsimisega.

Teetegemine käis nii, et igale perele mõõdeti vastavalt talu suurusele oma teeosa, mille ta pidi korras hoidma. Tegelikult ei hoolinud keegi tee alalisest korrashoiust. Kui käsk anti, tasandati roopad ja veeti lähimast kruusaaugust kiht kruusa peale. See oli kõik.

„Kes teab, kuhu tänavu sügisel meile teeosa mõõdetakse,“ arutas Kusti vanainimeselikult. Tal oli selleks ka täielik õigus, sest tema oli teetegemise juures käinud kruusa vedamas.

„Isa, miks iga kord uus teeosa mõõdetakse,“ oli Värdis uudishimulik. „Igal talul võiks oma kindel koht olla.“

„Nii peakski olema. Siis tead, et parandad ükskord põhjalikult oma osa ära, käid vahel kergelt üle ja tee seisab kogu aeg hea,“ arvas Kusti.

„Õigus. Aga vallaisad ütlevad, et siis on mõnel kerge ja kuiv künka pealne, millega pole kuigi palju tegemist. Teine aga täitku porist lohukohta, mis iga vihma järel roopad sisse võtab. Teine ümbermõõtmise põhjus on selles, et igaüks ei viitsi oma teeosa korralikult ära teha. Veab vana rattarehvi konarused maha, siputab silmapetteks natuke kruusa peale. Sihuke tee on varsti jälle põhjata. Järgmise ümbermõõtmise ajal rihitakse see koht teisele mehele, kes töö korralikult ära teeb,“ seletas isa.

„See on ju vale võte. Niiviisi hakkavad hoolsamad peremehed oma teeosa ka pealiskaudselt parandama. Löövad käega, et mis minagi punnin, kui teised luha lasevad. Parema määraku lohakatele trahv kaela,“ arvas ema omakorda.

„Eks mõnele, kes tähtaegadele vaatamata tee täitsa tegemata jätavad, määratakse ikka ka mõni rubla. Aga või see trahv tee paremaks teeb.“

„Sellepärast see tee niisugune ongi. Jupiti lase nagu lauda mööda, teisel loksab vanker roopast roopasse, nii et laguneb koost ära.“

Jõutigi parajasti niisugusele teeosale, kus vankris istujad enam õieti rääkidagi ei saanud. Keel kippus hammaste vahele põruma. Vanker väntsutas mis hirmus, nii et Värdis oleks parema meelega maha hüpanud ja teeäärset jalgrada mööda edasi astunud. Aga isa ei lubanud:

„Kus sa linnas jälle oma saapad puhtaks saad. Ei seal ole sul harja ega viksikarpi kuskilt võtta.“

Värdis siis ei läinud. Muudkui hoidis vankriredelist kinni, nii et sõrmenukid yalged.

Varsti muutus tee paremaks, nii et hobune võis isegi kergelt

sörki lasta. Värdis ei mallanud enam nii istuda, et nägi ainult läbi sõidetud teed vankri tagumise rataste alt välja jooksvat. Ta tahtis näha, mis eespool tulemas on. Ega otse ees paistev kirikutorn teda huvitanudki. Seda oli üle metsa isegi koduõue näha, kuigi kaugelt ja pisikeselt. Poiss pööras enda ümber, tõusis heinamärsile põlvili ja hoidis isa õlgadest kinni. Nii nägi ta isa ja ema vahelt kõike, mis eespool vähehaaval nähtavale ilmus. Linna ei olnud aga veel näha, kuigi kirikutorn ja Vallimäe varemed paistsid juba päris lähedal.

Kui surnuaia väravast mööda jõuti, hakkas vanker äkki ime-likult kolisema ja põrisema. Algas munakivisillutisega tee. Kruusateel vanker küll kägises ja kaldus, aga nüüd hakkas see hirmus pörin kõrvadele ja käis peast läbi. Teise inimese kõnet oli peaaegu võimatu kuulda. Ainult kõvasti karjudes võis ennast arusaadavaks teha. Värdis aga tahtis palju teada ja seepärast ta muudkui kisas isa kõrva juures:

„Isa, mis puud need on, meie kodus niisuguseid ei ole?“

„Need on tammed. Ja seda kohta, kust me praegu läbi sõidame, nimetatakse Tammikuks.“

Ootamatult jõuti linna. Tammik lõppes ja kahel pool munakividega sillutatud tänavat olid majad üksteise küljes kinni. Need olid laudadega vooderdatud ja enamasti pruuniks värvitud. Kodukülas ei olnud ühtki niisugust maja.

„Isa, mis maja see kandilise torniga on?“

„See on pritsimaja. Pasarnad näevad sealt tornist, kui kuskil põleb, ja sõidavad kähku kustutama.“

„Aga mis maja see teisel pool teed on, kivist ja raudustega?“

„See on Viiderkommi pood. Kui koju tagasi sõidame, siis ostame siit lambiõli ja kolmetolliseid naelu,“ seletas isa.

„Ühe pisikese suhkrupea peaks ka ostma. Kodus on ainult veel pisike nukike,“ täiendas ema ostukauba nimekirja.

„Kas saia ja suitsusilku ka ostame?“ küsis Värdis. Tema oli sellega harjunud, et kui keegi linnas käis, siis tõi ikka prantssaia ja kuldkollaseid suitsusilke. Küll need olid head. Laadapäeval toodi ka krõpskaunu. Neid pruune sõrme pikkusi vintskeid kaunu oli hea närida, nad olid magusad. Vahel juhtus ka, et mõni kaun oli ussitunud. Pealt ei olnud seda märgatagi, aga kui hammustasid, oli suu

korraga kuiva pruuni puru täis. Siis andis hulk aega sülitada, enne kui suu puhtaks sai.

„Saia ja silku saame pagar Koordi juurest. Koordi hoovi paneme hobuse, kui päevapiltniku juurde läheme.“

Vanker veeres kolinal allamäge.

„See siin on Vehiku nõgu. Kui sellest läbi jõuame, olemegi kiriku juures. Kiriku juurest pole enam kuigi palju maad turuplatsini,“ selgitas isa.

Küll oli Vårdil nüüd vaatamist. Ta oleks tahtnud paljude asjade kohta küsida, aga isa ütles:

„Linna vahel ei passi niiviisi karjuda, inimesed vahivad meid nagu imeloomi. Vankrikolina sees ei kuule ju midagi. Eks kodus seleta.“

Kiriku tagant pöörati kitsasse tänavasse. See ei olnud kuigi pikk. Majad lõppesid ja oldigi turuplatsil.

„Täna on väike turg,“ ütles isa, kui oli hobuse teiste kõrvale ajanud. Kõik kobisid vankrilt maha ja sirutasid istumisest kangeks jäänud konte. Ema seadis oma võivitsiku ja munakorvi vankritekile hästi nähtavale ja jäi ostjaid ootama. Isa ütles poistele:

„Käige ja vaadake veidi ringi! Aga ärge kaugele minge! Rahva hulgas pidage teineteisel silm peal, muidu otsi teid pärast politseiga taga.“

Vårdi võttis Kusti käest kinni ja vaatas ringi. Ega siin kes teab kui kaugele minna olnudki, turuplats polnudki palju suurem kui kodus karjakoppel.

Hobused olid aetud üksteise kõrvale ritta, heinavõrk aisa otsas või kaeratorbik peas. Seal nad siis nüüd pärast väsitavat teekonda krõmpsutasid ja vehkisid sabaga kärbseid eemale. Vankrite rea juures aga saalisid linnaprouad ja -preilid korvike käevangus. Nad peatusid vankrite juures ja küsisid:

„Mis teie munad maksavad? Kas on ka hea või? See paistab nii plass.“

Mõni võttis oma pika sõrmeküünega võivitsikust raasukese ja maitses:

„Oi, oi, soolasevõitu. Kui odavamalt annate, siis võtan ära.“ Aga perenaised teadsid juba neid nippe. Ei andnud keegi oda-

vamalt. Oli ju kohe algul järele kuulatud, mis hinnaga teised müüvad.

Ega talumehed ainult võid ja mune müünud. Müüdi vilja, tangu, jahu, kartuleid ja isegi heinu. Müüdi piima, koort, herneid ja talvel küttepuid. Liha müüdi eraldi reas, sinna olid selleks üles seatud müügilauad, mille taga asusid liha raiumiseks jämedad pakud.

Vaadata oli palju. Inimeste välimus ja nende käitumine oli hoopis teistsugune, kui külas oldi harjunud nägema. Kõik see nõudis poisilt täit tähelepanu. Ta ahmis ammuli sui muljeid, et hiljem kodus neid korrastama ja läbi seedima hakata.

Ta hoidis hoolega Kusti käest kinni, et ta rahvasummus ära ei eksiks. Kusti oli turul juba vana kala. Tema oli siin isegi üksinda käinud, kui vanematel inimestel aega ei olnud. Ega tema hobusega käinud, tema käis jala. Mis see seitse versta astuda ei ole, muudkui võta munakorv ja rätikusse köidetud võivitsik käevangu ja mine. Turul aga oskas ta linnanaistega paremini kaupa teha kui ema.

Äkki märkasid poisid, et isa neile viipab. Mindi vankri juurde tagasi. Ema oli kaubast lahti saanud.

„Nüüd pole siin enam midagi vahtida. Peame piltniku juurde minema. Kobige peale!“

Poisid ronisidki vankrile. Sõideti ainult paar kvartalit edasi. Äkki pidas isa hobuse kinni, andis ohjad ema kätte ja hüppas maha. Ta läks ühest väikesest väravast sisse ja lükkas suure hoovivärava lahti. Hobune aeti hoovi, seoti lasipuu külge ja anti heinamarss ette.

„See ongi saiapagar Koordi hoov,“ seletas Kusti Vårdile. „Meie paneme hobuse alati siia, sest Koort on meie isa hea tuttav.“

Ema puhastas ennast heinapepredest. Siis kaapas ta peoga ka poiste riided üle ja nüüd läks teekond päevapiltniku juurde. Ega olnudki kaugele minna. Sealsamas ümber nurga nägi Vårdi suurt silti. Selle peale oli maalitud kena laia kübaraga naisterahvas vihmavarjuga. Selle all oli kiri: „Päevapildi töökoda. Omanik Arukuusk.“

Astuti uksest sisse.

See oli kummaline ruum, kus Vårdi nüüd ringi vaatas. Kõige-

pealt hakkas talle silma, et toal ei olnud aknaid. Laest rippus nööri otsas alla klaaskera, mis helendas nii tugevasti, et kogu ruum oli valge. Keset tuba oli kolme jala peal must lõõtsaga kast, mille ühes otsas oli ümmargune klaassilm ja teises otsas rippus alla must riie. Seinte ääres olid aga hoopis kummalised asjad. Seal hakkas kõige enne silma elusuurune papist pöder, siis oli seal papist paat koos merelainetega, suur raam, mille peale oli maalitud triibuliste pükstega naisterahvas, kellel näo asemel oli papi sisse lõigatud auk. Seal oli lattidest värav, tükk treitud pulkadega aeda ja hulk niisuguseid asju, millele Värdi ei osanud nimegi anda.

Kui pikkade vuntsidega päevapiltnik oli isa soovi ära kuulnud, ütles ta kergelt kummardades:

„Üks moment, üks moment!“

Ta tõmbas ühte toa otsa laeni ulatuva laia kardina, nihutas selle ette kaks vitstest punutud tugitooli.

„Olge lahked, isa ja ema istuvad nüüd siia.“

Ema võttis Värdi oma sülle, Kusti jäi isa kõrvale seisma. Piltnik läks selle lõõtsaga kasti juurde, pistis pea musta riide alla, lükkas seda kaadervärki ligemale ja kaugemale. Nüüd Värdi märkas, et jalgadel olid pisikesed rattad all, sellepärast jaksas päevapiltnik seda nii kergelt ühest kohast teise lükata. Siis tuli piltnik riide alt välja:

„Ei, nii ei lähe see mitte. See noormees varjab proua näo hoopis ära. Mis oleks, kui noormees heidaks oma ema ja isa jalgade ette põranda peale ja toetaks oma pea käe peale, nii nagu tema mõtleks üht tähtsat mõtlemist.“

„Seda nüüd küll ei tahaks,“ ütles isa. „See tuleb siis nagu pritsimeeste pasunakoori pilt. Poiss, tule seisa siia ema ja isa vahele!“

„Siis läheb pilt väga laiali. Ma arvan, et noorhärja võiks seista ka oma armsate vanemate selja taga püsti. Üks moment!“

Ta lükkas ema selja taha mingi puust kasti. See oli natuke kõrgem kui naelakast.

„Palun! Vanem noorhärja seisab isa selja taha, noorem aga astub selle poodiumi peale, siis paistab ta hästi välja.“

Kui poistel kohad sisse võetud, pistis piltnik pea jälle musta

riide alla, sõitis oma aparaadiga pisut lähemale ja kruttis mingi-august nuppu.

„Väga suurepäraline!“ ütles ta. „Sellest saab väga ilus perekondlik portree.“

Kuid asi oli portree tegemisest veel kaugel. Pildistaja tõi seina äärest isemoodi rauast vardad, mis seisid kolmel jalal püsti. Nende ülemises otsas oli mingisugune kõver klamber. Üks niisugune asetati Värdi selja taha, kruvi abil timmiti see klamber allapoole, nii et see parajasti ulatus Värdi kõrvade taha.

„Palun toetage nüüd oma kukal siia vastu! Julgemini, julgemini! See peab hoidma pildistamise ajal teie pea hästi paigal, sest valgustamine kestab kaua aega.“

Nüüd seadis pildistaja ka teiste selja taha samasugused kuklatööd, puged veel korraaks musta riide alla, kruttis kuskilt üht nuppu ja ütles:

„Suurepäraline, suurepäraline!“

Nüüd kattis ta aparaadi klaassilma nagu viksikarbi kaanega, tõi kuskilt kardina tagant Kusti koolitahvli sarnase pruuni plaadi ja sättis selle riide alla. Nüüd vajutas ta seina ääres ühele nupule. Kõrval pika varda otsas süttis nii hele lamp, et silmadel oli valus. See on niisama hele kui päike, mõtles Värdi, kui proovis lampi vaadata... Piltnik muutus aga äkki pidulikuks:

„Mu daamid ja härrad! Nüüd mina hakkan pildistama. Palun vaadake kõik siia kohta ja ärge mitte liigutage ega mujale vaadake, kuni ma märku annan. Tähele panna! Nüüd!“

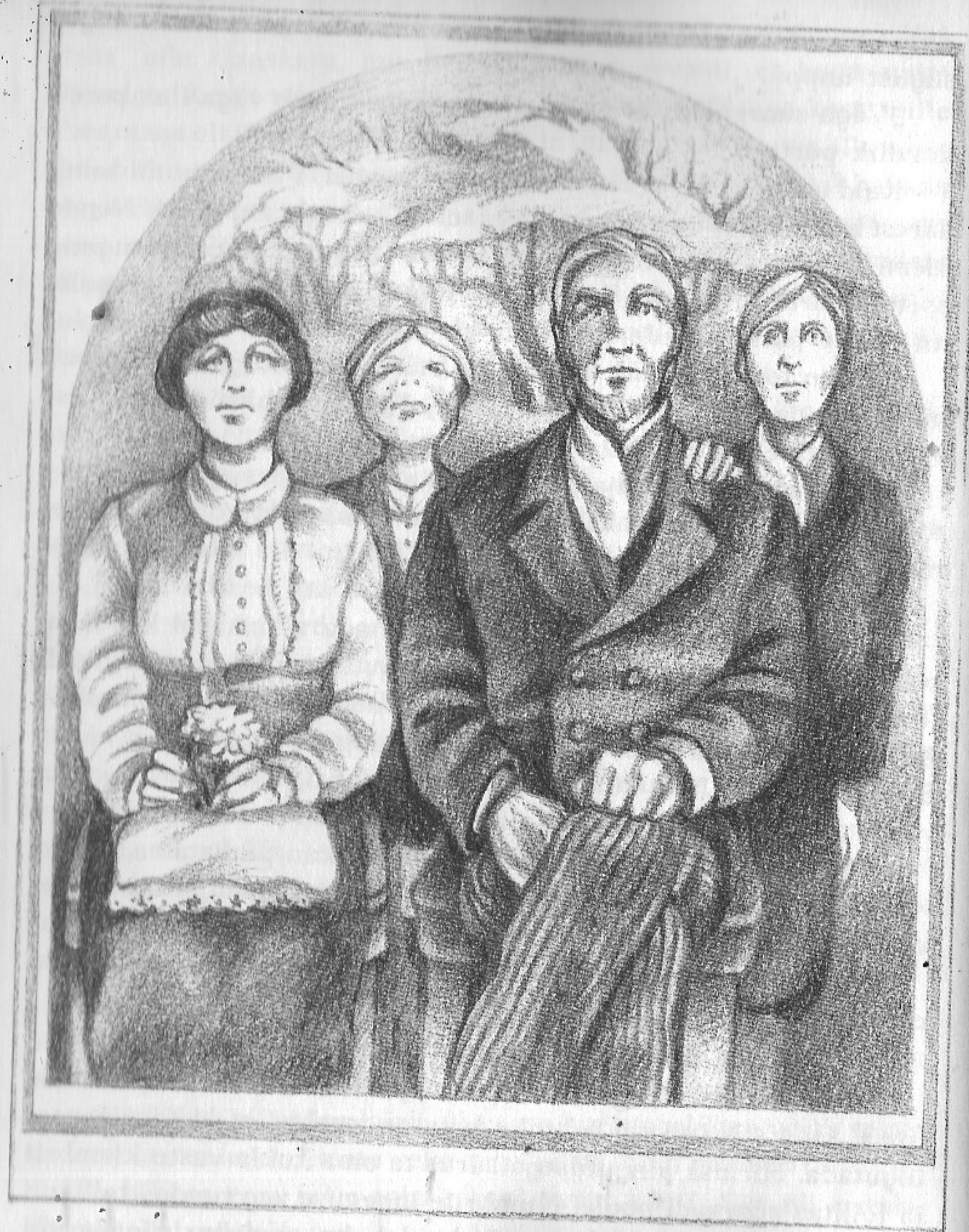
Piltnik võttis aparaadi klaassilma pealt kaane ja hoidis seda kõrgel. Ise luges:

„Üks, kaks, kolm...“

Värdi tundis, et nina hakkab sügelema. Ta tahtis juba käe tõsta, kuid siis tuli tal piltniku hoiatus meelde, et ei tohi ennast liigutada. Hirmsa pingutusega surus ta oma kukla vastu klambrit ja jõllitas aparaadi poole. Numbrite lugemise aeg tundus talle nii pikk, et selle ajaga oleks ta jõudnud kolm nina ära sügada või kodus kausikesetäie piimapudi ära süüa.

„...üheteist, kakskümmend!“ Piltnik pistis klaassilmale kaane peale. „Täna teid! Nüüd võite ennast liigutada.“

Isa ja ema tõusid. Poisid pugesisid klambritest välja. Isa otsis rahakoti.

„Proovipildid saate nädala pärast kätte. Tänan teid! Head jumalaga!“

Kummardades avas päevapiltnik ukse ja perekond oli äkki tänaval keset heledat päikesevalgust.

„Küll niisuke jant võtab ikka aega. Selle ajaga oleks pisikese rukkirehe ära peksnud. Teeme nüüd kähku! Poed pannakse varsti kinni.“

Nad läksid Koorti hoovi tagasi. Ema võttis vankrilt korvi ja läks ühest uksest sisse. Isa aga koristas hobuse eest heinamärsi ja korjas mahakukkunud heinakõrred korralikult kokku. Värdis keksis kogu aeg isa ümber. Tema keelel sügeles tuhat küsimust, kuid isa ütles lühidalt:

„Küll kodus pärid!“

Ema tuligi:

„Koordil täna suitsusilku ei olnud, võtsin prantssaia ja teevorsti,“ ütles ta isale.

Isa noogutas. Roniti vankrile. Ema võttis ohjad, isa pani hoovivärava kinni. Kui vanker oli uulitsale jõudnud. Siis hüppas isa ise ka peale ja võttis ohjad oma kätte.

Vanker veeres jälle hirmsa põrinaga mööda munakive, nii et kahel pool tänavat asuvatel majadel aknaklaasid klirisesid.

„Ei tea, kuidas need inimesed niisuguse kolina ja põrina sees elada saavad,“ mõtles Värdis omaette.

Juba jõutigi kirikust mööda, Vehiku nõost läbi ja isa pidas hobuse Viiderkommi poe ukse all kinni. Ta andis ohjad Kustile:

„Ole siin! Meie käime poes ära. Värdis, kas tahad ka poodi tulla?“

Tema veel küsib! Nagu välg oli poiss vankrilt maas, võttis ema käest kinni ja nad astusid isa järel poeuksest sisse. Niipea kui poeüks avanes, hakkas ukse küljes suur kell helisema.

„Just nagu aisakell meie kodus,“ mõtles Värdis.

Kuskilt tagantpoolt tuli välja ümarik sileda näoga mees, määratud puldanpõll ees. Just samasugune kui isa sepapõll, ainult isa põll oli nahast. Isa andis kaupmehele kätt. Nad olid vanad

tuttavad. Küllap sellepärast, et isa ostis Viiderkommi poest kõik, mis tal vaja oli, nagu lattraud, kivisüsi, tōkat, silgud, suhkur jne. Kaupmees alalisi kundesid austas ja teretas neid alati kätt-pidi.

„Mis me siis täna ostame?“ hõõrus kaupmees käsi. „Mis ma perenaisele pakkuda võin? Palun, noormees!“

Kaupmees võttis kuskilt selja tagant sahtlist kompveki ja pistis Vårdile pihku. Poiss ei tihand seda kohe sööma haka-ta.

Isa ja ema hakkasidki oma ostusid tegema. Värdis aga uudistas poes ringi. Küll oli seal igasugust kaupa. Seinte ääres põrandal olid jahukotid, pajad, heeringatünnid, vankrimäärdeotsikud ja palju muud. Lae all rippusid ohjad, rangid, päitsed, lehmaketid ja roguskid. Letil olid nöörikerad ja kastid mitmesuguste naelte-ga. Aknapoolses otsas olid leti taga laeni riiulid ja sahtlid täis igasugust toidukaupa: suhkrut, soola, tangu, rosinaid, komvekke ja saiajahu.

Kogu pood oli täis omamoodi lõhna. Värdis ei osanudki öelda, kas oli see nüüd pargitud naha, tōkati, õunte või hapuks läinud heeringate lõhn. See lõhn püsis tal ninas kogu kodutee ja vahetevahel tundis Värdis seda lõhna veel mitmel järgmisel päevalgi.

Kui vanematel ostud tehtud, istuti vankrile ja algas kodutee. Kui Tammikust läbi jõuti, andis ema korvist igähele prantssaia ja tüki teevorsti. Suure isuga hammustas Värdis saia ja haukas vorsti peale.

„Ega te metsalised ole,“ hurjutas ema. „Võtke enne söömist ometi vorstinahk ära. Kes siis nahka sööb!“

Värdis näkkis vorstitüki äärest natuke nahka ära, aga hoidis selle pihus. Kui ema ei märganud, pistis ta vorstinaha suhu ja sõi ära. Kes siis raatsib nii head kraami ära visata. Ega Kustigi vorstinahka ära visanud. Tema istus ema selja taga ja sõi rahulikult vorsti kõige nahaga.

„Ema, kas sul veel on?“ küsis Värdis.

Aitab nüüd näljapetteks. Küll kodus pargid kere suppi täis, Madli lubas valmis keeta.“

Kuigi kõht nõudis lisa, tundis poiss ometi, et tal on nüüd mõnus olla. Ta toetas selja tugevasti vastu isa selga, pani silmad kinni ja hakkas meelde tuletama, mis ta kõik linnas oli näinud ja läbi elanud. Neid muljeid oli nii palju, et kippusid peas segi...

„Noh, kobi nüüd maha! Olemegi kodus,“ kuulis Värdis äkki kõrva ääres isa häält. Ta oli märkamatuks magama jäänud...

Samovar

Värdi avas silmad. Tuba oli pime, kuid seinal võis märgata veidi heledamat laiku. Värdi taipas, et aknas kumab hommikust aovalgust. Kummalisel kombel oli aken hoopis teises kohas, kus ta oleks pidanud olema. Alles tüki aja pärast, kui silmad juba harjusid, taipas ta, et ta ei ole enam kodus voodis, sest kui ta silmad lakke lõi, nägi ta, et lagi oli sile ja valge. Kodus on laes suitsust veidi tuhmunud kandilised aampalgid. Neid oli kokku neli. Ta luges igal hommikul aamplagid üle, nagu oleks öösel keegi võinud mõne neist ära viia. Siin aga polnud ühtki aampalki.

Äkki lõi Värdi peas kõik klaariks: ta polegi kodus. Ta on nüüd Tallinnas isa juures. Talle meenus, kuidas see oli.

Ühel õhtul, kui pere pärast sööki veel laua ümber koos istus, ütles isa:

„Nii me enam edasi ei saa. Kaheksa suud on söömas. See püksilapilaiune maatükk meid ära ei toida.“

Värdi luges vaikselt laua ümber istujad üle: isa, ema, Kusti, Sass, tema ise, Liide, vanaisa ja vanaema. Oli kaheksa.

„Ma olen selle asja seitset kanti läbi mõelnud,“ jätkas isa. „Teist teed ma ei leia, kui tuleb minna Tallinnasse tööle. Raha teenima. Ükspäe olin turul Lante Karlaga koos. Tema läks Tallinnasse. Ütles, et teenib hästi. Lubas varsti pere ka järele viia. Arvas, et tema võib mulle Rotermanni vabrikusse lukksepakoha sokutada. Sina, Kusti, oled juba nii suur mees, et võtad selle

väikese virtsahi siin enda peale. Eks ma käi pühapäeviti kodus abiks ja nõuks. Mis see jupike raudteesõitu ära ei ole.“

Isa jutt oli seekord nii pikk ja tõsine, et kõik jäid vait.

Ainult ema ohkas südamest... Paistis, et ta oli isa plaaniga juba varem tuttav.

Mõne päeva pärast võttiski isa kohvri kätte otsa ja sõitis Tallinna. Ta sai seal ühte perekonda omaette toa ja käis päev päeva kõrval Rotermanni leivavabrikus töö. Ega teda leiba küpsetama lastud, tema pidi masinaid remontima. Suures vabrikus on ju palju masinaid. Neid tuleb ikka aeg-ajalt remontida.

Iga paari nädala tagant pühapäeviti käis ta kodus. Abiks ja nõuks. Aga ega seal kodus suurt nõu anda olnudki vaja. Kusti sai põllutöödega hästi hakkama. Oli ta ju seda kogu aja teinud, sest isa oma haigete jalgadega ei pääsenud adra järele käima. Ja sepi-kojas oli ka ikka midagi teha. Kuid külvamas ta käis, kui taat juhtus rivist väljas olema. Ja heina ajal oli isa päev päeva kõrval platsis. Põhilise põllutöö tegi ikka Kusti. Sass käis karjas ja Värdil polnudki õieti midagi teha. Ta püüdis vahel ema aidata: kitkus peenraid, tõi kaevust vett ja raius seakartuleid peeneks. Mõnikord käis ta Sassi juures karjas. Õppis ametit, nagu ema ütles. Aga ikka jäi aega üle, mil igavus kallale kippus. Siis isa ütleski, kui ta kord jälle kodus käimas oli:

„Poiss longib siin niisama ringi, asja ees, teist taga. Ma võtan ta nädalaks või paariks Tallinnasse enda juurde. Las näeb, kuidas mujal ilmas elatakse.“

Esmaspäeva hommikul vara võttiski Värdi ema valmis pandud pesukompsukese ühe kätte otsa, teisega võttis isa käest kinni. Koos mindi jaama, koos istuti rongile ja koos sõideti voorimehetroskas isa korterisse. Nüüd oli Värdi juba mitmendat päeva Tallinna poiss.

Äkki hakkas kell teises toas lööma. Kuid see lõi kiiremini ja hoopis heledama häälega kui kodune pommidega seinakell. Üks..., kaks..., kolm..., neli..., viis. Alles viis! Seda oli arvata, et pühapäevahommikul keegi enne kella kaheksat ennast liigutama ei hakka. Ainuke päev nädalas, kus pole vaja vara tõusta ja tööle minna.

Värdi proovis uuesti magama jääda, kuid asjata. Uni ei tulnud. Ta vähkres ühelt küljelt teisele nagu püherdav Miira, kui tal rakmed ära võetakse ja koplisse lahti lastakse, mõtles Värdi endamisi. Ikka leidis ta end kujutlemas, kuidas ta täna isaga täikale läheb.

Eile õhtul oli isa heas tujus. Nagu laupäevaõhtuti ikka. Ta ümises mingit laulukest ja tiirutas toas ringi, kuni viimaks Värdi ette seisma jäi:

„Mis sa arvad, kui läheksime homme täikale? Vaataksime seal veidi ringi.“

Sellest see tuligi, et suures täikalemineku ärevuses enam sõba silmle ei tulnud. Muud kui vähkre ja oota, mil kell vähemalt seitsegi lööks, et siis pole isa tõusmiseni enam kuigi palju aega. Aeg aga venis...

Akki Värdi võpatas. Ta oli vahepeal siiski suigatama jäänud. Kell lõi seitse. Poiss kuulas hoolega, kas keegi peale tema ka kella löömist kuulis. Kuid isa norskas tasakesi edasi ja perenaine tagatoas keeras teist külge, nii et voodi põhilauad nagisesid.

Värdi ootas oma arust veel tohutu pika aja. Siis ei pidanud ta enam vastu. Vaikselt tuli ta voodist välja ja ajas püksid jalga. Siis ootas ta veel veidi, lõpuks võttis voodi ääre alt oma saapad ja hiilis kikivarbil kööki. Seal õngitses ta kapi alt saapaharja ja viksikarbi. Selle peopesasuurusele kaanele oli trükitud silmavalgeid välgutav neeger ja pealkiri „Kingaliin“. Värdi määris viksi saabastele ja nühkis siis harjaga hästi läikima. Nii tähtsale käigule ei passi ometi puhastamata saabastega minna.

Kui saapad puhastatud, istus ta voodi äärele ja kõlgutas jalgu. Küll see aeg ometi venis. Isa norskas edasi, nagu polekski täna vaja täikale minna.

Siis aga tuli Vårdil hea mõte. Ta tõi esikust isa saapad ja viksis need ka hoolega läikima. Ega isalgi passi puhastamata saabastega täikale minna. Kui ta neid pärast söömist veel puhastama hakkab, siis ei pääse lõunakski kodust minema.

Ootamatult hakkas kell teises toas lööma. Kaheksa pauku. Ja nagu signaali peale hakati kohmitsema. Perenaine tõusis ja hakkas köögis kohvi keetma. Isa istus veidi aega sängiveerel ja hakkas siis

habet kärpima. Ta tegi seda kääridega ja Värdi arvates hirmus aeglaselt. Lõpuks istuti ometi kohvi jooma. Siis ei läinudki enam kaua aega, kui isa ütles:

„Noh, poiss! Pane ennast undrisse ja hakkame astuma!“

„Mina olengi valmis, ainult müts on veel pähe panna,“ vastas Värdi täismehe kombel.

Täika ehk vanakraamiturg asus tollal Paksu Margareta taga lagedal platsil. Isa ja Värdi läksid sinna Olevimäe kaudu. Kohe, kui majade vahelt välja jõuti, oli näha voogavat rahvamassi ja kuuldsu laatadele iseloomulikku kõnesuminat ja hõikeid. Kuskil mängiti lõõtspilli. Müüjad asusid ridamisi. Ühes suures rivis olid need, kes pakkusid riietusesemeid. Teised, kel oli mitmesugust pudipadi müügiks toodud, laotasid maha roguskitüki, koti või mõne vana riideräbala. Mõned olid isegi tabureti või väikese lauakese kaasa toonud, mille peale oma kaup laiali laotati, et see hästi näha oleks.

Küll oli seal igasuguseid asju. Julgesti võis öelda, et siit võis saada kõike, mis inimese igapäevases elus vähegi võib vaja minna, alates särkidest, saabastest, palitutest, kelladest, veekraanidest ja puukruvidest kuni tugitoolideni ja riidekappideni.

Värdi hoidis hoolega isa käest kinni. Kui ta selles möllus kas või kakski sammu oleks omapead kõrvale astunud, siis poleks teda enam keegi isa juurde osanud tagasi juhatada.

Mindi nõlvakust alla. Seal oli palju igasuguseid köögi- ja majapidamisriistu ning isegi niisuguseid asju, mida Värdi ei olnud kunagi näinud. Ühe laua ümber oli kogunenud rohkesti rahvast. Seal demonstreeris üks mees vanaaegset kirjutusmasinat. Sel oli pikk kõver kang nagu politseiniku mõök, ainult tublisti lühem. Selle peal olid ridamisi tähed sisse pressitud. Müüja võttis kangi käepidemest kinni ja liigutas seda edasi või tagasi, kuni soovitud täht õigele kohale sattus. Siis vajutas mees kangi alla. Paberile tekkis lilla trükitäht. Kui kang üles tõsteti, nihkus paber koos alusega ühe tähe võrra edasi. Niisugune trükkimine oli aeganõudev töö, kuid seda kirja oli hoopis kergem lugeda kui harilikku käekirja.

Astuti edasi. Akki jäi Värdi seisma:

„Isa, mis asi see kõrvadega setveriku moodi plekist nõu on?“

Riidega kaetud taburetil oli läikiv, keeruliste ilustustega käepidemeté ja kraaniga nõu. Selle ülemine ots oli nagu ema kohvi-veski kolu ja selle peal harilik valge teekann.

„See on samovar,“ seletas isa. „Eesti keeles nimetatakse seda teemasinaks. Sellest suurest nõust käib toru läbi. Nõu kallatakse vett täis, torusse aga pannakse söed hõõguma. Need ajavad vee keema. Sellest kraanist külje peal lastakse kuum vesi klaasi või kruusi. Aga mis ma sest ikka pikalt seletan. Mul on ammugi mõte, et ostaks endale samovari ja viiks kodustele vaadata. Mis sina sellest plaanist arvad?“

Mis Värdil siin arvata oli. Ega temal ostmiseks raha olnud. Aga tore oleks küll, kui viiks koju niisuguse teekeetmise masina.

„Ostame jah, isa, endale samovari!“

Nüüd hakati samovare vaatama. Üht hõbedaselt läikivat samovari vaadati tükk aega. See oli ilus. Isa küsis hinda, kuid lõi siis käega:

„Lähme edasi, see on liiga soolane. Küll siin on odavamaidki.“

Nad astusid järgmise samovari juurde. See oli vasest ja hästi suur nagu tünn.

„Sel poleks muidu viga, aga meie pere jaoks on see liiga suur. Sellest teeveest jätkuks poolele külale.“

Peatuti veel õige mitme samovari juures, kuni lõpuks jäi isa vaatama üht väiksemat räpast ja niiskusest roheliseks tõmbunud samovari. Värdis arvates oli see täikal kõige inetum samovar. Sel olid ju ka ilustused ja nikerdatud käepidemed, kuid need olid korbatanud. Isa küsis müüjalt:

„Kui palju selle sisse mahub?“

„Kolm toopi. Kui hästi tihedalt kokku pressida, siis kolm ja pool,“ vastas müüja.

Isegi Värdis sai aru, et see oli nali. Aga isale naljamehed meeldisid.

„Kuidas ta teil nii hukka on läinud? Krintspanist üleni roheline.“

„Roheline on ilus värv. Kui te ta ära ostate, siis pange ta niiske kohta. Varsti on ta teil üleni ilus roheline nagu toores kõr-

vita. Mul endal ei olnud aega nii kaua oodata, raha on hädasti vaja,“ hõõrus müüja näppu vastu põlalt, nagu oleks seal vahel mingi putukas.

„Kas ta vett ikka veel peab?“

„Ei pea. Kui kraani lahti unustate, jookseb kohe tühjaks.“

Nii nad seal lõõpisid. Värdis hakkas see edasi-tagasi aasimine juba tüütama. Ta vahtis silmad laiali ringi, kuidas mujal kaubeldi. Äkki tõmbas isa käe poisi pihust ära ja otsis põuest rahakotti. Tuli välja, et isa ostiski selle räpase samovari ära, kuigi Värdis oleks meeldinud see, mida nad kõige enne vaatasid, see läikiv. Kui müüja isalt saadud rublatükke tasku toppis, küsis isa äkki:

„Aga toru? Teemasinal on ju toru.“

„Neetu!“ laotas müüja käsi. „Naabril oli keldrikatusele korstnat vaja, laenasin toru temale. Nüüd oli see seal nii läbi roostetanud, et ei kannatanud enam täikale toomist välja. Oleks teel ära lagunenud.“

Isa rehmas käega:

„Tühja kah! Selle pisikese asja teen ise ära.“

Isa võttiski ostetud samovari kaenlasse. Vaadati veel veidi ringi, isa küsis mõne asja hindagi. Eriti huvitatud oli ta igasugustest kelladest, sest katkiste kellade käimapanemine oli tema lõbu.

Lõpuks hakati kodu poole astuma. Värdis ütles teel isale:

„Miks sa just selle rohelisekirju samovari ostsid? See, mida me kõige enne vaatasime, oli palju ilusam. Läikis.“

„Kõik pole kuld mis hiilgab. Oota ainult! Las ma kodus natuke vuntsin seda riistakest. Uurisin hoolega, krintspan pole jõudnud veel plekile kahju teha. Sellest saame kergesti lahti ja meil on ka ilus samovar. Küll näed!“

Kodus algas kohe samovarist samovari tegemine, nagu isa ütles. Kõigepealt käskis ta tuua pesuköögist juureharja. Siis küüris ta samovari sooja veega seest ja väljast puhtaks. Nüüd laotas ta vana kaltsu põlvedele ja hakkas vaseroostet ehk krintspani maha hõõruda. See tuli kergesti ära, ainult keerakutest ja uuretest oli teda raskem kätte saada. Aga isa puhastas ka sealt krintspani ära, kasutades pulgakese otsa keeratud peenikest liivapaberit. Nokitamist ja nühkimist jätkus mitmeks tunniks. Värdis seisis kogu aeg

seal juures ja ulatas isale vahetevahel mõnda asja või vahendit kätte. Oli ju temagi asjaosaline, isaga koos nad selle samovari olid ostnud ja koos pidid nad seda ka puhastama.

Lõpuks jõudis see aeg kätte, kus kuskil polnud enam krintspani raasukestki näha. Samovar pisteti veel kord „vanni“ ning kuivatati siis hoolega kuivaks. Lõpuks võttis isa villase lapi ja hõõrus samovari läikima. See oli nüüd Värdigi meelest ilus samovar, kui isa selle keset lauda vaatamiseks välja pani.

„See läigib nüüd nagu kuld. Palju ilusam kui see hõbedane, mis me kõige enne täikal vaatasime,“ arvas Värdis, takseerides samovari, teine silm pilukil. Samovari kumeralt kerelt peegeldus Värdis kentsakalt moondunud nägu. See ajas naeru peale.

„Paneme nüüd vee sisse ja hakkame teed keetma,“ ütles ta isale. Ta oleks tahtnud kohe teada, mis mekki tee selles imeriistas keeb. Kuid isa ütles:

„Oota! Meil ei ole ju toru. Sa kuulsid küll, mis täikal see müüja ütles. Ma pean selle toru enne valmis tegema.“

Aga toru tegemisest ei tulnud järgmisel päeval midagi välja, sest oli laupäev ja nüüd sõideti koju.

Kui isa ja Värdis rongilt maha astusid, oli Kusti neile hobusega vastu tulnud. Kaheksa versta on jala astumiseks küllalt pikk maa, pealegi siis, kui mitu rasket pakki kaasas. Isa tõi ju Tallinnast alati perele midagi. Kuid seekord oli tavaliste pakkide seas üks iseäralik roguskisse mässitud pakk. See hakkas Kustile kohe silma ja pakke vankrile tõstes küsis ta Värdiselt:

„Mis siin sees on?“

Kuid Värdis ei ütelnud, vastas ainult:

„Eks sa kodus näe.“

Vagunis oli isa ütelnud, et ei maksa kodustele enne midagi ütelda, kui samovar lahti pakitakse. Kusti siis enam ei pärinudki.

Kui kodused teretatud ja tähtsamad linnauudised ära räägitud, võeti pakid lahti. Kuid ühe paki jättis isa lahti võtmata, sest ema kutsus rahva sööma. Kusti ja Sass kõõritasid söögi ajalgi selle salapärase paki poole, kuid ei lausunud sõnagi. Nad teadsid, et isa selle kohe pärast sööki lahti võtab.

Nii oligi. Kui laud puhtaks pühitud, tõi isa samovaripaki lauale

ja harutas lahti. Siis tõstis ta läikiva samovari keset lauda ja uuris ise silmanurgast, mis teised ütlevad.

Kuid nii suurt imetlust kui Värdis ootas, ei tekkinud. Kusti ja Sass teadsid, et see on samovar. Selle pilt oli kooliraamatus sees ja nimigi all. Emagi oli sellega varem tuttav, sest ta ütles nagu veidi pahaselt:

„Mis sa selle kometiga tegema hakkad? Kas trumlis keedetud teevesi linnasaksale enam ei kõlba.“

„Ega ma seda igapäevaseks pruukimiseks toonudki. See nagu rohkem nendeks kordadeks, kui külalisi tuleb. Siis kulub rohkem teed. Pole muud kui paneme samovari keset lauda ja igaüks laseb endale nii palju kui tahab.“

„Isa, paneme nüüd ka tee keema,“ nurus Värdis.

„Meil pole ju selleks veel süsi varutud,“

„Asi see süsi saada, ma jooksen sepikojast toon,“ ütles Sass ja hakkas mütsi otsima. Aga isa ütles:

„Sepasüsi ei kõlba. Annab liiga suurt kuumust ja põletab samovari õhukesest plekist seinad varsti läbi. Selleks peab puusüsi olema.“

„Kust neid saab? Kas pliidi alt?“ küsis Värdis.

„Just. Kusti, vaata, kas pliidi all on veel hõõguvaid süsi! Tõsta need tuletangidega ämbrisse kustuma. Vast saab nii palju, et võime homme samovari ära proovida.“

„Isa, proovime täna!“

„Täna ei saa. Meil ei ole veel toru. Hommikul teen toru, siis proovime.“

Ei olnud parata, tuli magama heita ja hommikuni oodata.

Kui Värdis hommikul silmad avas, astus isa parajasti uksest sisse, mustast plekist toru käes. Sellel oli käepide küljes ja üks ots oli kõver nagu hiiglasuurel piibul. Isa passitas toru samovari peale.

„Paras nagu tellimise peale tehtud,“ muheles ta seejuures.

„Kas nüüd hakkame teed keetma?“ küsis Värdis juba ei tea mitmendat korda ja hakkas ennast kähku riidesse panema.

„Pärast proovime. Nüüd peame veidi hingepidet võtma.“

Emal oligi laud kaetud ja pere istus sööma. Pärast sööki isa

puhkas veidi. Lasi leiba luusse, nagu ta ise ütles. Kui üles tõusis, lõ-
saabastele uued kontsapelekid alla ja käis pinumaal leivaahju puid
lõhkumas. Alles päris õhtu eel, kui juba videvikuks hakkas kis-
kuma, küsis ta ema käest:

„Memm, ae! Kas Kusti korjas pliidi alt süsi?“

„Natuke siin ämbripõhjas on,“ vastas ema.

„Ega neid palju olegi vaja.“

Nüüd võttis isa samovari ja täitis selle veega. Siis lõikas kui-
vast pliidipuust mõned laastud ja puistas need ülalt samovari sisse.
Paar laastu süütas ta põlema ja pistis teistele järele. Samovari all
olevatest avadest oli näha, et laastud võtsid tuld. Nüüd pani isa
peoga laastude peale süsi. Ise hakkas alt puhuma, et söed hõõguma
hakkaksid. Samovari ülemisest otsast hakkas suitsu välja
ajama.

„Mis sa ometi tossutad siin! Köök suitsu ja vingu täis, kes siin
sedasi elada saab. Nagu narrid oma samovariga,“ pahandas ema.

„Ära pabista, oota väheke!“

Isa ajas selja sirgu, võttis toru ja seadis selle samovari peale
püsti. Siis tõstis ta kogu kupatuse ahju suu ette põrandale, nii et
köver toru ots lahtisest ahjuuksest sisse vahtis. Nüüd läks suits
torust otse ahju ja sealt kaudu korstnasse.

„Näed, kui tõmbab!“ rõõmustas isa. „Laastud juba põlenud ja
söed hõõguvad. Kus siin see suits enam on.“

Värdi vaatas ka, suitsu tõepoolest enam ei olnud. Ainult kuum
õhk virvendas toru otsa kohal. Samovar ise hakkas imelikult
sumisema.

„Isa, mis hääl see on?“

„Samovar annab sellega märku, et vesi hakkab varsti keema.“

Nii oligi. Varsti hakkas samovari kaanes olevast pisikesest
august auru välja ajama.

„Valmis!“ ütles isa. „Memm, anna teekann! Kas teelehti
panid?“

„Panen, panen. Kui palju neid peab panema?“

„Nagu ikka.“

Ema puistas kõvera tilaga portselanist teekannu teelehti. Isa
võttis sellal kõvera toru ära ja tõstis samovari keset söögilauda.

Ta laskis kraanist teekannu kuuma vett ja asetaski kannu samo-
vari peale, sinna, kus enne toru oli.

„Seal seisab ekstrakt kuum, et jahtu ära. Nüüd pole muud kui
õhtulisele!“

Ema tõstis lauale igaühe jaoks plekist kruusi, leivataldriku,
võitoosi ja lõunast ülejäänud supiliha. Istuti lauda. Isa võttis tee
jagamise enda peale. Ta kallaski teekannust igasse kruusi veidi
ekstrakti ja lasi siis kraanist kruusid kuuma vett täis. Kellelgi pol-
nud aega sööma hakata. Kõige enne haarati teekruus pihku, puhuti
peale ja püüti tulikuuma teed rüübata. Igaüks mekkis ja maigutas.

„See on kohe poole parem kui harilik tee,“ kiitis Värdi, kui
suure puhumise peale oli tilgakese teed suhu saanud.

„Ei mina saa aru, mispoolest ta parem on,“ ütles ema. „Tee
ikka tee. Aga kus selle jandamise ots! Paremini keeda ikka vesi pliidi
peal trumlis ära, pole siis mingit torutamist ega vingu tupp-
ajamist.“

„Iga asi tahab harjumist,“ arvas isa. „Algajal on see süte süü-
tamine kõige keerulisem kunst. Need ei taha hästi hõõguma hakata.
Muudkui puhu, nii et hing väljas. Mõned kasutavad isegi sää-
saabast lõõtsa asemel. Aga kui söed juba hõõguvad ja suitsutoru
ots korstnasse juhitakse, siis pole köögis vingu raasugi. Aga mõtle,
kui käepärane see on: tõsta samovar lauale ja igaüks laseb kraa-
nist endale nii palju ja nii kanget kui soovib. Ja mis peaasi, vesi
seisab kogu õhtu kuum. Trumlis on vesi veerand tunniga jah-
tunud.“

„Jah, aga kust sa neid süsi nii palju võtad, kui see masin läbi
körvetab?“ püüdis ema ikka veel vastu vaielda.

„Ega neid nii palju lähegi. Ise teed leiba vähemalt kord näda-
las. Alati tõmbad ahjutäie süsi pliidi alla hõõguma ja kuumust
tuppa ajama. Need võib samovari jaoks maha jahutada. Pliidi all
põleb teinekord ka hulk ilusaid süsi asjatult tuhaks. Aga ka kuuse-
ja männikäbid pidid samovaris niisama head olema kui puusöed.
Neid võib metsast kokku korjata köttide viisi.“

Sel õhtul joodi nii palju teed, et ema liakkas pahandama:

„Kui te iga õhtu nii palju teed kaanite, kust siis see suhkur
välja võetakse.“

„Teie ei oska teed juua. Pistate suure suhkrutüki suhu. See on enne otsas, kui kruus tühjaks saab. Tuleb hammustada suhu killuke suhkrut ja lükata see keele alla. Seal sulab ta aegamööda. Peipsi kalurid teevad nii. Ühe keele alla pistetud suhkrutükikesega joovad nad kogu õhtu teed, ja kui isu otsas, siis võetakse keele alt suhkruraasuke ja pannakse alustassile kuivama. Järgmise korra. Proovige teie ka!”

Prooviti. Suhkrutükikese teravad servad hõõrusid keele kibedaks. Kui teed suhu rüüpasid, sulasid ääred küll ümmargusemaks, kuid paari kolme lonksu järel oli suhkruraasuke keele alt kadunud. Küllap läks teeveega alla.

See samovaris keedetud tee joomine jäi tükiks ajaks viimaseks. Isa sõitis järgmisel päeval Tallinnasse tagasi. Enne aga kallas ta samovari tühjaks, nühkis lapiga läikima ja tõstis siis kummutile. Sinna sinise kasteheinakimbuga lillevaasi kõrvale ta jäigi. Nagu iluasi. Perele keedeti teeyett ikka endiselt trumlis.

Õnnetu päev

See päev algas juba hommikul halvasti. Värdis püsis alles oma pastlapaelte kallal, kui ema küsis:

„Värdis, kus su märsik on? Köögis naela otsas seda ei ole.”

„Märsik?” kordas Värdis mehaaniliselt. Märsik oli väike kase-tohust märss, mis oli mõeldud karjalastele ja töötüdrukutele toidu töö juurde kaasa viimiseks. Märsikusse mahtus parajasti piima-või kohvipudel, käär või paar leiba ja laastust võikarp, milles teinekord või asemel oli paar viilukest praetud pekki või mõned soola-silgud. Ikka sedamööda, kuidas kodus toidujärg juhtus olema.

„Märsik?” kordas Värdis ja kortsutas kulmu. Nüüd tuli talle meelde, et märsik jäi eile õhtul Kablimäele kase oksa rippuma. Ta oli pärast söömist märsiku puuksale riputanud. Siis oli kergem olla. Võis kas või kukerpalli lasta ja jooksmise juures ei kolksunud see valusasti vastu selga. Eriti oli see tähtis katskiid mängides, kus teinekord tuli kiiret jooksu teha.

Eile õhtupoolikul olid nad naabri karjapoisiga loomad ühte laaknud ja ise hakanud katskiid mängima. Mäng läks järjest põnevamaks, sest kumbki ei tahtnud ennast kaotajaks tunnistada.

Äkki nad märkasid, et loomad olid kadunud. Karjakellad kostsid juba kaugelt. Värdis sai oma loomad kätte karjatee hakul, kust neid oli raske karjamaale tagasi ajada. Õnneks oligi juba peaaegu õhtu käes. Värdis otsustas loomad lauta ajada ja neile peenramaalt

rohtu ette kitkuda. Ta oli seda varemgi teinud, kui loomad palava pärast karjamaal ei püsinud.

Kui loomad lõas ja neile rohi ette toodud, läks Värdis kööki, kus laual auras isuäratav rasvakõrnestega tangupuder ja pütike hapupiima. Värdis ei tulnud enam märsikut meeldegi.

„Ma unustasin märsiku eile õthul Kablimäele puu otsa,“ tunnistas Värdis häbelikult.

„Mis siis nüüd saab? Kuhu ma sulle täna söögi panen?“

„Ma jooksen toon kohe ära,“ kargas poiss püsti.

„Kas sa hull oled! Kablimäele on ligi verst maad, millal sa sealt tagasi saad, loomad rähklevad juba praegu karjaaias. Pole parata, jääd täna toiduta, küll siis teinekord meeles seisab, et märsik tuleb koju tuua.“

Värdis jäi nukralt põrandat põrnitsema. Ta oli süüdi ja nüüd pidi ta karistust kandma. Kuid ema ei jätnud oma Värdisest toiduta. Ta tõi aidast vanaisa külvikoti ja pani sinna piimapudeli, leiva ja võikarbi väikese lihatükikesega. Vanaisa külvikott oli nagu hobuse kaeratorp. Vanaisale ei meeldinud külimitust külvata. „Hoia kogu aeg seda vakka tasakaalus nagu kelner teebretti. Sedasi ei saa seemet ühtlaselt maha,“ ütles ta. Ema tegi talle siis paksust takusest riidest koti, mis paeltega kaela riputati. Vanaisa hoidis nüüd ühe käega kotisuud lahti, teise peoga pildus ta seemet läbi sõrmevahede ikka säuhh ja säuhh kahele poole. Peab tunnistama, et kogu ümbruses ei olnud nii ühtlasi oraseid kui vanaisa külvatud põllul.

Ema sidus külvikoti paelu veidi lühemaks ja aitas koti Värdisle korralikult selga.

„Ära siis seda ka metsa puu otsa unusta!“

„Ei unusta.“

Värdis oli hea meel, et märsiku lugu nii kergesti lahenes. Oleks see lugu isa kõrvu ulatunud, siis oleks ees seisnud pikem jutustamine. Värdis teadis, et isa ei salli lohakust.

Värdis läks õue ja avas karjaia värava. Loomad tormasid üksteise võidu karjateele.

Karjatee viis karjaaiast karjamaale ja oli üle poole versta pikk. Ühel pool teed oli Jaagu heinamaa, teisel pool põllud. Et loomad

paha peale ei pääseks, oli tee kahelt poolt lattaalaga piiratud. Nüüd ei olnud karjasel muud muret, kui loomade taga astuda ja vemmalt viibutada.

Värdis astus ja mõtles oma mõtteid, kui korraga märkas, et Mirri oli Siimu rukkis. Kas oli nüüd keegi meelega ühe lati ära tõstnud, või Mirri selle ise sarvedega eest ära lükanud, kuid rukkis ta oli. Mirri oli alles noor lehm ja kangesti irtsu täis. Värdis oli temaga sagedasti tegemist, et lehm õpiks teiste karielajate moodi ennast ülal pidama.

Nüüd tuli kähku tegutseda, enne kui Mirri jõuab rukkis palju pahandust teha. See oli kindel, et ega Siimu peremees seda niisama ei jäta. Värdis haaras kahe käega aialatist ja kalpsas üle aia. Aga nii õnnetus, et seljas olev toidukott kolksus vastu teibapaari. Kottis läks piimapudel kolinal puruks. Värdis tundis, kuidas piim läbi hõreda kotiriide ja pluusi ta selga mööda alla valguma hakkas. Kuid praegu ei olnud aega sellele mõelda, Mirri oli vaja rukkist välja ajada. Ta kahlas läbi pika rukki lehma juurde ja hakkas sellele vembraga selga laduma. Nüüd oli Mirril kohe selge, et ta peab karja juurde tagasi minema. Ta ahmis kiiruga veel mõned roheline rukkipead suhu, lõi eest ja tagant üles nagu noor sälg ja tormas rüsinat vastu aeda. Ilmselt kavatses ta üle aia hüpata, kuid kere oli raske ja raginal langes ta koos segipaisatud aialattidega karjateel ninuli. Aga enne kui vihane Värdis kohale jõudis, lippas ta teiste loomade juurde. Kui ta nägi, et poiss talle enam järele ei tule, jäi ta rahulikumaks ja hakkas teiste vahel karjamaa poole astuma, nagu poleks midagi olnudki.

Värdis aga kohendas segipaisatud aeda, niipalju kui jõud ja oskus lubasid. Muidu oleks sealt jälle mõni loom vilja hakanud tükki.

Alles karjamaal, kui loomad rahulikult sööma hakkasid, asus Värdis kahjusid üle vaatama. Ta sõlmis kotisuu lahti ja kallaskas selle sisu murule. Esialgu näis, et kott on klaasikilde täis, kuid koos kildudega kukkus kotist välja võikarp. See oli täitsa korras. Halvem lugu oli leivaga. Selle ümber oli küll tükike paberit olnud, kuid nüüd oli see läbi ligunenud ja klaasikilde täis. Oli selge, et täna ei jää söögiks muud kui see killuke liha võikarbis.

Värdi pööras koti pahupidi, kloppis vastu puutüve puhtaks ja riputas oksale kuivama, märsiku kõrvale. Võikarbi pistis ta märsikusse, kõik muu aga lükkas lohku ning ajas mulda ja prahti peale. Lõpuks tampis Värdi kogu hunniku pastlakannaga kõvasti kinni. Klaasikilde ei saanud ju ometi niisama rohu sisse jätta, mõni loom oleks võinud sealt klaasikillu sisse süüa. Värdi teadis, mis see tähendab. Kunagi oli üks lammas õuest põõsa alt suure pudelikillu koos rohuga alla neelanud. Temast ei saanudki enam elulooma. Värdi tõi lähedal asuvast mutimullahunnikust veel mõned kamalutäied mulda ja tampis ka selle oma lõunasöögijäänustele ja pudelikildudele peale. „Siin on siis minu tänane toit,“ mõtles ta mõrult ja neelatas. „Kuradi Mirri!“ lisas ta läbi hammaste.

Nüüd algas karjapäev nagu ikka. Kari sõi rahulikult põõsaste vahel. Värdi otsis taskust noa ja päästis selle nõõri otsast lahti. Ta hakkas vibupüssi meisterdama.

Ta lõi sarapuupõõsast sobiva kepi, millest pidi vibu saama, ja hakkas seda okstest puhtaks laasima. Ei tea, kuidas küll juhtus, et vestmisega harjunud käsi vääratas, kuid nuga libises kõva oksatüügast mööda otse vasaku käe põidlasse ja lõi sinna pehmesse lihasse suure haava. Sellest tuli verd nagu pritsist. Harjunud liikutusega pistis Värdi põidla suhu ja hakkas haava keelega laksuma. Mõnikord oli ta väikese verejooksu niimoodi seisma saanud. Nüüd oli aga haav päris suur ja verejooks ei lakanud.

Värdi kaksas maast suurema teelehe, tõmbas selle vastu pükse tolmust puhtaks ja keeras ümber põidla. Teise käega surus ta teelehe tihedasti haavale. Kuid verejooks ei lakanud ka nüüd. Teelehe ääre alt valgus kogu aja verd välja ja leht ligunes verrega libedaks. Värdi vahetas uue lehe.

„Oleks mul nüüd ometi ninarätik taskus nagu koolis. Seoksin sellega haava kinni,“ mõtles Värdi, kui järjekordselt uut teelehte vahetas. „Või oleks kodu lähemal. Jookseksin sinna, ema seoks puhta lapiga põidla kinni. Ei mingit muret.“

Äkki kargas poiss püsti ja pistis Kablimäe poole jooksu. „Mul on ju lapp. Märsikus. Et see mulle ka varem meelde ei tulnud.“ Ta oli eile hommikul karjateele asumisel emalt mingisugust riidelappi küsinud.

„Mis sa sellega teed?“ uuris ema.

„Ma panen võikarbi ümber. Siis ta ei kolise märsikus nii hullusti kui ma jooksen. Muidu kolksub seljas nagu krapp.“

Emä käristas sõna lausumata isa katkise viledaks peetud särgisaabast paraja lapi. Värdi mässis võikarbi riidetüki sisse ja raputas siia märsikut üles-alla. Karp ei kolksunud enam.

Hingeldades jõudis Värdi Kablimäele, võttis märsikust riidetüki ja rebis selle hammaste abil pooleks. Ühe poole pistis ta tasku tagavaraks. Teise aga mähkis hoolega ümber veritseva põidla. Karja juurde tagasi minnes oli tal hea meel, et see lapp talle meelde tuli. Lombi ääres lõi ta peenikese pajuvitsa, millelt rebis hammastega pika riba koort. Sellega sidus ta lapi kinni, et seda ei oleks vaja teise käega kinni hoida. Nüüd oli parem käsi vaba.

Äkki jäi ta seisma ja kuulas hoolega. Karjakellad kostsid sealt, kuhu kari ennist jäi. Värdi lippas Kablimäele tagasi, toppis kuivunud külvikoti märsikusse ja upitas selle endale selga. Muidu jääb jälle õhtul siia kase otsa kõlkuma.

Karja juurde jõudes vaatas ta kõigepealt, kas kõik loomad ja lambad on alls. Olid. Isegi rahutu Mirri sõi rohtu nagu üks õige lehm sööma peab. Ta keeras pika keele osavasti ümber rohututi, tegi peaga väikse nõksaku ja rohututt oligi suus, kust see alla neelati. Mõnikord oli isegi näha, kuidas rohutuust neelu mööda edasi libises. Rohutuusti kohalt oli neel jämedam.

Nüüd istus Värdi kivile ja kontrollis haava. Veri oli küll läbi lapi imunud, kuid oli näha, et seda enam juurde ei tulnud.

„Küll on täna alles õnnetu päev,“ mõtles ta. „Oleks reede, siis oleks arusaadav. Vanaisa ütleb alati, et reede on õnnetu päev. Ükski laev ei sõida reedel sadamast välja ja ühtki suuremat tööd ei alustata reedesel päeval, olgu see siis heinategu, rukkilõikus või uue sauna ehitamine. Aga täna on alles teisipäev. Küllap on isal õigus, kui ta vanaisale vastu vaidles.“

„Nädalapäeva nimi ei loe. Mõni päev on kohe niisugune, et kõik õnnestub, mis aga kätte võtad. Aga mõni teine päev algab kohe hommikul äpardusega ja sagedasti kipub sel päeval kõik viltu vedama, olgu reede või pühapäev.“

„Nagu minul täna,“ mõtles Värdi. „Hommikul see märsiku

lugu, siis tormas Mirri Siimu rukkiisse, piimapudel läks puruks, ja nüüd see põial... Kes teab, mis täna veel juhtuda võib, õhtuni on veel palju aega.“

Ta tegi otsuseks, et ülejäänud osa päevast on ta eriti ettevaatlik, et mingit õnnetust ei juhtuks. Ta tõusis kivilt ja läks karjast eemale läinud lambaid karja juurde tagasi ajama. Kui ta sellega parajasti ametis oli, kostis äkki karja juurest ammu ja vihast mörinat. Seal oli midagi lahti. Värdis jättis lambad kus seda ja teist ning tormas loomade juurde. Ta nägi, et kaks lehma, Mirri ja Pügal olid sarvipidi koos ja pusklesid. Mitte lusti ega koeruse pärast, nagu loomad vahel teevad. Seekord näis tõsi taga olevat. Lehmad müürgasid, taganesid paar sammu ja tormasid siis jälle peadpidi kokku, nii et sarved kolksusid. Värdis haaras malaka ja tormas lehma lahutama, kuid jäi hiljaks. Toimus selle päeva suurim õnnetus: Mirri teine sarv oli murdunud...

Värdis vandus ja ajas Pügala eemale, kus see silmi pööritades ja puhkides poisi poole vahtima jäi. Kui aga Värdis sammukese tema poole astus, keeras ta sabaga vehkides ümber ja läks teiste loomade taha.

Värdis viskas vembla maha ja läks Mirri juurde. See seisis õnnetu näoga, jalad harkis, ega teinud katsetki põgeneda. Värdis viisitas ja lehm lasi poisi endale päris ligi. Mirri teise sarve asemel oli ainult helevalge luunäsa. Sarvetohl rippus kitsa nahariba küljes lehma veritseval otsmikul.

Värdis oli nii ehmunud, et ei osanud esialgu midagi muud, kui toetas selja vastu kaske ja ta silmist hakkasid pikkamisi pisarad põskedele valguma. See oli suur õnnetus. Suurem kui piimapudeli katkimine või sõrme lõikamine. Poisil ei olnud aimugi, mis niisugusest lehmast saab, kel sarv peast murdunud. Varem ei olnud ta niisugusest asjast midagi kuulnud. Ja mis öeldakse nüüd kodus? Helge, et see on karjase süü. Miks ta laseb loomad omapead kaklema minna, nii et puru taga. Tema oleks pidanud õigel ajal vahele astuma. Seda enam, et Värdis oli ammu märganud, et Pügal on riikakas. Ta ei sallinud teisi loomi, eriti siis, kui mõni teine tuli tema lähedale sööma. Kohe äigas ta sarvedega ja pööritas tigidalt silmi. Ükskord oli ta lamba, kes tema nina alla tuli rohuliblesid näksima,

sarvedega katgele pikali paisanud. Onneks ei saanud lammas vigata kargas püsti ja jooksis teiste lammaste juurde. Sealt vahtis ta Pugalat ehmunud pilgul ja määgis, nagu kaebaks ta teistele, et talle on ülekohut tehtud.

Kuid see, et Pugal oli tige ja seltsimatu, ei vähendanud Värdisüüd. Oleks ta tüli tekkimisel kohe vemblaga kohal olnud, oleks Mirril praegu sarv peas. Oleks... See oli siisugune sõnakõlks, mille kohta kodus alati öeldi, et „oleks“ uppus ära, võileivatükk hambus. Kust siisugune ütlus pärit, seda ei teadnud ütleja isegi. Värdis teadis, et kodus ei loe tema „oleks“ midagi. Kodustel olid õnnetuse kohta ainult üks seletus: karjane oli hooletu. Missugune karistus teda selle eest ootab, oli raske ette näha. Arvatavasti on karistus seda suurem, mida halvemad tagajärjed Mirri sarvemurdmisel on. Kes teab, kui rasked need tagajärjed võivadki olla. Võib-olla ei anna ilma sarveta Mirri enam piima. Või jääb põdema. Või sureb hoopis ära. Tal ju praegugi pea verine.

Värdis tihkus nutta. Äkki aga tõmbas ta käisega silmad kuivaks. Tal tuli hea mõte. Tasakesi vissitades läks ta Mirri juurde ja sügas selle kaela kukla tagant. Siis aga võttis kiire liigutusega nahariba otsas rippuva sarvetohlu ja pistis selle nasa otsa tagasi. Sinna, kus ta oli ennegi olnud. Kui Mirri pea poleks veritsenud, poleks keegi võinud ütelda, et sarv on murdunud.

„Võib-olla kasvab sarvetohl uuesti nasa külge kinni. Et asi kindlam oleks, otsis Värdis paraja rusikasuuruse kivi ja koputas sellega tohlu kõvemini nasa otsa. Mirrile see küll hästi ei meeldinud. Ta hakkas peaga rapsima. Ju tegi koputamine talle haiget.

Nüüd kitkus Värdis samblatuusti, tegi selle lombis märjaks ja pesi Mirri pea verest puhtaks. Sügamist meenutava hõõrumisega oli Mirri hästi nõus. Varsti oli lehma pea puhas. Poiss vaatas oma kätetööd eemalt nagu kunstnik pilti:

„Kui karvad ära kuivavad, ei saa keegi aru, et Mirril teine sarv murdunud.“

Ja ei saadudki. Kodus tuli ema õhtuselt lüpsilt ja hakkas piima kurnama nagu alati. Mirri sarvest ei lausunud ta sõnagi. Värdis, kes seni ikka kehkel oli, hakkas korraka kerge olla. Tema ette-

võtmine läks korda, vaatamata sellele, et oli siisugune õnnetu päev. Värdis oli nüüd päris kindel, et Mirri sarv kasvab kinni, nagu poleks midagi olnud. Hea ikka, et tal siisugune mõte tuli. Eriti tähtsaks pidas ta ise kiviga koputamist. Ilma ligi löömata vast ei oleks kasvanud. Rahuliku südamega heitis ta magama.

Pärast seda õnnetut päeva läks elu jälle oma harilikku rada. Värdis hoidis karjas Pugalal hoolega silma peal, et see teiste loomade peale jälle silmi pööritama ei hakkaks ja kraaplema ei kipuks. Ja Mirrigi oli nagu taltsamaks muutunud.

Sellest oli juba rohkem kui nädal möödas, kui ühel hommikul tuli ema laudast ja pani isa ette lauale tühja sarvetohlu. Värdis kahvatas.

„Mis see on? Kust sa selle said?“ küsis isa.

„See on Mirri sarv. Sõimes oli...“

„Mis jutt see on? Pole veel kuulda olnud, et mõni lehm vastu sõimepulki oma sarve peast ära murraks. Lehm pole põder või metskits, kes oma vanad sarved meelega peast ära pusib, et uued saaks kasvama hakata. Kentsakas lugu...“

Isa võttis nagist mütsi ja läks, Mirri sarvetohl pihus, lauta. Ema ja Värdis tema kannul. Karjane peab ju kaasa minema, kui tema hoolealusega midagi juhtunud on. Seda teadis Värdis hästi, ja ta läks, kuigi süda tagus nii kõvasti, et ema ja isa pidid seda kuulma.

Rongkäik peatus Mirri latri juures. Värdis ehmatas. Mirri sarvenäsa, mis murdmise järel oli paistnud helevalge ja läikis, oli nüüd pruun ja kokku kuivanud kui kadakakänd karjamaal.

„See siin pole eile ega täna juhtunud. Sina Värdis peaksid teadma, kuidas see juhtus.“

Värdis kavatses öelda, et tema ei tea midagi, kuid ta ei kannatanud isa pilku välja. Ta peitis pea ema põlle ja hakkas valjusti nutma.

„Noh! Räägi!“ käskis isa.

Värdis rääkis nuuksetega pooleks ära, kuidas Pugal Mirri kalle läks ja pusklemisel sarvetohl ära murdus: Ja kuidas ta selle karistuse kartusel tagasi koputas.

„Miks sa seda kohe ei rääkinud? Elus juhtub mõndagi. Ega

keegi sind selles loos süüdi mõistnud olekski, aga et sa salgasid, selle eest saad oma karistuse."

Kui Värdi isa käe alt vabanes ja ema käekõrval läks loomi karjast välja laskma, ütles ta läbi pisarate:

„Ega see tänane päev jälle heaga lõpe. See algas halvasti.“

Ema tõmbas viipamisi käega üle Värdi turja ja ütles:

„Ei sellepärast juhtu midagi, ole ainult ise tähelepanelik. Ära nüüd enam nuta. Elus tuleb mõnigi mõru pill alla neelata, mis saatuse poolt ette antakse. Ega elu sellepärast elamata jää...“

Sussik

Värdi sülitas karjamaal põndakul asuvale suurele põllukivile, siis õngitses kahe pulga abil lõkkest hõõguva söe ning sättis selle keset süljelarakat. Nüüd haaras ta kähku valmis pandud pisikese kapsa-
pea-suuruse kivi ja pörutas sellega söetüki pihta. Käis kõva pauk, nagu oleks keegi jahipüssi lasknud.

„See ka mõni pauk. Nüüd alles kuuled niisugust kärakat, et kukud pikali,“ praelis Priidu ja sülitas kivile.

Värdi ja Priidu said teineteisega hästi läbi, kuigi Värdi oli maapoiss, Priidu aga linnast Juhanirahvale karjaseks palgatud. Nüüd, kus heinamaadel juba kena ädal, aeti karjad kokku, sest Bepa ja Juhanirahva heinamaad asusid kõrvuti...

Priidu tõstis löögikivi kahe käega üle pea ja virutas söetükile igavese kõmaka. Kuid pauku ei tulnud. Käis mingi sohmakas ja kivi alt lendas ainult söetolmu laiali. Ei tea, kas jõudis süsi ära jahtuda või vääratas kivi lööja käes.

„Mage kärakas!“ itsitas Värdi ja keksis heast meelest ühelt jalalt teisele.

„Süsi oli nadi. Oota, ma pörutan uuesti!“ ütles Priidu.

„Nüüd on minu kord,“ ütles Värdi ja nügis õlaga Priidu kivi juurest eemale.

Värdil tuli pauk jälle hästi välja. Priidu ainult mühatas. Tal oli kade meel, et teisel hästi läheb.

„No kuhu ta mehe käest pääseb!“ hüüdis Priidu ja pörutas

omakorda söetükile pihta. Seekord tuli pauk, nagu pauk olema peab. Nii et lööb lööjalgi kõrvad lukku.

„Oleks päris püss, küll ikka põrutaks, nii et küla kajab!“ ütles Priidu.

Küla kajas juba niigi. Kui Värdis õhtul karjaga koju läks, küsis ema:

„Ei tea, mis paugud sealt metsa poolt kostsid. Vist on jälle need linna pasatskid pardipojakesi taga ajamas. Need nüüd juba suured. On ikka inimesed, ei lase linnukesi elada.“

„Mina ei näinud metsas kedagi. Tulimägede omad lõhuvad vist kive,“ valetas Värdis. Ta ei julenud rääkida, et nemad ise paukude tegid. Kunagi varem oli sellest juttu ja igasugune paugutamine oli ära keelatud. Lehmad võivad ehmuda ja piim jääb kinni. Aga kuidas sa jätad paugutamata, kui Priidu nii kangesti tahtis. Temale ei olnud keegi lehmade piima ärakadumisest rääkinud.

Poisid tüdinesid varsti paugutamisest.

„Mage värk!“ ütles Priidu.

Poisid istusid suurel kivil ja ajasid juttu. Maast ja ilmast. Värdis rääkis, mis ta juturaamatutest huvitavat oli lugenud. Värdis oli üldse suur raamatusõber. Priidu aga jutustas oma linnaseiklustest. Need olid alati põnevad. Mõnikord isegi liiga, nii et Värdis hakkas nende tõepärasuses kahtlema. Arvas, et Priidu mõtleb neid ise välja.

„Ära aja pada! Ega see nüüd ikka sedasi olnud,“ ütles ta sel puhul Priidule.

„Ei aja! Ausõna! Ma ise seisin juures, kui rätsep võttis vestitaskust kuldkümnelise. Aga ma katsusin enne oma käega, et task oli tühi mis tühi. Siis viskas rätsep kümnelise vastu ahju ja maha kukkus kaks kuldviielist. Ausõna!“

Äkki jäi Priidu poolelt sõnalt vait ja näitas näpuga. Sarapuu-põõsas hüppas ruske orav oksalt oksale:

„Oi sa mait! Küll oleks nüüd püssi vaja!“ sosistas ta. Haaras siis Värdis käisest kahe käega kinni:

„Sinu isal on ju püss. Too homme kaasa! Hakkame oravaid kõmmutama. Nahad teeme rahaks!“ seletas Priidu õhinal.

Kuid Värdis raputas pead:

„Ei too. Isa märkab ära ja siis ma saan niisuguse koosa, et mäletan pärast naisevõtmistki. Ei lähe läbi!“

Kuid Priidu ei jätnud järele:

„Vaata siis sepapajas ringi. Seal on ju igasuguseid torujuppe vana rauakolu hulgas vedelemas. Too toru, teeme endale sussikud!“

Mis sussik on, seda Värdis teadis. Vanem vend Sass oli alles kevadel endale sussiku teinud. Võttis pisikese sõrme jämeduse torujupi, valas selle ühte otsa tina ja tagus kruupingi vahel karsad ette, et tina välja ei tuleks. Siis viilis torusse augukese, kinnitas toru traatidega puust voolitud lae külge ja „volmer“ oligi valmis.

Siis raputas ta torusse püssirohtu, toppis pulgaga päberitropi peale, võttis isa karbist mõned haavlid ja puistas need toru otsast sisse.

„Nüüd proovime, kas püss ka võtab. Aga pole mõtet tühja paugutada.“

Sass ja Värdis läksid heinamaale. Kүүniuksele joonistati söega suur ring. Sass pistis sussiku traataasa vahele tuletiku, nii et väävel jäi just parajasti viilitud augu kohale.

„Mine sa nüüd veidi eemale!“ ütles Sass.

Ta ise sirutas käe sussikuga kүүniukse poole, teise käega aga tõmbas tikutoosi üle väävli. Kõmataski pauk. Aga kui kүүniuks üle vaadati, ei leitud ringi seest ühtki haavlit. Isegi suurelt kүүniukselt ei leitud haavlijälgegi.

„Asja sellest! Ega ma sellega jahile minema hakka. Peaasi, et pauk oli vägev!“ sõnas Sass ja hakkas veidi pettunult toa poole astuma.

Nüüd tuli ka Priidul tahtmine sussikut teha.

„Too kohe kaks toru, siis teeme sulle ka,“ käsutas ta Värdis. „Mina olen sussikute tegemise peale meister. Mina ei hakka lihtsat sutspüssi tegemagi. Mina teen kohe trikliga, et saab jahti pidada. Niisuke, et sellega saab jänese jooksu pealt maha põrutada,“ praelis Priidu.

„Ja ära tikutoosi unusta!“ hüüdis Priidu Värdisle järele, kui see õhtul juba kodu poole tüürima hakkas.

„Eks on mul iga päev kaasaas!“ hõikas Värdis kaugel ja tõstis tikutoosi üle pea, nii et Priidu näeks.

Värdis tuhnis kodus sepikoja kõik kohad läbi, aga sobivat toru ei leidnud. Jämedaid raudtorujuppe oli küll, aga neist oleks saanud pigem suurtükki kui sussikut teha. Tööpingi peal oli küll üks pikk vasktoru, mis jämeduselt oleks täitsa paras olnud, kuid Värdis teadis, et selle otsast ei tohtinud juppigi võtta. Isa kavatses teha sellest pliidi kohale kulpide nagi.

„Mõisa köögis on, miks meil ei või niisugust olla,“ seletas ta emale, kui pliidi juures mõõtu võttis. Ja kui isa järgmisel korral linna läks, tõi toru ära. See ootas nüüd sepikoja, kuni isa aega saab nagi valmis teha ja kohale panna. Taevast hoidku, kui selle toru otsast kas või tollipikkune jupikegi oleks ära viilitud. Muidu oli see hästi paras toru küll. Värdis käis seda mitu korda takseerimas, aga pani ikka tagasi. Ei riskinud.

Lõpuks leidis Värdis toru sealt, kust ta ei osanud otsidagi. Juhuslikult sattus ta kapi taha vedelema jäetud vihmavarjule. Selle riie oli katki ja vars pooleks. See vars oli vasktorust. Peenikesevõitu ta ju oli, aga paremat polnud Värdis praegu kusagilt võtta. Eks tast pisikese pistoli ikka saa, arvas ta. Sepikoja viilis ta vihmavarju varre otsast kaks parajat torujuppi ja võttis need hommikul karja juurde kaasa.

Priidu virises tükk aega, et niisugusest peenikesest torust ei saa muud kui vilepilli, trikliga jahisussikut aga mitte. Aga ajavii- teks võib ju mingisuguse sutspüsi teha.

Nüüd algas meisterdamine. Tina ei olnud kummagi meelde tulnud, millega toru otsa oleks saanud kinni valada. Selle asemel löödi toru ühte otsa tollipikkune puupunn. Et see paugu ajal välja ei lendaks, löödi laekaela peenike nael ette. Priidu oli viili kaasa toonud. Sellega viiliti torusse auk, kust kaudu väävlituli püssirohu juurde pääseb.

Kui nüüd poisid oma sussikud kõrvuti panid, kummal parem, selgus, et Värdis oma oli veidi ilusam. Laad oli puhtalt välja voolitud ja toru läikima hõõrutud. Priidu oli natuke solvunud:

„Ega ma sellega väljanäitusele lähe, peaasi, et hästi võtab.“

Priidu naelutas lepatüve külge sinise tikukarbi põhja.

„Vaata, kumb vile sammu kauguselt selle pihta saab, on võidumees.“

Nüüd aga selgus poiste endagi suureks üllatuseks, et suures tegemise hoos oli püssirohi hoopis ära ununenud. Priidu küll hurjutas:

„Eks sa oleks võinud isegi arvata, et kust mul see püssirohi võtta on. Sinul aga on, su isa on jahimees. Sa oleks võinud ise selle peale tulla. Aga täna pole enam midagi parata. Homme too püssirohtu ja natuke haavleid ka!“ andis Priidu Värdisle käsu. Sussikud aga peideti homseni kadakapõõsasse.

„Sinna ei lähe keegi sorima,“ arvas Priidu.

Ohtul karja koju ajades hakkas Värdis süda valutama. Priidul on hea öelda, et too seda ja too teist! Isa hoidis oma jahitarbeid väikeses seinakapis. Iga kord, kui ta kapi kallal käis, keeras ta kapiukse lukku ja pistis võtme kapi otsa. Kapp oli köögis, aga sealt polnud sugugi lihtne püssirohtu ja haavleid võtta, köögis oli pea-aegu alati inimesi. Oli ju see elutoa eest. Kui teised ongi tööl, siis toimetab ema hommikust õhtuni köögis. Kui tal just söögitegemist ei ole, siis tõstab ta nurgast voki ja hakkab ketrama. Või nõelub sukki.

Seekord Värdis vedas. Selgus, et isa ja Sass olid Siimul rehepeksutalgutel. Sealt nad enne pimedat ei tule. Ema aga võttis lüpsiku ja läks lauta. Silmapilk lipsas Värdis sahvrisse ja pistis riidelt paar tühja rohupudelit püksitasku. Ema kogus neid sinna, et linna minnes apteeki viia.

Nüüd tõstis Värdis tabureti seinakapi juurde, küünitas kiki- varbile tõustes kapi pealt võtme ja avas ukse. Ta kallas püssirohu- varvest ühte pudelikesesse püssirohtu, teise poetas näpuga haav- leid. Mitte neid piri-peenikesi linnuhaavleid ega ka mitte suuri põdralaskmise rentkuule, vaid keskmisi jänesehaavleid. Silma järgi olid need just nii jämedad, et parajasti sussiku torusse mahuvad. Üks haavel korraga.

Teisel päeval oli kõik vajalik kohal. Kadakapõõsast otsiti sus- sikud välja ja laaditi ära. Ikka püssirohtu, siis paberitropp, haavel ja jälle pisike paberitropp.

Nüüd asusid poisid tulejoonele. Värdis pidi esimesena laskma Priidu käskis.

„Miks mina?“ protesteeris Värdis. Tal oli veidi kõhe tunne, sest ta polnud kunagi sussikust pauku teinud.

„Noh, sina tõid ju püssirohu. Ja haavlid. See on kindel, et sina põrutad mööda. Siis on minu kord. Vaata siis hoolega, kuidas lasta tuleb!“

Värdis juba teadis, et ega Priiduga tasu vaidlema hakata. See on nagu vasikaga võidu jooksmine. Tema ajab nii kaua oma joru, kuni sa ära tüdined ja alla annad.

Värdis seadis tuletikupea torusse viilitud augukese kohale, sirutas käe välja ja tõmbas siuhti tikutoosiga üle tikupea. Väävel hakkas lõhinal põlema. Kulus umbes silmapilgutamise aeg, enne kui tuli läbi toruava püssirohuni jõudis. Värdis oleks tulnud selle aja jooksul „pistoli“ ots märki sihtida, kuid ta ei näinud märki. Ta pea oli kõrvale pööratud. Ta jõudis isegi mõelda, et seda riista puud kutsutakse sussikuks sellepärast, et väävel susiseb. Ja siis käis pauk. Värdis käsi põrkas veidi üles, kuid ta oli rõõmus, et pauk välja tuli.

Poisid jooksid lepa juurde, tikutoosi põhi oli terve. Otsiti ka lepa koor hoolega läbi — haavlist ei olnud jälgegi.

„Mis ma ütlesin! Läks piima järele,“ irvitas Priidu ja asus omakorda „tulejoonele“.

Tema sihtis hoolega ega pööranud pead kõrvale, kui tikutoosiga siuhti! üle väävlipea tõmbas. Kui pauk käis, joosti jälle lepa juurde. Kuid Priidu äigas käega üle näo. Käsi oli verine.

„Mis pagana lugu see nüüd on? Vaata, mis mu silmal viga on, ma ei näe sellega enam.“

Värdis arvas, et Priidu vigurdab jälle, sest eemaltki oli näha, et karbipõhi oli terve. Ta vaatas Priidu otsa ja kokutas:

„Su-su-sul on nä-nägu verine.“

Tõepoolest — mööda Priidu põske voolas veri. Silma ja kulmu vahel rippus otsapidi puupunn, mis toru otsa oli löödud. Priidu kukkus istuli ja hakkas oigama nagu surija. Värdis aga käratas talle äkki:

„Ära vingerda! Ole paigal! Las ma vaatan!“

Ta haaras verisest punniotsast kinni ja tõmbas selle välja. Haavast hakkas kõvasti verd tulema.

„See on sussiku punn. Nael ei pidanud vastu. Laeng lõi kahele poole,“ ütles Värdis ja võttis Priidu käest sussiku, mida see ikka veel pihus hoidis.

„Vaata! Toru paistab läbi. Punni pole enam ollagi.“

Priidu hakkas halama:

„Vaata ja vaata! Millega ma vaatan, kui mul enam silma peas ei ole. Tule siia, vaata, kas teine silm on terve!“

„Muidugi terve. Mis sa tast asjata kinni hoiad. Minu arvates pole teisel ka midagi viga. See torikas oli kulmu all. Minu arvates on silm ise terve. Ole nüüd paigal, mis sa vingerdad, ei lase korralikult vaadata.“

Värdis tõmbas Priidu särgisaba üles ja asus sellega silma puhastama. Kui suurem veri silma ümbrusest ära puhitud, sülitas Värdis särgisabale ja tegi siis silma ümbruse puhtaks.

„Hoiat nüüd teine silm kinni ja vaata, kas näed!“

„Näen küll.“

„Kas minu sõrme ka näed?“ ajas Värdis oma sõrme Priidu nina all püsti.

„Loll! Miks ma sõrme ei näe.“

„Pole sul siis häda kedagi. Ei sa pimedaks jää. Ütle parem, mis me nüüd teeme, verd muudkui tuleb. Vaata niikaua loomade järele, ma jooksen koju, toon lapi ja kampripiiritust.“

„Kampripiiritust ei tohi silma lasta. Kes teab, mis teeb. Kui sõrme lõikad ja haava peale kampripiiritust paned, siis võtab su peest ja tagant üles raiuma. Nii valus on. Too puhas lapp, seome niisama kinni, et verejooks järele jääks. Küll siis paraneb ilma kampripiiritusetagi ära.“

Nüüd võttis Värdis Priidu „pistoli“ ja virutas selle lompi, nii kaugele, kui jõud võttis. Tema oma „pistol“ läks sama teed. Ülejäänud püssirohu ja haavlid sokutas Värdis õhtul isa seinakappi tagasi.

Värdis jooksis koju. Ta nurus ema käest pika linase riide lapi. Ta seletas, et Priidu lõikas enesele pahasti sõrme. Sussiku lugu ei julgenud ta rääkida, sellest oleks palju pahandust tulnud.

„Kui pahasti, las siis Priidu läheb koju, küll seal pannakse haavale rohtu ja seotakse kinni.“

„Ega tal verd enam nii palju tulegi. Immitseb.“

Värdi lidus karjamaale tagasi ja sidus Priidu parema silma kinni nii hästi kui oskas.

„Eh-hee! Sa oled nüüd nagu mereröövel. Ainult et mereröövelitel on ühe silma peal must side, sul on valge. Sina oled maa-röövel,“ itsitas Värdi.

„Ära itsita! Kes teab, kas see silm pähe jääbki. Mädaneb välja. Kuidas ma siis ühe silmaga käin nagu Laskja Juhanes, kellel tige kukk lapsepõlves teise silma välja nokkis.“

„Kus ta siis mädaneb, kui on terve. Aga las perenaine paneb õhtul sinna mingisugust rohtu peale, et mädanema ei lähe. Kui verd enam ei tule, siis põle vaja ämblikuvõrku panna. Ema ütles, et kui kampripiiritust ei taha panna, siis määrigu kusega. See ei lase ühelgi haaval mädanema minna. Pärast võib kummelit ehk teelete peal hoida.“

Juba paari päeva pärast tuli Priidu karja ilma silmasidemeta. Kulmu all oli ainult väike kärn.

„Mis ma ikka sedasi käin nagu valla sant,“ ütles Priidu.

Paari nädala pärast oli poistel kogu see lugu meelest läinud. Ainult Värdi noris vahel:

„Lollisti tegime, et sussikud ära viskasime. Teeme nüüd uued ja valame toru otsa tina täis nagu peab.“

„Et siis virutaks sulle tinapommi kulmu vahelt peakolusse. Tee, kui tahad, mina küll ei tee. Aitab naljast. Aga nüüd hakkame ragulkasid tegema. Ma leidsin aidast katkise jalgrattalohvi. Sellest saab marudaid kummisid lõigata. Hakkame ragulkadega oravaid laskma.“

„Võib ju ka,“ arvas Värdi. „Pole kuulda olnud, et keegi oleks ragulkaga endal silmad peast välja lasknud.“

Viimane regi

Värdi istus viimasel koormal ja jälgis hoolega teed, ohjad trimmis nagu saksa kutsaril. Ta püüdis Miirat võimalikult eesminejate jälgedesse juhtida. Oli lumelagunemise aeg. Nende kohtade peal, kus lumi sulanud, kriuksusid reejalased kruusakividel kõrvulõikavalt ja mõnikord lõi reejalaste alt sädemeid. Hobustel andis koormaid edasi sikutada. Kui jõuti lumeriismetele, liikus regi jälle kergemini.

Märtsihommiku karge õhk pani poisi alles unerammestusest virgunud keha kergelt võbisema. Ta tõmbas palituhõlmad koomale ja vaatas, kuidas punane päikeseketas kevadiselt lilla võsa tagant vähehaaval kõrgemale kerkis. Päike paistis nüüd suurem ja punasem kui tavaliselt. Soojendajat temast esialgu veel ei olnud. Kuid Värdi teadis, et veerand tunni pärast võib selle paistel juba palituhõlmad laiali lükata ja kuulata, kuidas lõoke kuskil kõrgel trillerdab.

Eile õhtul tuli isa koju ja ütles kasukat seljast kiskudes:

„Värdi, teist teed ei ole, sina pead homme hommikul Miiraga voori tulema. Kutsari kõrb langes välja. Leidis just nüüd paraja aja varsa toomiseks. Üks regi jäi voorist puudu.“

„Poiss on liiga nõrk ja Miira raske koorma vedamisega harjumata. Mis vooriline see laps on,“ ütles ema pliidi juurest.

„Mis me siis teeme? Üht koormat ei saa ometi maha jätta. Vagun tuleb jaamas tingimata homme täis laadida ja teele saata.“

Muidu tuleb trahv kaela. Ja pooliku vaguni saatmine ei tule kõne allagi. Kus selle kahju ots!“

„Mis see üks reetäis voori kohta ära ei ole. Jaotage kotid teiste koormate peale ära,“ soovitas ema. Oli näha, et ta Värdis voorimehega kuidagi ei tahtnud leppida.

„Pidasinge sedagi plaani, aga eks sa tea isegi, missugune tee praegu on. Kõik koormad on niigi viimse võimaluseni täis rehkenud. Kadrinasse on ikkagi oma kaksteist versta. Selle teega pole see nali.“

Tükk aega oli köögis vaikus.

„Pea siis poisil ja Miiral hoolega silm peal, kui just teisiti ei saa,“ ohkas ema ja hakkas toitu lauale kandma.

Järni küla mehed olid Sepa Antsu eestvõtmisel hakanud kollektiivselt oma kartulite ülejääke Peterburi vedama. Seal olid kevadel kartulid kõvas hinnas. Nii et isegi kaugelt vedamine tasus kuhjaga ära. Kadrina jaamast telliti vagun, hobustega veeti kartulid jaama, laaditi vagun täis ja paar meest sõitsid sellega Peterburi. Seal oli müügitehing juba varem sõlmitud, nii et oli teada, kuhu vagunitäis kartuleid maha laadida. Harilikult tegelesid sellega sealsed ülesostjad.

Üheks Peterburis käijaks oli Värdis isa kui selle ettevõtte algataja ja seega ka teatud määral vastutaja. Kuid ta ei osanud vene keelt. Seepärast palgati talle kaasa tõlk — üks läbipõlenud üliõpilane Rakverest, suur jooma- ja jutumees. Isa kurtis mitmel korral:

„See mees läheb meile liiga kalliks. Kui teiste kaudu pead asju ajama, siis jääd ikka turakaks. Saad aru küll, et teine kipub vägisi asju oma kasuks väänama, aga mis sa teed, kui keelt ei oska. Küll mina ikka olin omal ajal loll, et vene keelt ära ei õppinud.“

Keeleoskuse puudumist ei kahetsenud ta mitte ainult siis, kui ta järjekordselt Peterburi-reisilt tagasi jõudis, vaid peaaegu alati, kui käis linnas või vallamajas asju ajamas.

Nüüd läks sellel kevadel viimane vagun kartuleid Peterburi. Hinnad tõusid küll praegu iga päevaga, kuid venitada enam ei saanud, sest reetee oli juba nii lagunenenud, et kartulite vedu jaama võis päeva või paari pärast olnud lausa võimatu.

Eelmisel õhtul oli külas kokku lepitud, et hommikul viiakse veel üks voor Kadrinasse, siis saab vagun täis ja selle võib Peterburi poole ära saata. Värdis pidigi selles vooris oma Miiraga viimaseks reeks olema. Miira läks teistele hobustele paremini järele. Voori algusesse ta oma kogenematuse tõttu ei sobinud. Voori keskel oleks ta aga teiste hobuste vahel keemutama hakanud.

„Nõõ, Miira! Ära maha jää!“ lõi Värdis piitsaga nipsti tee kõrval lumme. Hobust lüüa ta ei raatsinud. Miira oli noor ja keevaline, alles esimest talve aiste vahel. Raske veoga oli ta hoopis harjumata. Ta võis kergesti ehmuda, rabelema hakata ja koorma ümber ajada. Seegi lumme nähvatud piitsanipsak võttis hobuse hüppama.

Tee oli tõesti raske. Kui reejalas sattus paljaks sulanud kruusale, siis kangutas Miira rege kahele poole, nii et reeraud kraunusid, kuid koorem ei tahtnud paigast nihkuda. Vanad hobused oskasid kogu oma jõu koorma edasitõmbamiseks ära kasutada, kuid Miira hakkas kahele poole tantsima. Värdis kartis, et niiviisi võib ais murduda, tee siis mis tahad. Seepärast kargas poiss sel puhul koormalt maha, haaras Miiral suu kõrvalt päitsetest kinni ja püüdis teda õiges suunas vedama sundida. Kui koorem juba lumele või jääkolakale jõudis, ei olnud see Miirale sugugi raske, lase või sõrki. Eriti veel siis, kui tee allamäge kulges.

Varsti jõuti Neeruti mõisast mööda. Päike oli vahepeal tublisti kõrgemale tõusnud ja kaugel eespool hakkasid jaamahoonete punased katused päikese käes helkima. Värdis meeolelu paranes. Uni ja külm ei kiusanud enam. Varsti saab see raske ja vastutustrikas teekond lõpule. Tühja reega koju sõitmine on lausa lust. Lase röötsakile rekke ja vilista. Küllap Miira selle eest hoolt kannab, et teistest hobustest maha ei jää. Voorimehel pole vaja ohjaharusidki liigutada.

Jaamani jäi veel umbes verst maad. Enne tuli teha väike käänak, et strellusniku putka juures üle raudtee minna. Pealelaadimise platvorm asus teisel pool raudteed. Ülesõidukoht oli täiesti paljas, ainult helkiv rööpmepaar ja hallidest plankudest made. Seegi liivaga koos. Hobustel andis sealt koormaid üle sikutada. Vanad veohobused oskasid, neil polnud esimest kord niisuguses

kohas koormat vedada. Kui asi kuidagi ei tahtnud edeneda, kargas voorimees hobusele appi, kas võttis aiasst ja aitas häälega hobusele kaasa või lükkas koormat tagant. Vähene see inimese jõud küll oli, aga hobune sai aru, et teda aidatakse, ja pingutas kõigest väest. Pruuskas nii et roomad raksusid, kuid koorem nihkus edasi. See oli peaasi.

Voor jõudis juba üle raudtee, kuid viimane regi, Värdi oma, jäi ülesõidukohale lootusetult kinni. Miira ei suutnud rasket koormat üle rööbaste tõmmata ja hakkas rabelema. Jõudu tal selleks ju oli, kuid puudus vana hobuse tarkus. Poiss kargas küll vanemate meeste eeskujul aisa kõrvale ja hakkas hobust ergutama, kuid koorem ei nihkunud. See oli nagu rööbastele kinni tinutatud.

Äkki kostis vedurivile. Värdi vaatas ehmunult üles: Tapa poolt lähenes pikk kaubarong. Praegu oli ta küll veel kaugel, kuid ta lähenes kiiremini, kui Värdi oleks soovinud. Veel kord kostis pikk läbilõikav vile. Värdi läks nii ähmi täis, et hakkas Miirat nüpel-dama:

„Nõõ! Nõõ! Tõmba, tõmba ometi otse, saatanahing!“

Miira hakkas peksust ja röökimisest veel ägedamini kahele poole karglema. Hirmus õnnetus näis olevat vältimatu. Vedur pahvis juba päris lähedal. Värdi kaotas pea ja surus käed karjudes silmade ette. Näis, et just nüüdsama lendab kõik laiali, puruneb koorem, hukkub Miira ja ta ise, sest joosta ta enam ei suutnud, jalad olid nagu tina täis.

Ta ei näinudki enam, et tema häda märgati eestpoolt. Mehed kargasid mitmekesi juurde ja hakkasid rege rööbastelt kõrvale ta- rima. Kuid aega oli jäänud liiga vähe: regi tõmmati küll kõrvale, kuid aeg sai otsa, nad pidid kähku puhkiva ja pidevalt vilistava veduri eest kõrvale hüppama. Ree tagumine nurk sai vedurilt vägeva löögi ja lendas kõrvale kui laast, lüües hobuse ja koorma kõrval seisnud Värdi raudtee kõrvale pikali...

Värdi lamas selili ja avas silmad. Vagunirattad vuhisesid lausa tema öla juurest mööda, ikka rat-tat, rat-tat, rat-tat... Vaistlikult tundis poiss, et nüüd ei tohi ennast liigutada. Kui ta püüaks kas või natukenegi pead tõsta ja vaadata, mis sai koormast ja Miirast, siis oleks ta mõnelt vagunitrepilt saanud koletu hoobi...

Ikka rat-tat, rat-tat, rat-tat... Rong tundus olevat kohutavalt pikk. Värdi lamas enda arvates küll juba tund aega pikali maas ja lasi vagunitel endast mööda veereda, kuid neil ei näinud lõppu tulevatki. Alles tüki aja pärast hakkas ta taipama, et vagunirattad veerevad nüüd hoopis aeglaselt ja on lõpuks hoopis seisma jäänud.

Värdi tõstis ettevaatlikult pea. Kusagilt jooksid kohale paar raudteelasemundris meest ja seletasid karjades midagi. Kartuli-voor seisis teel. Mehed askeldasid Miira ümber, kes koos koor-maga oli muldvallilt küljeli paisatud. Kähku võeti hobune rakkest lahti ja see kargas ennast raputades püsti. Kogu ümbrus oli kartu-leid täis. Paar kotti Värdi koormast olid kokkupõrkel purune-nud.

Isa tuli Värdi juurde, kes ennast vaevaliselt üles upitas. „Kas viga ka said?“ küsis isa veidi väriseva häälega ja tõmbas käega üle poisi juuste. Müts oli peast rööpmetele kukkunud. „Ei saanud. Isa, see oli minu süü, mina ei osanud Miirat juhti-da, hakkasin peksma,“ lausus ta pisaraid neelates.

„Mis süüd siin enam otsida,“ lõi isa käega. „Mehed, viige koormad vaguni juurde. Tühjendage paar kotti ära ja saatke kähku siia tagasi!“

Miira seoti tee äärde telefoniposti külge. Regi aidati püsti, ter-ved kotid laoti peale ja siis rakendati Miira uuesti ette. Kui mehed olid jaama sõitnud, korjasid isa ja Värdi kartulid kokku. Varsti oli Kutsari Kaarel kottidega tagasi. Koos aeti kartulid kottidesse ja sõideti jaama laadimisplatvormile.

Värdist ei olnud veel kottide tassijat. Ta istus reeservale ja vaatas, kuidas mehed rassisid. Tema pea oli üleelatust uimane.

Kui kõik valmis, vagunil plomm peal, hakati koju sõitma. Isa istus viimasele reele Värdi juurde. Ta laksutas ohjaharusid ja lasi Miiral väikest sörki teha. Äkki ütles ta vaikselt:

„Ma mõtlen, et ega seda õnnetust maksa kodus rääkidagi. Emä ehmatas enda haigeks. Ta nagu aimas juba hommikul halba. Ega ta muidu nii kõvasti sinu vooritulemise vastu olnud.“

„Mis sest ikka rääkida!“ rehmas Värdi vanainimeselikult käega.

Aga õhtul ei tulnud Vårdile kaua und. Ta viskles ühelt küljelt teisele ja püüdis kujutleda, kuidas siis see kole lugu oleks lõppe-nud, kui mehed õigel ajal appi poleks jõudnud...

Taadi piip

„Taat, mis sul viga on?“ küsis perenaine isalt.

„Mis mul viga peab olema?“ ühmas taat vastu.

Taat istus pliidi ees raiepakul ja näris haakoost võetud vitsa-raagu.

„Oled na imelik. Varem tolknes sul piip hommikust õhtuni hambus, kogu köök oli piibuvingust sinine. Nüüd pole sa teist päeva popsugi teinud. Oled haige või?“

„Ei ole. Ma jätsin suitsetamise maha.“

„Jätsid maha!“ imestas perenaine. „See on siis küll seitsmes ilmaime. Kas jätsid kohe päriselt?“

„Igavesest ajast igavesti.“

„Siis pole mingit kahtlust. Sa oled haige. Ei sinusugune muidu piibutamist maha oleks jätnud. Las ma katsun, kas su pea on soe!“

„Jäta järele! Ütlesin, et mul pole viga midagi.“

Taat tõusis pahaselt ja läks toast välja. Perenaine vaatas talle pead vangutades järele.

„Õige asi see küll ei ole. Varem ei saanud ta piibuta magadagi, ikka pidi see tal suunurgas tolknema. Alati oli hirm, et paneb voo-diriided põlema,“ arutas perenaine endamisi.

See oli õige. Niikaua kui Sepa pere mäletas, olid taat ja piip nagu kokku kasvanud. Ta võttis piibu suust ainult selleks, et sinna uut tubakat laadida või seda puhastada.

Taadi piip oli omaette vaatamisväärsus. Kunagi valge olnud

pits oli aastate kestel tubakasuitsust pruuniks parkunud. Taat ütles, et piibupits on elevandiluust, ega ta muidu nii tohutu kaua närimisele vastu pea. Pitsiots käis mingist tumedast puust sõrmepikkuse kahest otsast kõvera varre külge. Selle keskosa oli soone- liseks treitud ja selle mõlemas otsas olid vaskvõrud. Taat nime- tas neid lukkudeks. Värdis pärimise peale seletas ta, et need ei lase piibuvart lõhki kuivada. Varre alumises kõveras otsas oli ava, mille sisse torgati piibukaha alumine ots. Kaha ise oli ka omaette haruldus. See oli nüüd mustaks põlenud ja kujutas mehe pead, laia habeme ja lameda ninaga. Mütsi asemel oli tal peas vaskvõru, mille külge käis hingedega kaas. Sel olid augukesed sees. Kui tubakas piibukahas tule külge võttis, vajutas taat kaane ehk „tekli“, nagu ta ise ütles, klõpsti kinni, et põlev tubakas ja tuhk laiali ei pude- neks. Augukestest aga pääses sisse parajasti nii palju õhku, kui tubakal põlemiseks vaja oli.

Kõige haruldasem oli piibu juures vanntoos. See oli vaskple- kist pisike topsike, mis vindiga piibukaha alla keerati. Sellesse valgus piibulõõridesse sattunud sülg ja tubaka põlemisel tekkiv pruun pigi. Kui taat piipu puhastades varntoosi piibu küljest ära kruvis ja selle sisu pliidi alla tühjendas, levis köögis hirmus piibu- pigi hais.

„Öökima ajab,“ ütles Kusti. Tema võis oma isiklikku arvamust avaldada, sest tema oli juba leeriealine.

„Hakka või öökima jah!“ kinnitas ka Värdis. Temal veel oma isiklikku arvamust ei tohtinud olla. Tema käis alles esimest suve karjas ja pidi vait olema, kui vanemad inimesed rääkisid.

Selles, et taadi piip nii hullusti haises, oli süüdi tubakas. Taat tunnistas ainult omakasvatatud ja -pargitud pinutagust. Temale oli kapsamaa otsast eraldatud paari sammu pikkune peenrajupp. Seda haris taat ise, istutas sinna taimed, kastis neid, murdis õienubla- kaid, ja kui aeg käes, koristas saagi, s.t. murdis lehed ja lükkis need nõõrile kuivama.

Kord tõi isa taadile laadalt paki tubakat. See oli ilusas värvili- ses paberis ja lõhnas toredasti. Kuid taat andis tubakapaki isale tagasi.

„Va samitten. See pane lammastele heinte asemel sõime. Võib-

olla nemad tahavad. Mina selle samblaga oma piipu ummistama ei hakka. Kui tahtsid, oleksid võinud tuua parem paki mahorkat. Seda antakse kroonuski igale soldatile kaks pakki nädalas. Mahorkat võib tõmmata, kuigi ta minu oma tubaka vastu ei saa,“ ütles taat. Ta tõi ahjuotsalt suure plekkpurgi, milles kunagi olid kompvekid olnud. Purgis „hinge all“ hoidis taat pargitud tubaka- lehti. Siis võttis ta lõikamislaua, haaras seinaprao vahelt pussi ja hakkas tubakalehti peeneks hakkima.

Lõigatud tubaka pani ta kotti. Kott oli ka ta enda valmistatud. Seetapmise ajal küsis taat põie endale, pistis sellele õlekõrre taha ja puhus suureks nagu palli. Täispuhutud põie riputas ta lakka kuivama. Mõne kuu pärast oli see kuiv, nii et krõbises. Nüüd lõi- kas taat põie pealt lahti ja hakkas töötlemata. Kõigepealt kolkis ta seda pingil kurikaga, siis hõõrus peenikese liivaga rasvakihi maha ja hakkas käte vahel mudima. Mudis kohe mitmel päeval, kuni põis muutus pehmeks ja painduvaks nagu riie. Äärde tehtud augu- kesesse kinnitas taat peenikese nahkrihma, millega kotisuu kinni siduda. Nüüd võis tubaka kotti panna ja „pusa“ püksitasku pista.

Seega oli taadil kõik olemas mis vaja. Võis õhtuti pliidi ees istuda, piipu popsutada ja mõnuleda.

Kuid nüüd oli taat juba mitu päeva piibutamata. Teiste koda- kondsete pärimise peale oli tal üksainus vastus:

„Jätsin maha. Pidi tervisele kahjulik olema.“

Ise aga istus nukra näoga ja imes vitsaraagu. Tõusis siis äkki, käis köögis nurgast nurka ja istus jälle pliidi ette raagu närima. Ta oli rahutu ja närviline. Kui Kusti küsis, kuhu ta piip on jäänud, vastas taat tigidalt:

„Minema viskasin.“

Üldse muutus taat kidakeelseks. Kui ta varem pliidi ees istu- des piipu popsutas, jooksis tal jutt lausa sorinal. Tal oli oma pika eluea jooksul juhtunud mõndagi, millest pajatada. Aga nüüd rääkis ta ainult seda, mis just hädapärast vaja.

Perelegi mõjus see taadi suitsetamise mahajätmise teisiti, kui oleks võinud arvata. Kuigi köögis polnud enam pinutaguse suitsu ega piibupigi lõhna, valitses seal ometi mingi ping. Kodu- sus oli kadunud. Igaüks tegeles oma asjadega, taat enam oma seik-

lusjutt ei rääkinud. Tema närvilisele olekule tunti kaasa. Nagu tõbisele.

Taat oli juba peaaegu nädala piipu tõmbamata, kui pühapäeva õhtul isa külast koju tuli. Ta istus laua taha, mügis omaette naerda ja küsis äkki:

„Taat, ae! Kuidas see piip sul kaevu kukkus?“

Taat vaatas isale totra näoga otsa:

„Mis piip?“

Sinu vanntoosiga piip. Ise olid eile õhtul poe juures meestega veidi rüübanud. Siis olidki rääkinud, et piip kukkus kogemata kaevu, sellepärast jätsidki suitsetamise maha.“

Taat vahtis tükk aega põrandat, nagu ootaks sealt lauapragude vahelt oma kadunud piipu olukorda päästma. Siis aga nägi, et kõik ootavad. Ta ütles tasa nagu omaette:

„Läksin kaevust vett tooma, aga ma ei tea isegi, kuidas see piip mul suust kaevu kukkus, kui hakkasin üle rakete ämbrisse vett võtma. Eks neid hambatüükaid ole väheseks jäänud.“

„Ja piip jäigi kaevu?“

„Sobrasin küll ämbriga kaevu põhja mööda, aga mis läind, see läind. Süda sai nii täis, et tõotasin sealsamas kaevu kaldal, et kui mu piip mu maha jättis, siis jätan mina suitsetamise maha. Aitab sest tossutamisest!“

„Arvad, et pead vastu?“

„Nädal aega olen pidanud, küll pean edaspidi kah!“

„Miks sa siis sellest kodus ei rääkinud? Oleksime sind suures piibunäljas troostinud või koguni uue piibu toonud.“

„Pole mulle enam mingit piipu vaja,“ ütles taat. „Mul oli häbi rääkida. Oleksite narrima hakanud, et taat on juba nii vana, et ei suuda enam piipugi suus hoida. Mis seal salata, eks aastad tee kõigiga oma töö...“

Äkki hakkas Kusti sülitama. Ikka ptüi! ja ptüi!

„Mis sul nüüd hakkas?“ küsis ema.

„Õõkima ajab. Terve nädala oleme seda piibupigileotist endale sisse ajanud. Meie kaevus pole ju enam vesi, vaid solk. Ptüi!“

Nüüd hakkas ema ka imelikult maigutama:

„Mulle tundus ka, et veega pole asjad korras. Nagu mingi mõru mekk oleks igal toidul juures olnud. Ma ainult ei rääkinud, et siis teie ei söö... Nüüd on selge, et piibupigi maitse...“

„Ei see üks piip tee kaevutäiele veele midagi. See piginatuke kaob sinna ära nagu kirp kerisele,“ ütles isa.

„Kaob küll, aga ma tean, et selles supis on piibupigi sees. Ei. Vastu hakkab. Minust jääb niisugune supp söömata,“ raius Kusti ja pani lusika klõpsti lauale.

„Mis me siis nüüd teeme? Oleme kõik söömata,“ küsis ema.

„Mis sina, taat, arvad?“

Taat ei arvanud midagi. Ta võttis nagist mütsi ja läks uksest välja. Kõik jäid vait, nad said aru, et see oli taadile ränk hoop.

Hulk aega läks mööda. Taat tagasi ei tulnud. Siis võttis ema suurrätiku ümber ja ütles:

„Lähen vaatan, kuhu ta jäi. Mine tea, mis teeb.“

Kuid ta ei jõudnud kusagile minna. Uks avanes ja sisse astus taat, ämbritäis vett käe otsas.

„Mõtlesin, et eks ma hakka nüüd naabri kaevust vett tooma. Mis see mõnikümmend sammu astuda. Kui rohkem ei jõua, siis toiduvee ikka tassin ära. Mul ju aega küll, mis ma niisama vedelen ja jõudeleiba söön. Küsisin Joosepilt, temal pole selle vastu midagi,“ seletas taat lõõtsutades.

Kööki tekkis piinlik vaikus. Ainult kell seinal tiksus oma tiksumist. Siis ütles isa:

„Sellest ei tule midagi välja. Sina pole enam veekandja. Mina arvan, et teeme oma kaevu korda. Võtame tühjaks. Puhastame ära. Siis pole vaja enam kellelgi vee juures maigutada. Tükk tööd see ju on, aga meid on mitu meest, mis see meie käes teha. Homme hommikul hakkame pihta!“

See oli plaan ja käsk korraga. Kui isa juba nii ütles, siis ei hakanud keegi sellele vastu vaidlema. Asi oli otsustatud.

Värdis võttis naela otsast kopsiku, ammutas taadi toodud ämbrit vett ja jõi:

„Hääh! Hoopis teine tubakas!“ maigutas ta pilamisi suud.

„Suu kinni, poiss! Sellest asjast enam ei räägita!“ käratas isa.

Järgmisel hommikul marssisid mehed kaevu juurde.

Sepa talu kaev asus madalas kohas, vesi ulatus peaaegu pin-
nani. Kevadise suurvee ajal võis üle madalate rakete otse käega
vee ämbrisse võtta. Muidu kasutati selleks kooku. See oli sile kuu-
selatt, mille alumisse otsa oli alles jäetud poolviltune tugev oksa-
tüügas. Selle taha seati ämbrisang. Kooguga pidi oskama vett
võtta.

Tihti juhtus, et veevõtja tõstis kaevust tühja koogu. Ämber oli
oksatüüka tagant ära libisenud ja lebas nüüd kaevu põhjas. Koo-
guga sobrades võis selle vahel õnnkombel kättegi saada. Kuid
sagedamini juhtus nii, et ämber libises eest ära. Ämbri sanga tuli
tabada umbmähka, sest sobramisel segunes vette põhjamuda ja
vesi muutus sogaseks. Tuli isa appi kutsuda. Temal oli lati otsa
pudrumännakujuliselt löödud mitu naela. Kui sellega kaevupõhja
traaliti, jäi ämbrisang ikka mõne naela taha.

Ema ütles isale mõnigi kord etteheitvalt:

„Isa meistimees, aga ei saa nüüd kaevule vinna ega vanta.
Niiviisi janda nende ämbritega ja oota, millal vesi sihukese sobra-
mise peale selgib, nii et see kõlbaks patta panna.“

Aga isal juhtus ikka midagi pakilisemat käsil olema. Ta ütles:
„Ära karda, kõik tehakse omal ajal või veidi hiljem.“

Metsas oli küll kaevuvinnahark valmis vaadatud, kuid see kas-
vas alles hoolega.

Nüüd siis läksid mehed kaevu juurde. Kõige ees isa, siis Kusti,
Värdi ja lõpuks taat, kui selle ürituse peasüüdlane. Kaasa oli võe-
tud kaks ämbrit. Nende sangade külge oli seotud paari sülla pik-
kused nõõrid. Kaevu tühjendamine koogu abil ei tulnud kõne
allagi. Kuigi isa oli kindla käega ja tema käest ämber nii kergesti
kaevu põhja poleks uppunud, oli nõõridega ikkagi kiirem ja
kindlam.

Isa asus kaevu juurde ja lasi ämbri kaevus vett täis, tõmbas
üles ja ulatas Kustile. Kusti omakorda jälle Vårdile, kes veeämbri
taadi kätte ulatas. Taat seisis kraavi kaldal ja kallas ämbri kraavi
tühjaks, kust vesi vulisedes oja poole voolas.

Seda aega kui tühi ämber tuldud teed tagasi rändas, oli isal
juba teine ämber täis võetud, mis nüüd omakorda käest kätte taadi
juurde jõudis.

Tükk aega töötati vaikides. Värdis püüdis algul lugeda, mitu
ämbritäit vett kaevust välja tuleb, kuid läks siis segi. Äkki ei mäle-
tanud ta enam õieti, kas oli kolmkümmend või nelikümmend ämb-
ritäit taadi ette tõstetud. Ta kiikas kaevu, nagu oleks seal näha,
mitu ämbritäit vett on välja vinnatud. Värdis pettus, sest näis, nagu
poleks kaevus vett kuigipalju vähemaks jäänud.

Meestel hakkas soe. Päike tõusis järjest kõrgemale. Värdis tun-
dis, et nahk läheb kuumaks. Kusti tõmbas käisega üle näo. Kõige
kergem oli taadil. Tema oli elus igasuguse tööga harjunud. Nüüd
ju polnud tal muud teha, kui ämber kraavikaldale toetada ja
ümber lükata.

„Kui teeks vahet. Puhkaks veidi,“ arvas Kusti.

„Ei siin ole aega vahet pidada, vesi valgub kogu aeg peale. Siin
peavad käed ühtesoodu käima, kas või nui neljaks,“ ütles isa ja
ulatas Kustile uue ämbritäie.

„Kas me siis täna lõunat ei saagi?“ küsis Värdis.

„Küll siis on aega süüa, kui kaev tühi,“ kostis isa.

Töötati vaikides. Värdis tundis juba, et ämbri tõstmine muutub
järjest raskemaks. Ta oleks hea meelega maha istunud ja veidi
puhanud. Aga ta sai väga hästi aru, et tuleb vastu pidada.

Äkki äigas isa käega üle näo:

„Nii enam edasi ei saa, põhi tuleb vastu. Kusti, jookse too aida
räästa alt redel!“

Värdis kasutas vaheaega ja vaatas kaevu, see oli juba peaaegu
tühi. Ainult põhjas paistis veel porist vett. Niikaua kui Kusti rede-
liga kohale jõudis, ammutati poolte ämbritäite kaupa sogast vett.
Nüüd aga lükati redel otsapidi kaevu. Peelepuude ülemised otsad
jäid parajasti raketele toetuma.

„Kusti, roni alla! Lükka seal ämbriid täis!“

Kusti kääris püksisääred üle põlve ja ronis kaevu. Põhjas
polnudki rohkem vett kui natuke üle labajala.

„Kas taadi piip juba paistab?“ hõikas Värdis alla.

„Ei selle muda sees ole midagi näha,“ ütles Kusti, võttis alla-
lastud ämbri, kaapas selle täis. Isa vinnas ämbri üles ja kohe tuli
teine ämber järge ootama. Kusti ei saanudki enam ämbrit täis. Tuli
üles saata poolikud ämbriid mudast vett.

Äkki ronis Kusti paar redelipulka ülespoole ja viskas kaevu kaldale taadi piibu. See oli üleni porine.

„Jala alla jäi. Andke ämber, vesi hakkab peale pressima.“

Tõsteti veel mõned ämbrid üles, siis ütles isa:

„Taat, tule siia üles tõmbama! Ma lähen toon liiva.“

Seni kuni teised edasi töötasid, tõi isa keldrimäelt kärutäie ilusat kollast liiva.

Kui kaevu põhi oli peaaegu kuivaks kaabitud, ronis Kusti kaevust välja. Redel tõmmati üles ja isa loopis toodud liiva labidaga kaevu.

Sellal võttis Kusti murult taadi piibu ja pesi selle loomade joogikünas puhtaks. Siis keeras küna kummuli.

„Künasse saab pärast puhas vesi. Ega loomi saa lasta janusse surra, nemad ju seda pigileotist ei joo.“

Kusti andis piibu taadile. Taat vaatas, kõik oli alles ja terve: pits, tekkel ja vanntoos, kuigi Kusti oli kaevus sellele peale astunud. Taat pistis piibu tasku.

Nüüd korjati nõörid ja ämbrid kärusse. Kusti võttis redeli ülale. Enne minemahakkamist vaadati kaevu. Liiv oli tõmbunud tumedaks. Ühes lohukeses läikis isegi veidi vett. See oli selge ja puhas.

„Korras! Öhtul võime jälle oma kaevust vett võtta,“ ütles isa ja hakkas käru lükates toa poole astuma.

Köögis oli tuli pliidi all. Ema keetis suppi. Taat istus harjunud kohale pliidi ette ja võttis taskust piibu. Kõik ootasid põnevusega, millal taat piibutorud puhtaks lükkab, kaha pinutagust täis topib, oksaraoga pliidi alt tule peale paneb ja suure mõnuga popsutama hakkab. Kuid midagi selletaolist ei juhtunud. Taat hüpitask piipu ühest käest teise ja siis... See käis kähku — piip lendas pliidi alla keset kõige heledamat leeki. Kuuldus ainult, kuidas piibutorusse jäänud vesi susisema ja praksuma hakkas.

See oli sedavõrd ootamatu, et kõik jäid tummaks. Kõige enne toibus ema:

„Taat, mis sa nüüd tegid? Kust sa uue piibu saad?“

„Ei ole mul mingit piipu vaja. Kui ta mind alt vedas ja kaevu kukkus, põlegu siis nüüd! Ütlesin, et mina enam ei suitseta ja oma

sõna ma ei murra. Nädal aega sain ilma läbi, küll saan edaspidi kah.“

Ja saigi. Suitsetama taat enam ei hakanud. Vahel oli küll marga, et ta oli närviline ja näris vitsaraagu, kuid varsti sai ta sellest üle.

Möödus mitu kuud. Kui nüüd mõni külamees Sepale tuli juttu ajama ja piibu tossama pani, vehkis taat käega:

„Näh! Pead sa seda piibunosu kiskuma. Kogu köögi tossutad tubakavingu täis!“

Sõnaseletusi

Aampalk — kandiline puidust tala lagede kandmiseks.
Akord — kooskõla, siin põhimeloodiaga kokkusobivad saatehelid.
Arasin — vanem pikkusmõõt = 0,711 m.
Baptistid — laikusulised, kes tõlgendavad piiblit teisiti kui kiriku-usulised (luterlased).
Cessatiin e. tiin — tsaariaegne pinnamõõduühik = 1,0925 ha.
Engepide — kerge eine.
Irtsu täis — hullamise tujus.
Kaadervärk — mingi keerukas seade või ehitis, millele ei osata nime anda.
Kada e. ragulka — laste kivide lennutamise vahend, koosneb hargist ja nende vahele kinnitatud kummidest.
Kaha e. piibupea — piibu jäme osa, kus põleb tubakas.
Kaleska e. kaless — kerge kummiga ja kutsaripukiga sõiduk.
Kangasuga — kuslapuust või vaskpiidega raam, millega lüüakse kangakudumisel koelõngad üksteise ligi.
Kardavoi — vene keelest (gorodovoi) rahvakeelde tulnud politseinik-linnavaht tsaariajal.
Kasepahk — väärmoodustis kasetüvel.
Katskii — poiste mäng kepi ja pulgaga.
Keemutama — tembutama. Vt. ka „irtsu täis“.
Kiin — suure noa taoline terariist hagude raiumiseks.
Koerakoonlane e. peninukk — rahvausundis koera pea ja inimese kehaga koletis, kes õgib inimesi.
Konvoi — relvastatud saatja või saatjad.
Kõrtnik — alam-politseinik tsaariajal. Vt. ka „kardavoi“.
Krantspan — roheline vaserooste (saksa keeles Grünspan).
Krooskaun e. jaanikaun — Vahemeremaades kasvava jaanileivapuu vili. Kuivanult pruun.

Kummut — rinnakõrgune usteta kapp, kus riiulite asemel sahtlid.
Külmit e. külvivakk — paksemast puulaastust painutatud ümmargune madala kerega nõu, millesse pannakse vili. Kantakse külvamise ajal rihmaga üle õla.
Lambiõli — petrooleum.
Lasipuu e. lasing — rõhtpalk, mille külge seotakse hobused.
Letargiline uni — pikaajaline sügava une taoline haiguslik seisund.
Lodu — pehme vesine maa.
Lüsi — puust vikativars.
Made (raudteel) — laudadest või palkidest platvorm rööbastest ülesõidu hõlbustamiseks.
Mahorka — odav tubakasort tubakataime lehtedest ja vartest.
Manisk — valge pesuriidest rinnaesine.
Moosnamees e. moonakas — mõisa põllutööline.
Märss — kasetohust punutud seljakott, millel kaaneks kolmnurkne lakk. Kasutati peamiselt toidu kaasaskandmiseks.
Nael — siin kaaluühik. Vene nael = 409, 512 g.
Nagaan — pöörleva trumliga käsitulirelv.
Pasarna — vene keelest (požarnõi) rahvakeelde võetud tuletõrjuja.
Pasatski — vene keelest (posadskij) rahvakeelde võetud pätt või huligaan.
Peelepuud — vankriredeli kõrvapuud.
Pinutagune — kodukasvatatud tubakas.
Plass — kahvatu, näost valge.
Plomm (vaguni ukseks) — kettakujuline sissepressitud templijäljendiga tina-tükike, millega märgistati suletud uksi.
Pohmell e. pohmelus — halb enesetunne pärast viinavõtmist. Ka kassiahastus.
Poodium — tavalisest põrandast kõrgem alus.
Pudrumänd e. männas — noorest männiladvast valmistatud oksatüügastega pudrusegamise vahend.
Puldan — jäme linane või kanepine riie.
Päeviline — päevatööline põllumajanduses.
Pühakiri — piibel.
Püül — peenike jahu.
Ragulka — vt. kada.
Rentima — maad üürima.
Rogusk — leotatud ja kuivatatud pärnakoorest (niinest) kootud jäme riie.
Samitten — samblataoliseks lõigatud lõhnastatud tubakas.
Sandarm — ratsapolitseinik või tsaariaegse poliitilise politsei töötaja.
Setverik — vana vene kuivainete mahumõõt = 26,239 l.
Strellusnik — vene keelest (стрелотник) rahvakeelde võetud rööpaseadja raudteel.
Sume — pehme hõmarus.

Sutspüss — sama mis sussik.
 Sürud — noorte omaalgatuslik tantsupidu kuskil talus või vabas õhus. Mõnel pool ka kirmes, simman, klunker jne.
 Teebrett — kandik (saksa keeles Teebrett).
 Timmima — pilli hääle seadma.
 Tohl — äratulnud loomasarv, sarvetupp.
 Toll — vanaaegne pikkusmõõt = ca 2,3 cm.
 Toop — vanaaegne mahumõõt = 1,087 liitrit.
 Trahter — odav joogikoht, kõrts.
 Trimmis (ohjad) — pingul.
 Täika — vanakraamiturg.
 Tökat — kasekoorest saadav tõrvataoline pruun vedelik hobuseriistade ja muude nahkesemete määrimiseks.
 Urjadnik — tsaariaegne maapolitseinik.
 Verst — vana vene pikkusmõõt = 1066,78 m.
 Viksikarp — saapamäärdekarp.
 Virtin — majapidajanna.
 Virtsah — majapidamine.
 Vitsik — väike kaanega puunõu.

Sisukord

LUGEJALE TEADMISEKS	3
KRISTJAN	5
KANNEL	13
VIIMNEPÄEV	20
PEREKONNATÜLI	29
MUNDRIMEHED	39
KAERASORI	46
LINNAREIS	51
SAMOVAR	64
ÕNNETU PÄEV	75
SUSSIK	85
VIIMANE REGI	93
TAADI PIIP	99
SÕNASELETUSI	108
SISUKORD	111

Nooremale koolliale

Рихо Лахи

ДЕДУШКИНА ТРУБКА

На эстонском языке

Художник-иллюстратор Райво Ярви

Таллин, изд-во «Ээсти раамат»

Toimetaja R. Aro

Kunstiline toimetaja H. Tikand

Tehniline toimetaja R. Raukas

Korrektor R. Turu

ИБ № 6380

Laduda antud 29. 09. 87

Trükkida antud 03. 03. 88

Formaat 70×100/16

Ofsetpaber

Kiri: novaja žurnalnaja

Ofsettrükk

Trükipoognaid 7,0. Tingtrükipoognaid 9,10

Tingvärvitõmmiseid 9,42. Arvestuspoognaid 5,99

Trükiarv 48 000. Tellimus nr. 335.

Hind 35 kop., raamatukogukoites 70 kop.

Kirjastus «Eesti Raamat», 200090, Tallinn, Pärnu mnt. 10

Tallinna Raamatutrükikoda, 200108, Tallinn, Laki t.26.